DE STRIJD TEGEN DE PROSTITUTIE

IN NEDERLAND

DOOR

W. VAN DEN BERGH.

GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT,

GEVOLGD DOOR

EEN OVERZICHT DER «VERORDENINGEN EN VOORSCHRIFTEN BETREFFENDE DE PUBLIEKE VROUWEN EN HUIZEN VAN ONTUCHT» IN NEDERLAND BESTAANDE, EN DAAROMTRENT UITGEBRACHT

ADVIES VAN EEN MEDICUS,

VERSLAG EENER COMMISSIE VAN ENQUÊTE

EN

RESOLUTIËN VAN HET CONGRES TE GENÈVE.

'S GRAVENHAGE,

W. A. BESCHOOR,

(FIRMA S. VAN VELZEN JR.)

1878.

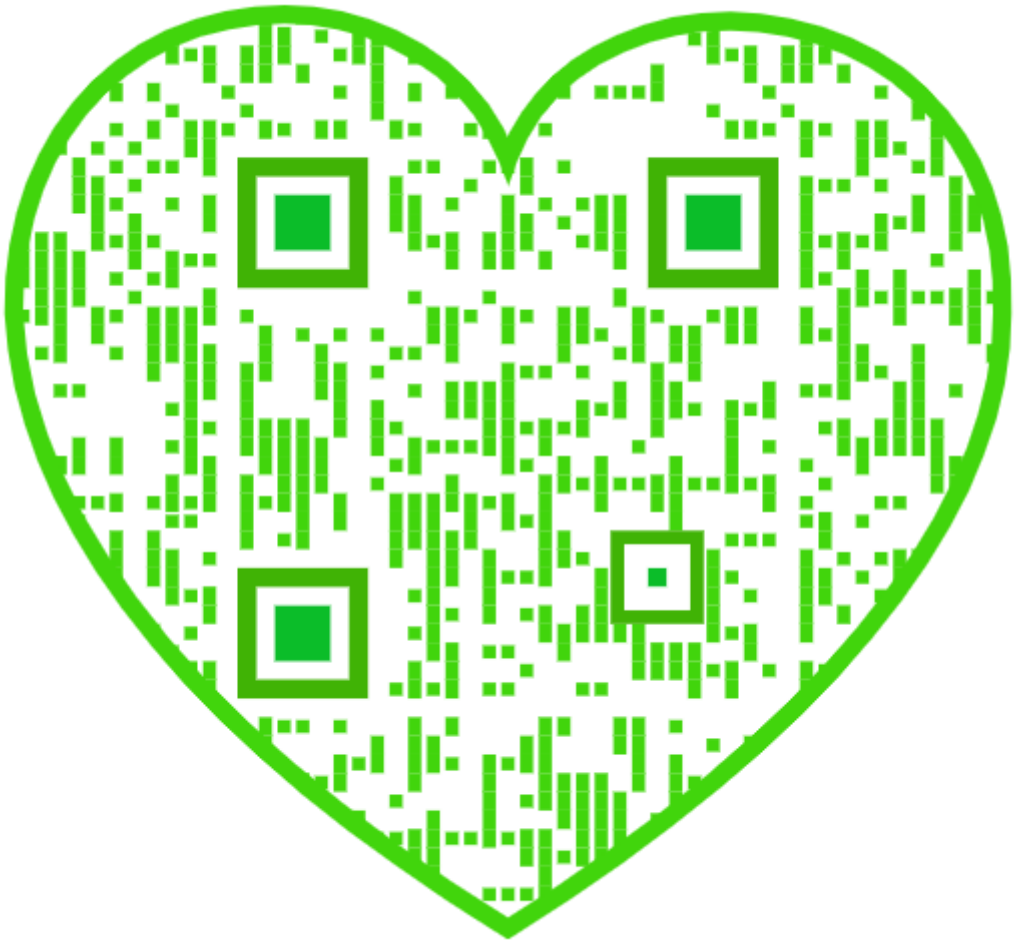

ERRATA.

Blz.	1	regel	1	v. o.	*staat:*	mitsdien	*lees:*	misschien
„	26	„	4	v. o.	„	*L.* 13. *H.*	„	*L.* 13. *Dig.*
„	65	„	16	v. b.	„	18	„	16
„	81	„	13	v. b.	„	1588	„	1858
„	85	„	10	v. b.	„	de vereeniging	„	„de Vereeniging"
„	93	„	5	v. b.	„	zijne	„	hare
„	97	„	2	v. o.	„	den	„	des
„	98	„	3	v. b.	„	is	„	ist
„	98	„	9	v. b.	„	beachtet	„	betrachtet
„	102	„	6	v. b.	„	kwaad verminderen	„	verminderen
„	102	„	10	v. b.	„	rechten	„	richten
„	105	„	8	v. o.	„	dat	„	die
„	112	„	14	v. b.	„	goede	„	goeden
„	114	„	18	v. b.	„	de grootste	„	den grootsten
„	115	„	9	v. b.	„	Verzorgungshaus	„	Versorgungshaus
„	119	„	1	v. b.	„	Harlingen (Hg.)	„	Harlingen (Ha.)
„	175	moet de noot vervallen.						

DE STRIJD TEGEN DE PROSTITUTIE

IN NEDERLAND.

DE STRIJD TEGEN DE PROSTITUTIE

IN NEDERLAND

DOOR

W. VAN DEN BERGH.

GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT,

GEVOLGD DOOR

EEN OVERZICHT DER «VERORDENINGEN EN VOORSCHRIFTEN BETREFFENDE DE PUBLIEKE VROUWEN EN HUIZEN VAN ONTUCHT» IN NEDERLAND BESTAANDE, EN DAAROMTRENT UITGEBRACHT

ADVIES VAN EEN MEDICUS,

VERSLAG EENER COMMISSIE VAN ENQUÊTE

EN

RESOLUTIËN VAN HET CONGRES TE GENÈVE.

'S GRAVENHAGE,
W. A. BESCHOOR,
(FIRMA S. VAN VELZEN JR.)
1878.

Ainsi celui qui achête un plaisir, un divertissement au prix de la dégradation de ses semblabes, ne doit pas s'étonner quand, dans la suite, il voit croître les vices et les crimes? Son argent a été la féconde semence.

A. CORNE.

Essai sur la criminalité, sur ses causes, sur les moyens d'y remédier. (Journal des Economistes 1868, p. 77.)

Principiis obsta. Sero medicina paratur
Cum mala per longas invaluere moras.

OVIDIUS.

(Remedia Amoris I: 91.)

Bij ons en dáár (in Engeland), hangt het alleen er van af, of wij een geest des afkeers en wel uit het beginsel der reddende liefde tegen deze grootste volkszonde weten te weeg te brengen. De overwinning gaat hier niet van de wet, maar van het Evangelie uit. Maar het Evangelie weet ook de wet te gebruiken.

O. G. HELDRING.

15de Steenbeek verslag, blz. 21.

Wie Manche, um der vergiftenden Macht der venerischen Krankheiten zu begegnen, eine physische Syphilisation der Bevölkerung — ähnlich wie bei der Pockenimpfung — vorschlugen (z. B. Turenne); so erscheint die öffentliche Casernirung und Reglementirung des Huren - und Kuppler - *Gewerbes* als eine Art moralischer Syphilisation, als eine grundsätzliche Vergiftung des öffentlichen Gewissens, womit dann stets die physische Vergiftung Hand in Hand geht.

ALEX. VON OETTINGEN,

Die Moralstatistik, 2te Aufl. 1874, S. 229.

Si la morale n'est pas un vain mot, si elle est de quelque importance pour le bonheur social, il est du devoir de l'administration de la respecter, de la protéger, et par conséquent de ne rien faire qui puisse lui porter atteinte; elle lui doit sa protection plus encore qu'à la santé publique.

PARENT-DUCHATELET,
de la prostitution dans la ville de Paris,
1857 II, p. 349.

REPORT OF THE ROYAL COMMISSION,
upon the administration and operation of the Contagious Diseases Act. 1871, vol. I p. 19.

. . . . . .

65. This Report has dealt, as from the nature of the questions referred to us by Your Majesty it was necessary that it should, with the effects of prostitution and the possibility of alleviating its evils, both physically and morally; but we cannot close it without inserting a few words as to the causes of prostitution, and the question whether any of them be capable of removal or mitigation..... It is needless to add that in this case it is preeminently true, that prevention is better than cure.

66. To sum up: We recommend —

1. That the periodical examination of the public women be discontinued.

The work, as a matter of justice, belongs to ourselves; to us, who are men. It is the men who have wrought this evil. It is the men who have done this wrong. It is the men who are responsible for it—the women did not pass the law.

Mr. LLOYD GARRISON,
Conference at the Memorial Hall London, 29 June 1877.
(The Shield, 7 July.)

Ita fornicatur anima, cum avertitur abs Te, et quaerit extra Te ea, quae pura et liquida non invenit, nisi cum redit ad Te.

AUGUSTINUS,
Confessionum Lib. II, Cap. 6.

VOORREDE.

De volgende bladzijden verschenen oorspronkelijk, vermeerderd met «Stellingen» en eene Voorrede, als Academisch Proefschrift.

In die Voorrede schreef ik, na — met OTTHO GERHARD HELDRING's [1]) naam bovenaan — ook hen genoemd te hebben, die door bibliotheek of andere hulp mij zoo rijke bouwstoffen verschaften:

«Toch heb ik langzamerhand mij moeten beperken en van Europa mij in Nederland terugtrekken, zelfs in eigen vaderland noch aan het jus constituendum noch aan het jus constitutum de meeste aandacht kunnen wijden en mij ten slotte moeten bepalen tot een «*Geschiedkundig Overzicht*» of «*Enkele gegevens en opmerkingen, betreffende den strijd tegen de prostitutie in Nederland*» met een paar bijlagen en een slotwoord.»

In deze omschrijving van den titel worde nu, bij de

[1]) Geb. 17 Mei 1804 te Zevenaar, gest. 11 Juli 1876 te Mariënbad in Bohemen. — Het Asyl Steenbeek (waarvan Heldring de eerste Directeur, Mej. P. Voûte, geb. 6 November 1804, gest. 18 April 1877 de eerste Directrice was) werd 1 Januari 1848 geopend.

uitgave, de nadruk meer op de «gegevens» [1]) dan op de «opmerkingen» gelegd, omdat gene, niet deze het waren, die mij deden besluiten dit Proefschrift in den handel te brengen.

Niettemin schrijf ik gaarne, ook tot gedeeltelijke beantwoording van hetgeen in de periodieke pers over dezen arbeid verscheen, met eene kleine uitbreiding de opmerking nog eens af, die ik vóór 7 weken aan het slot der Voorrede plaatste:

«Zelfs kan iemand reeds door wereld- of levensbeschouwing, door Staatsleer of politiemaatregel, die den wortel der zedelijkheid doorsnijdt, of de onzedelijkheid tot stelsel verheft, schuldiger staan tegenover het vraagstuk der prostitutie, dan wanneer hij ze door daden bevorderd had.»

Zetten bij Wageningen,
5 Augustus 1878.

---

[1]) In het Bureau du Bulletin Continental te Neuchâtel (Agent voor Nederland: Uitgever dezes) verscheen dezer dagen weder eene brochure: *la Police des mœurs, gardienne de la santé et de la morale*, aldus eindigend: „Une fois la prostitution légale abolie, il sera bien plus aisé de combattre la prostitution clandestine, en réprimant avec sévérité toute provocation à la débauche, toute atteinte à la morale publique. Sans doute, je ne prétends pas par là que la prostitution elle-même sera supprimée; ce fléau ne sera définitivement vaincu que par le progrès de nos institutions sociales et le relèvement de la moralité publique; mais au moins l'Etat ne mettra plus obstacle à cette évolution en entretenant lui-même des foyers de corruption au milieu des cités populeuses."

GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT.

I.

Van de 15de eeuw tot de Hervorming.

Om den staat der prostitutie in ons vaderland tot het einde der 18e eeuw te leeren kennen en daarbij de gedragslijn op te maken, door volk en overheid tegenover haar gevolgd, kan ons het belangrijke opstel van Dr. A. A. Fokker over de «Geschiedenis der syphilis in de Nederlanden» [1]) van dienst zijn.

Na de vermelding der getuigenissen van Guicciardini en de Groot, die onze voorouders koel en *in re venerea* ingetogen noemen, merkt Dr. F. op, dat niettemin de prostitutie bij onze natie niet onbekend was.

Als bronnen voor de kennis van den toestand der prostitutie kan men raadplegen: 1° een schat van *keuren*, *plakkaten* en *verordeningen*, die ons gemeenlijk in den aanhef de gebreken van de maatschappij onverholen verkondigen; 2° annalen van *lijfstraffelijke rechtspleging;* 3° *geschiedschrijvers en moralisten.*

Uit welke bronnen wel blijkt, dat bij onze voorouders de prostitutie mitsdien beneden het peil is gebleven, zichtbaar

[1]) Nederl. tijdschr. voor geneeskunde 1860, blz. 419.

bij andere volken, maar er toch, wat het zedelijke betreft, op den «goeden ouden» tijd bij ons wel wat valt af te dingen.

Onder de regering van het Huis van Bourgondië was door den bloeijenden handel en eene gelukkige ontwikkeling van onderscheidene nijverheidstakken, vooral in de laatste helft der 15de eeuw, de welvaart steeds meer gestegen; daarmede echter ook weelde en zedenbederf. Vooral de aanzienlijke stand en het Hof gingen in het laatste voor, en zoo wordt Philips van Bourgondië de invoerder genoemd van de later aan prostitutie gewijde badstoven; zedekwetsende sieraden versierden soms zijn tafel [1]), 4 courtisanes schonken hem 19 onechte kinderen, en de zeden, die den val van het eenmaal zoo machtige Romeinsche keizerrijk hebben voorbereid, dreigden ook hier toongevend te worden.

Van Philips zoon, Karel den Stoute (1467—1477), wordt als bijzonderheid vermeld, dat hij noch bijzitten gehad, noch onechte kinderen heeft nagelaten, maar omtrent Philips den Schoone meldt de kroniek, dat zijne vrouw, de dochter van den Koning van Spanje, krankzinnig is geworden, ten gevolge van het groot aantal concubines van haren echtgenoot.

Tijdens de regering van dezen vorst wordt ook de syphilis als inheemsch vermeld, zoodat zelfs Erasmus [2]) in het begin der 16de eeuw getuigde: «Multorum est Communis praecipue nobilium» en omtrent de *Scabies Hispanica* reeds vermeldde: istud malum adfricabis iis, qui tibi debuerant esse carissimi et ipse per omnem vitam putre cadaver circumferes.»

Toen, even als soms later, schijnt het helaas juist de adel

---

[1]) Meiners: Hist. Vergleich. der Sitten des Mittelalters und denen unser Jahrh.

[2]) Colloquia. Uitg. Schrevel. 1664, p. 228.

(vergetende: noblesse oblige) geweest te zijn, die den vorst volgde in, zoo niet aanzette tot onwaardigen levenswandel en aldus langzamerhand ook in lagere standen het bederf deed toenemen. Wanneer wij dan ook den inhoud nagaan van het Eeuwig Edict van Karel V, van den 7 October 1531 [1]), waarbij voor deze landen onderscheidene zaken van politie geregeld worden, en deze als afspiegeling beschouwen van de plaatselijke gesteldheid van dien tijd, dan moeten zedeloosheid en alles behalve gebondene levenswijze niet alleen algemeen verbreid, maar zelfs diep ingeworteld zijn geweest. Ook art. 17 van het Eeuwig Edict van Keizer Karel, van 4 October 1540, behelst straffen op de «heymelyke Houwelycken, die gecontracteert worden tusschen jonge Luyden sonder advys, raedt en consent van vrienden en magen, van beyde zijden, waaruit dagelycks veel inconvenenienten gebeuren in onsen Lande.» (Groot plakkaatboek I, f. 319.)

Ook het kloosterleven ontaardde op verregaande wijze. Römer in zijn geschiedkundig overzigt van de kloosters en abdijen, van Manen in de verhandelingen van Teijlers 2de genootschap, 19de stuk, en nog onlangs Dr. Acquoy in zijn belangrijk werk: het klooster te Windesheim en zijn invloed, bl. 333—335, hebben tal van bronnen en feiten medegedeeld, die de zedeloosheid bloot leggen van menig convent.

In het Windesheimsch kapittel kreeg Engelendaal te Leiderdorp op dit punt de droevigste vermaardheid. Zelfs de zusters gaven soms aanstoot.

Toch vergete men niet, dat het geestelijk gezag door strenge tucht toonde niet oogluikend dit gade te slaan. Bethanië bij Arnhem, en de niet-Windesheimsche kloosters Munnikhuizen

---

[1]) Groot Utrechtsch Plakkatboek I: 413.

en Mariëndaal werden gecensureerd en ook bij de schromelijke ontaarding van het kloosterleven soms in die dagen, verzuimde het niet door visitatie en correctie zoo veel mogelijk ze te beteugelen. Hartzheim's Concil. German. VII: 5, 22, 137 bevat merkwaardige besluiten o. a. door de Synode van Haarlem in 1564 en die van Utrecht in 1564 en 1565 genomen tot bestraffing der onzedelijkheid en oefening van strengen tucht in de kloosters. Lea in zijn History of Sacerdotal Celibacy (Philadelphia 1867) behelst ook voor Holland op dit punt meerdere gegevens blz. 351, 420 vooral 523. Met dat al is Busch [1]) slechts een van de velen, die aldus klaagde: «Ik schaam mij de ergerlijke dingen te verhalen, die in de ongebonden kloosters ten huidigen dage geschieden. De plaatsen, waar de lichamen en overblijfselen der heilige vaderen, die hun voorgingen, in allen eerbied zijn begraven, zijn thans holen van ontucht en schuilplaatsen van aardsche duivelen geworden, waar niet slechts ongebondene lichtzinnigheid heerscht, maar ook vraatzucht, dronkenschap, eigen bezit en andere tallooze kwalen.»

Philips van Bourgondie, van 1517–1524, Bisschop van Utrecht, kwam er openlijk voor uit, dat monniken en nonnen bijna niet meer kuisch konden leven. [2])

De weleer achtenswaardige bedelmonniken waren het meest van allen ontaard. De Karthuizers stonden in beter naam en faam, waartoe de insluiting hunner conventen, de strenge inachtneming van het zwijgen en de handhaving der kloostervisitatie zeker ook veel bijdroegen.

---

[1]) Zie zijn *Chron. Wind.* passim.; verder: *de reformatione monastorum;* ook bij Gieseler aangehaald.

[2]) Matthaeus, Analecta I: 230 in de lofrede van Gerard van Nijmegen op dien Bisschop.

Te verblijdender is daarentegen, dat we reeds in dit tijdvak *Magdalena*-kloosters vermeld vinden: instellingen die bestemd waren ter opname van gevallen vrouwen en meisjes. Delft, Dordrecht, Haarlem, Alkmaar, Hoorn, Amsterdam bezaten allen een dergelijk asyl, wordende de bewoonsters van dat van Haarlem b.v. genoemd: *Susteren ter Magdaleen* of ook *bekeerde Sondaressen.*

Wij ontleenen daaromtrent het volgende aan het werk van Römer I. blz. 668.

«In deze gestichten werden alleen de vrouwen en maagden opgenomen, die hare onschuld aan den vleeschelijken lust hadden opgeofferd of welke reinheid gevaar liep bezoedeld te worden door den wellusteling. Zij werden in drie klassen verdeeld, die der Heilige *Magdalena*, der Heilige *Martha* en van den Heiligen *Lazarus.* De eerste omvatte de zoodanigen die door haar gedrag zich de eere waardig gemaakt hadden, om de gelofte te doen; de tweede: vrouwen en maagden, die daartoe niet werden toegelaten, hetzij omdat zij daartoe niet waardig gekeurd werden, hetzij dat hare omstandigheden zulks beletteden; de derde eindelijk de zoodanigen, bij welke slechts geringe hoop op verbetering bestond of die door aanverwandten als anderzins aan het klooster werden toevertrouwd. Voor de leden der lagere klassen stond de weg open om tot hoogeren over te gaan of om ontslagen te worden.

In zooverre weken deze kloostergestichten van hunne bestemming af, dat zij later ook of zelfs uitsluitend zulke bewoonsters opnamen, die aan geene misstappen zich schuldig maakten. Van daar dat het zich niet altijd laat bepalen bij welke der Magdalenakloosters het karakteristieke bewaard bleef en welke daarentegen van de overige kloosters alleen in zooverre onderscheiden waren, dat zij de berouwvolle des Nieuwen

Verbonds als Patrones hadden aangenomen. Men denke hier echter niet aan eene orde. De Magdalenakloosters stonden meer op zich zelven, en zoo zij al door eenigen band verbonden waren, dien band bezaten zij daarin, dat zij naar den regel van den Heiligen *Augustinus* of den derden van den Heiligen *Franciscus* leefden.»

Het laat zich begrijpen dat, waar adel en soms ook geestelijken in onzedelijkheid voorgingen, de zedelijke toestand der breede schare van armen en minder door de fortuin begunstigden evenzeer verergerde.

Merkwaardig is intusschen, dat Dr. F. vermeldt, hoe *na het optreden van de syphilis* (wellicht ten gevolge der schrik hierdoor verwekt) *er in de maatschappelijke gesteldheid bij ons te lande veel ten goede veranderde.*

Wat de reeds genoemde *badstoven* betreft, heeft Dr. F. een uitvoerig onderzoek ingesteld, waarna hij tot de slotsom komt, dat:

1° de vroeger bij ons bestaan hebbende stoven, ten onrechte verward worden met badstoven;

2° de stoven oorspronkelijk drooge verwarmingslokalen waren, en

3° (wat voor ons doel het belangrijkst is), deze echter in den loop van de 15de eeuw ontaardden in plaatsen van langduriger verwijl en alzoo geheime bordeelen geworden zijn; en dat eindelijk in navolging van andere landen voor de betere (?) standen badinrichtingen zijn aangelegd, ten gerieve der prostitutie.

Op vaster grondslag rust en voor de kennis der prostitutie

---

[1]) Zie *v. Wall:* Handvesten, privelegien der stad Dordrecht, 2^{e} afd., blz. 369. *v. Hasselt:* Kronijk van Arnhem, blz. 36.

in dien tijd bovenal belangrijk is, wat ons omtrent de openbare bordeelen wordt vermeld.

Nog in de 14de eeuw werden het openbaar *portierschap* of hoerenwaardschap en de *lichte wiven* met den dood gestraft.

Met de toeneming der prostitutie ging allengs eene slappere houding van kerk en overheid tegen haar gepaard en zoo kwam men van straffen tot dulden en van dulden tot een soort van regeling, erkenning, wettiging, die allengs de beschouwing van de prostitutie, zoowel als van haar wezen dalen deed.

Zoo werden openbare bordeelen toegelaten, die intusschen, gelijk Dr. F. opmerkt, «het ongerief opleverden, dat zij aanleiding gaven tot groote ergernis, daar het gedrag van de prostituées zelve en de excessen van hare bezoekers — bij wie dronkenschap en vechtpartijen, die niet zelden op doodslag uitliepen, niet tot de noemenswaardige enormiteiten behoorden — de buurtschap van bordeelen overal onveilig en aanstootelijk maakten.»

Dit gaf aanleiding tot de invoering van een dubbelen maatregel op verschillende plaatsen, die echter, in steê van den toestand te verbeteren, hem slechts verergerde.

Vooreerst begon men in de meeste steden bepaalde wijken aan te wijzen, waar alleen bordeelen mochten bestaan. — Het gevolg hiervan was juist dat de bewoners dier «achterstraten en stegen» opkwamen tegen deze zonderlinge begiftiging. — De voorname en bevoorrechte stadsbesturen mochten propria auctoritate toch de onaanzienlijke buurten hiervoor aanwijzen, de arme man, wiens eenige aardsche schat dikwijls uit vrouw en kind bestond, zag hierdoor ook deze nog aan de verleiding en ontzedelijking van het bordeel bloot gesteld.

Kenmerkend voor dezen weerzin is eene «supplicatie» in 1539

aan Vrouwe Maria Gouvernante dezer Landen «van wegen den ghemeene Buijeren van de Spoye [1]) in den Hage in Hollant, zich hoochgelick beclagende, dat daer dagelicx menige oneerlicke Taverne en herberge van bordeelen gehouden werd bij den Dieners van den Procureur-Generael van Hollant, ende oick van den Baillu van den voirsz. Vlecke van den Hage, daer deur en die menichfoldige excessen van vechten, kijven, slaen en onmanierlicke en spitse woirden te spreken en anderzints soe wel bij dage als oick bij nachte de voorgem. ghemeen buijren ende heurluyder kinderen wesende van goeder faem en renommee, oick mede de vaerende en passerende man, soe daer een groote passagie valt, grootelicken geschandaliseert worden, ende versouckende daeromme tot ghemeene eere, welvaert en goeden exemple de voorsz. oneerlijcke tavernen geaboleert, verboden en nyet meer ghetolereert te werden.» [2])

Niet alleen echter in den Haag, kwamen de inwoners van het Spui op tegen dergelijke «bevoorrechting» hunner buurt met «oneerlijke tavernen en bordeelen», ook in andere plaatsen als Delft, Utrecht, Leiden, Middelburg, Arnhem, Dordrecht, Amsterdam vindt men bij de beschrijvers dier steden (van Hasselt, Wagenaer, Commelin, van Mieris en van Alphen, Burman enz.) bepaalde «achterstraten» aangewezen; maar ook evenzeer geschillen over hetgeen men hieronder verstond

---

[1]) Het *Padmoes* ontleent ook zijn naam eerst aan de vuile moerassige plaats daar aanwezig, later aan de aanwezigheid van „vuile ontuchtige vrouwspersoonen." (de Riemer: II 401.)

[2]) de Riemer: Beschrijving van 's Gravenhage III: 51 die hierbij opmerkt: „Hoe euvel Vincent van Lebesten, als toen Bailliu van den Hage, deze klagte der Spuyenaers opnam (niet zonder vermoeden, dat hij zijn voordeel daaruit trok) en wat hierop verders gevolgt zij (schoon vrij aanmerkelijk) zoude te lang vallen alhier in te lassen."

en protesten dier bewoners [1]), in wier midden eenvoudig de verblijven der «vroukijns, die om ghelt zitten» of der «lichte wiven, die men om gelt minnet» werden aangewezen.

Maar ook waar, langzamerhand als te Amsterdam in de Halsteeg b.v. ten jare 1495 *geen enkel ander dan hoerhuizen* werden aangetroffen, werd reeds in den aanvang der volgende eeuw geklaagd, dat «de gemeenen vrouwen niet alleene en woonen in de Pyl-stegen, ende Halle-stege, daertoe gedeputteert ende gestelt, maer alomme binnen deser stede by mets in allen straten» [2]), gelijk uit een stuk blijkt, in Commelin's beschrijving van Amsterdam afgedrukt.

Niet veel beter slaagde een andere maatregel, waarvan in het verzoekschrift der inwoners van het Spui ook wordt gewag gemaakt: om nl. het houden van bordeelen in de daartoe bestemde kwartieren aan geene personen toe te laten dan aan 's Heeren dienaars, zijnde de knechten van den Gerechte of van den Schout of Baillu.

Het doel was de verzekering van een schijnbare contrôle op de prostituées, maar het gevolg: dat nu de overheid eene geldwinning soms maakte van de bordeelen; verder, om deze te bevolken, de verleiding van en handel in meisjes feitelijk uitlokte en in elk geval aan het voortwoekerende kwaad medeplichtig werd.

Dr. Fokker merkt ook op, hoe juist deze maatregel aan de geheime prostitutie zeer bevorderlijk werd en vermoedelijk zonder dat het eigentlijke doel — het tegengaan der prostitutie — er door werd bereikt. (Ned. Tijdschr. voor geneesk. 1860, blz. 424.)

---

[1]) cf. Burman: Utrechtsche jaarboeken I: 38. Matthaeus: Veteris aevi analect. I: 433

[2]) Beschrijv. v. Amsterdam II, blz. 756. Zie ook Wagenaar. Beschrijv. v. A. III, blz. 49.

Men schijnt daarenboven alras gevoeld te hebben, dat de overheid op deze wijze als 't ware zich zelve zedelijk prostitueerde. Op het laatst van de 16de eeuw werd de vergunning aan de «dienaren van den Gerechte» om bordeel te houden langzamerhand algemeen opgeheven, en b.v. Mr. Quintijn de Veer, advocaat en licentiaat in de regten in 1620 tot Baillu van den Haag benoemd, «met expresse conditien, dat dezelve geen oneerlyke Taverne, noch lichte Herberge ofte vrouwen zouden mogen houden, 't welk wy bij dezen scherpelyk verbieden en niet willen hen toegelaeten te worden.» [1])

Ten bewijze, dat zelfs het kerkelijk stempel soms niet ontbroken had, diene de considerans van een keur, in 1509 te Amsterdam uitgevaardigd en door Commelin II: 756 ons bewaard:

«Alzoo de H. Roomsche Kersten Kercke die geregeert wordt bij den H. Geest als een goede moeder, zorge dragende voor heure kinderen, eenige dingen gebied te achtervolgen ende onderhouden, op de eeuwige verdoemenisse eenige verbiet te doenne op deselve pene, en eenige gedoecht te wesen omme een meerder quaet te beschudden als gemeenen vrouwen, omme te beschudden vrouwen verkrachtinge, maechden-schennisse ende diergelijcke enorme misdaden ende die te wesen in een openbaren fameuse plaetsen, opdat deur die openbaerheyt ende fameusheyt van den plaetse, ende mets diegene daer eenige vreese en schaempte in is, soude getrokken worden van quaet, ende dat diegene sonder vreese ende schaempte zijn, zouden heurs gelijck mogen vinden tot zulcken plaetsen ende alsoo die goede ongeschent laten», enz.

Na vermelding van meerdere gegevens merkt Burman, Utrechtsche jaarboeken, I: 38 op:

---

[1]) de Riemer: Beschr. v. 's Gr. III: 51.

«Uyt al hetwelk blijkt, dat het houden van hoerhuyzen, indien de voorgenoemde bepalingen maar in acht werden genomen, niet verboden maar integendeel geoorloft was. En dit moet ons niet verwonderen, als wij denken dat volgens de leer der Roomsche kerke, om meerder kwaat, zoo zij voorgeeft voor te komen, zulks toegelaten werd.» Breeder wordt dit nog ontwikkeld in Chassaneus: catalog. gloriae mundi part XII, p. 590.

Zoo zien we, dat de bordeelen bij ons te lande in de 15de en 16de eeuw toegelaten, erkend ja soms geprivilegieerd werden. Ieder stond het vrij ze te bezoeken, met uitzondering van de melaatschen en gehuwden, omtrent welke laatsten b.v. in het archief van Delft [1]) eene afkondiging van den 10den November 1560 gevonden wordt:

«Alsoe tot kennisse van myn heeren gecommen is, dat dickwyls geechte ende gehuwden personen hem vinden zyn in oneerlicke ende lichte herbergen tot scandalisatie van allen menschen dat niet langer getollereert en behoirt te syn. Soe ist» enz.

Betreffende de melaatschen zijn b.v. veroordeelingen ten jare 1556 te Middelburg bekend.

Omtrent de kenteekenen van bordeelen, de kleeding der vrouwen en de namen die deze droegen, vindt men o. a. iets bij C. de Koning: «de voorvaderlijke levenswijze en gewoonten hier te lande», Dr. G. D. J. Schotel: «oude zeden en gewoonten» (*Nederland* 1860) enz.

Eene hoogst merkwaardige aanteekening op dit punt van Dr. F. willen wij niet onvermeld laten, omdat ze van zedelijken ernst en fijn gevoel getuigt:

---

[1]) 2de Keurboek blz. 191.

«Het komt ons voor dat het uitzetten van een palmboompje, als kenteeken van een hoerhuis in den tijd waarover wij handelen niet onopgemerkt kan blijven, daar het de Romeinsche zeden herinnert en het een zinnebeeld kan hebben uitgemaakt van het *leven*. Bij de Romeinen toch en vooral bij de zoogen. *delicati* stond het woord *leven*, *vivère*, gelijk met *genieten*. [1]) Dat het leven, *vivere*, vroeger bij ons te lande ook in die meer ruime beteekenis is opgevat, is genoegzaam zeker en de zuiverende invloed van de Hervorming is noodig geweest om de gevallene vrouw als zedelijk *dood* te doen beschouwen. Vroeger dacht men er anders over, en de uitdrukkingen van *vrouwen van lichten levene*, van *in 't leven winnen*, en van *zich in het leven te begeven* voor *zich te prostitueren*, zooals men in de criminele arresten vindt, bewijzen genoeg dat nog langen tijd ten dezen over de zeden en al vast over de uitdrukkingen van onze voorouders een Romeinsche tint heeft gelegen.»

Uit dit oogpunt is zeker de wijze, waarop in onze dagen de laatstvermelde uitdrukkingen weder synonimen worden in de prostitutiewereld, een bewijs van toenemende heidensche levensbeschouwing en van dalend zedelijk peil.

Met de veldwinnende latere beschouwing en bestrijding der prostitutie in engeren zin ging ook dergelijke verslapping gepaard op het gebied der rechtspleging, wat aangaat misdrijven als bigamie, overspel, «stomme zonden» enz. In de middeneeuwen b.v. mocht de man zijn ontrouwe echtgenoot de haren afsnijden, de kleederen ontnemen en ten huize uit

---

[1]) Zoo lezen we in het 12de verslag (1863) der Haagsche commissie, door ds. van Koetsveld blz. 14: Indien wij immer hard zijn en moeten wezen, 't is tegen dezulken wie men gezegd heeft: „Gij zijt voor *het leven* niet meer geschikt; ge moest naar de dominés gaan."

geeselen. In de 15de eeuw nam men de overtreding nog zóó ernstig op, dat de echtbreker eèn brandmerk op het aangezicht ontving; maar in de volgende eeuw vielen dergelijke straffen nog slechts voor, indien er concursus van meerdere delicten was, en oefenden verschillende omstandigheden grooten invloed op het vonnis uit. Vooral echter de bevoorrechting en indemniteit aan hoogere standen geschonken, waardoor deze straffeloos of tegen een geringe geldelijke opoffering konden overtreden, was bewijs van verslapping in de rechtspraak.

Nog in de 16e eeuw werd het *dragen van de stedesteen* aan de overspelige vrouw als straf opgelegd. Evenzoo te Amsterdam b.v. aan «die vrouwen ende huycke-vaecksters die goede luyden, wyven, kinderen of oock weduwen ende andere vrouwen met manspersoonen heymelyck in hare huyse laten eeten, drincken, geselschap hebben ende al doen wat hem belieft.» Als overspel werd eindelijk ook beschouwd de anticipatie op de huwelijksregten van twee verloofden, die te Middelburg daarvoor in 1567 nog gestraft werden.

In den loop dezer eeuw nam zoowel het *composeren* met den rechter zelfs bij bigamie en bloedschande toe, [1]) als de verzachting der straffen, en moesten de overspeligen b.v. of barrevoets en blootshoofds in de processie gaan, of de mis op de knieën aanhooren, gepaard aan verbanning voor eenigen tijd.

Zoo zien we aan de eene zijde den geestelijken stand langzamerhand hier en daar door levenswandel ergernis geven, maar daardoor ook minder eerbied oogsten, hetgeen zelfs in weerzin tegen allen godsdienst soms oversloeg, aan de

---

[1]) Van Hasselt: Kronyk van Arnhem (1557); Smallegange: Cronyk van Zeeland. blz. 355.

andere zijde echter de Roomsche kerk wellicht meer dan vroeger tucht en verbod trachtend te handhaven.

De overheid om zoo mogelijk openbare ergenis te verminderen, minder streng dikwijls straffend, duldde zooal niet beschermde bepaaldelijk de openbare prostitutie, meenend hierdoor grooter kwaad te voorkomen; eindelijk het volk hetzij uit lichtzinnigheid en spotlust de schuld van enkele personen op de kerk zelve overbrengend, hetzij uit beter Schriftkennis, dieper schuldgevoel en hooger geest den nieuwen toestand voorbereidend, die met de invoering der Hervorming en de vrijmaking onzer Republiek besloten zou worden.

Een beeld van den geest, die in het volk in het midden der 16de eeuw leefde, en van de houding daartegen door de kerk aangenomen, verschaft een Placaet van 26 Januari 1559 «bij den Koningh» uitgevaardigd aan «die Praesident Luyden van onsen Rade in Hollandt», waarbij verboden werden de Kamerspelen, Batementen, Liedekens, Comedien, Refereijnen, Baladen enz.» — «daer uyt dickwils schandalisatie rijst, of daer iune gemenght zijn die Heilige Schriften, Goddelijcke mysterien ende constitutien, van onze moeder die heylige Kercke, die somstijds qualijck uytgeleyt en geappliceert worden. . . . Ende want men hier voormaels (wesende alsdoen het Volck soo niet gecorrumpeert, noch de dwalinge soo groot als die nu zijn) niet soo groote toesicht genomen en heeft op de selve Speelen, Camerspeelen, Batementen, Liedekens, Refereynen, Baladen ende Rondeelkens, als het van noode is in dezen jegenwoordigen tijdt, in den welcken die quade en gereprobeerde Secten dagelijcks lancks soo meer opkomen ende vermenighvuldigen.» [1])

[1]) Kerkelijk Plakkaatboek I: 699.

II.

Van de invoering der Hervorming tot onze inlijving bij Frankrijk.

(Einde der 16de tot einde der 18de eeuw.)

Omtrent het tijdvak, dat van het eind der 16de tot dat der 18de eeuw loopt, schrijft Dr. F.

«Stond ons, in het eerste tijdvak, de weinige bekendheid met het *inwendige* leven van onze landgenooten in den weg, om de prostitutie, zelfs bij hare gedeeltelijk officiële toelating vóor de Hervorming in een min of meer helder daglicht te stellen, in het tijdvak, dat wij thans gaan overzien, treedt ons eene grootere zwarigheid tegen, omdat de prostitutie in geen enkel opzigt welligt erkend, in het maatschappelijk leven van de burgers zelve verholen liggende, daaruit moet worden opgespoord.... Eene van de eerste daden op het gebied der zeden na de Hervorming bestond in het afschaffen van de bij de Roomsche kerk toegelaten bordeelen.»

Zoo schrijft Wagenaer b.v. omtrent Amsterdam: «De openlijke toelaating van bekende bordeelen hield niet op dan na de verandering des jaars 1578. De Schouts Dienaars kregen toen terstond bevel om het houden van bordeelen na te laten.»

Niet slechts de prostitutie in engeren zin (waarover straks nader), maar alle uitingen van het maatschappelijk leven die daartoe soms aanleiding gaven of niet overeenkwamen met eene ingetogen eenvoudige levenswijze, vielen onder de censuur van kerk en daardoor van gerecht in stad en lande.

Onder den naam van *roepende* of krijtende *zonden* werden dansen, komedievoorstellingen, het baden in het openbaar, het rijden op Zondag, opschik in gewaad of haardracht, wel verschillend naar stad en tijd, maar toch over het algemeen als vallend onder de zedelijke en geestelijke censuur genoemd en bestraft.

In het kerkelijk plakkaatboek van Wiltens vinden wij onder dat hoofdstuk vermeld: Placaet tegen de Rethorijkers, en batementspeelen, tegens de duëllen en krackeelen, tegens het schencken van Wijn en Bier op de begraaffenissen, tegens de doodtmaalen en Kraammaaltijden, tegens Rijffelerijen en Loterijen, tegens de profanatie van des Heeren Rustdagh, tegens het vloecken, sweeren en schendinge van Godts heyligen naam, tegens Landtloopers, Vagabonden en Bedelaars, tegens het speelen, kaetsen, balslaen, vechten, smijten en andere lichtvaerdige actien, tegen de Comedien en Dansserijen. [1])

Bij de beoordeeling dezer gedragslijn vergete men intusschen niet drie punten, die uit tal van feiten of uit den aanhef der plakkaten van vroegeren tijd blijken:

1° dat men, om de prostitutie krachtig en vruchtbaar te bestrijden, hare wortelen meende te moeten aantasten, en dan is het zeker dat herberg, dans- en dobbelschool en tooneel [2]) (om niet lager af te dalen) dikwijls kweekplaatsen voor onzedelijkheid zoo al niet verzamelplaatsen van geheime prostitutie waren.

2° dat de maatregelen van overheidswege instemming en

---

[1]) Eene uitgebreide verzameling van Plakkaten, Keuren en Ordinantiën, zoowel voor de steden als de verschillende Provinciën, bevindt zich o. a. op de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage.

[2]) Zie *le Francq van Berkhey:* Natuurl. historie van Holland. 3de deel. *Scheltema:* Volksgebruiken der Nederlanders bij het vrijen en trouwen.

zamenwerking vonden bij die kern der burgerij, waaruit immers de magistraats- en kerkeraadspersonen optraden, maar ook evenzeer onze staatslieden, vlootvoogden en geleerden, en daarmede het roemrijkst tijdperk van ons volksbestaan. Eindelijk

3° dat de Gereformeerde kerk door haar leer in de gemeente, en haar grooten invloed op de overheid feitelijk geest en inhoud dezer plakkaten bepaalde, ja zelfs kerkeraden en predikanten dikwijls de overtreders aanwezen en aan het gerecht overleverden.

Alsdan let men minder op enkele keuren en feiten, die als curiosa kunnen dienen, maar op de richting, waarin men handelde; minder op de uitzonderingen dan op den regel in de denk- en levenswijze onzer voorvaderen. En ook bij het eenzijdige in de richting en de schaduwen van het zedelijk leven, verdient het *doel* van hun streven waardeering. «Immers de regeering werd tot het nemen van die maatregelen gedrongen door het diep besef, van, ook als staat, aan een zedelijke wereldorde gebonden te zijn, en deswege een zedelijke roeping tegenover het volk te hebben ontvangen» [1]).

Gelijk reeds opgemerkt werd, was een gevolg van de invoering der Hervorming, dat de steden, die den nieuwen staat van zaken huldigden, met kracht ook de eigenlijke prostitutie te keer gingen. Hoe men daarin handelde, ook tegenover de uit andere plaatsen verdrevenen, blijkt o. a. uit onderstaand:

«Placaet, dat Persoonen, uyt andere Steden gebannen, om quaet Regiment ofte Delicten, in den Hage geen Herberge

---

[1]) De Heraut van 31 December 1869: de staat en de openbare zedelijkheid.

ofte Taverne mogen houden, noch yemant logeren. Item, van geen Bordeelen te houden. In dato den 6 Julij 1595.

Maurits etc. Den Deurwaerder van de Kamere van den Voorsz. Rade hierop versocht, Saluyt:

Alsoo wij gheadverteert zijn dat diversche Persoonen, Mannen ende Vrouwen, uyt andere Steden ende Plaetsen ghebannen ofte gestelt zijnde, uyt saecke van Dieverije, Hoerderije, ende andere delicten, hen onthoudende alhier inden Hage, houdende openbaerlijcken oneerlijck regiment of Bordeel, ghelijck mede ghedaen wert bij verscheyden andere Persoonen, 't welck is een saecke van grooten schandale, ende seer quaden exemple, strijdende tegens Godts eere ende sijn Heyligh Woort, hetwelck mitsdien, namentlyck in dese Plaetse niet en behoort getollereert te werden. *Soo ist*, dat wij omme daer inne te remedieeren ende te eviteren de groote inconvenientie die dagelijcks meer ende meer soude mogen rijsen ofte vallen, u geauthoriseert ende gecommitteert hebben, authoriseerende ende committeerende mits desen, naer voorgaende Klock-geslach van 't Raedthuys in den Hage, van onsent wegen zeer scherpelick te interdiceren ende verbieden allen ende eenen yeghelijcken Persoonen uyt eenige Steden of Plaetsen ghebannen, of gestelt zijnde uyt Saecke van Dieverye, Hoerderije, of ander oneerlijck regiment, binnen den Hage ofte Haegh-ambacht te houden eenige Taverne, Drooge-gasterije, ofte yemant t'haren huyse ofte woonplaetse te logeeren, op poene van ten eeuwigen dage gebannen te worden uytten Lande van, Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt ende Utrecht. Interdiceert ende verbiedt mede allen ende eenen yeghelijcken Persoonen, van wat qualiteyt of conditie die wesen mogen, binnen den Hage of Haegh-ambacht te mogen houden eenigh Bourdeel of openbaer Taverne op poene van in 't openbaer gegeesselt te werden, ende oock

niet te logeren, huysen ofte onderhouden eenige lichtvaerdige Vrouw-persoonen haer begevende tot exercitie van licht regiment ofte hoerderije, op poene van arbitrale correctie. Ordonneerende ende bevelende mits dien den Procureur-Generael van den Hove van Hollandt ende den Baillu van den Hage, die dese saecke respectivelijcken aengaen zal, jegens den Overtreders van desen te procederen, ende doen procederen tot executie van de voorsz peynen, sonder eenige dissimulatie conniventie ofte verdrach» [1]).

Opmerking verdient dat 1° *Dieverije* en *Hoererije* en 2° *Bordeel* en *Taverne* te samen genoemd worden.

Reeds vóór Maurits had Prins Willem van Oranje in eene «Ordonnantie op 't stuck van de Policie binnen Zeelandt» van 8 Febr. 1583 in Art. 24 verklaard: «daghelijcks meer ende meer voor te gaan ende in kleynachtinge van den menschen gekomen te zijn de sware en grouwelicke sonden van hoererije en overspel», waarop de bepaling der straffen volgt [2]).

Belangrijk bovenal zijn de «Eght-» of huwelijks-reglementen uit dien tijd [3]). Niet slechts worden daarin vermeld de vereischte formaliteiten voor het voltrekken van huwelijken, maar ook verschillende gevallen, die zich op dit stuk kunnen

---

[1]) Groot-Placaetboeck der Staten Generaal, en der Staten van Holland, West-Friesland, Zeeland II: 2221.

[2]) 18 Maart 1666 gevolgd door een Placaet van Ampliatie en 24 Januari 1673 door een nadere Ampliatie, (o. a. tegen de valsche Uitstroijers en Faemrovers).

[3]) Niet slechts *gewestelijke*, maar ook *stedelijke*, b.v. Constitutien, behelsende Ordonnantien op Saaken van Houlyken, Houlyks Voorwoorden, Erffenissen, Donatien en Oevelgangk enz. den 15 Mei 1689, by Borgemeesteren ende Raadt Oud en Nieuw, met Taalmannen en Geswoorne Gemeente in Groningen gearresteert, waarin o. a. blz. „Placcaet tegens Hoererye begaen met onmondige en ook voljarige mans-personen in particuliere Huysgesinnen".

voordoen in verband met de Prostitutie, en die ons het best de misbruiken doen kennen, waaraan ook onze voorouders zich schuldig maakten.

Dergelijke «Egbt-» reglementen werden uitgevaardigd:

1 April 1580: Politieke Ordonnantie van Hollandt [1]), begrijpende het gantsche Echtreglement, Solemniteyt, aanteeckenen, Proclamatien, Verboden graden van Maeghschap en Swagerschap, Overspel enz. Bij Resolutie van 30 Sept. 1656 werd «de Joodsche natie in het reguard van het huwelijcken van de solemniteyten dezer ordonnantie gedispenseerd».

Als voorbeeld volgen enkele bepalingen uit het «Echtreglement over de Steden, ende ten platten Lande, in de heerlijckheden, ende Dorpen, staande onder de Generaliteyt, in dato den 18 Maart 1656 [2]); alzoo in den bloeitijd onzer Republiek en tevens niet slechts door de Staten van een enkele Provincie, maar door de Staten-Generaal over de Generaliteyts-landen uitgevaardigd:

«Art. 42. Alle Persoonen, van wat qualiteyt, conditie ofte gesindheyt die mogen zijn, dewelcke sonder voorgaende wettelijcke trouw met malkanderen vleeschelijk converseren, sullen als Hoereerders, ende die daer en boven in huyshoudinge ende 't samenwooninge sich bij malkanderen als echte Luyden voegen, sullen als Concubinarii gestraft, ende van malkanderen gestelt worden, sonder dat de minder-jarige

---

[1]) Zie voor Gelderland: Echt ordeningh off ordonnantie op de houwelycken met den aankleven van dien: 1597, 1627, 1658 en 9 October 1660 (Groot Gelders Placaetboek door van Loon, II, blz. 57, 384).

Voor Friesland: Placaat of Edict van de Staten van Frieslandt, strekkende tot verbetering en wegneminge der misbruiken en der ongeregeltheden, dagelyks gebeurende in de Huwelyken Staat; van 18 Maart 1586 (Groot Placaat en Charterboek van Friesland IV: 578).

[2]) Groot Placaetboeck II, blz. 2429.

hier tegen zullen mogen pretexeren, dat syluyden van hare Ouders, Voochden ofte Bloedtverwanten, geen consent om te mogen trouwen en hebben kunnen bekomen».

Zou het voorafgaande artikel in onze tegenwoordige *steden* menigvuldig toepassing kunnen vinden, — *ten platte lande* zou het wellicht nu dikwijls er beter uitzien, indien nog werden gestraft «alle degene, Jonge Dochters ofte Weduwen, van welke notoirlyck blijckt, eerse in ondertrou aangeteekent ofte getrouwt worden, datse alreede bij een woonen als Man ende Wijf, ofte ontijdelicke Bruyloften houden, ofte van hare toekomende Bruydegoms ende Mans ghedefloreert ofte beswangert zijn. (Art. 48.)»

Dat in dit geval juist de vrouw gestraft werd, zal wel zijn geschied op grond van menschenkennis en kennis van feiten.

Uit een hygiënisch oogpunt verdient vermelding:

«Art. 49. Geen Melaetsche sullen immermeer met gesonde Persoonen, die noyt melaets geweest zijn, mogen trouwen [1]).

Ook tot het leger en de garnizoenen strekte zich de zorg der Staten-Generaal uit:

«Art. 73. Wij belasten oock alle Officiers ende Magistraten in de Steden ende Dorpen, en de ten opsichte van de Militie op de Schantsen ende Forten, alle Commandeurs, terstont nae publicatie deses, alle Bordeelen, Hoerhuysen, Mot- ende Ravot-huysen te weeren, te verstooren, ende uyt te roeyen, oock geene van dien immermeer te tollereeren».

Zoowel om inkleeding als om de straf in geval van recidive, volgt eindelijk nog:

«Art. 86. Die een eerbare Jonge Dochter, minder ofte

---

[1]) Cf. o. a. Groot Gelders Placaetboek II: 386.

meerderjarigh zijnde, met schoone woorden van Trouwbeloften, ofte anderzints, yets wijs maeckt, deselve verleyt ende door de byslaep in hare eere krenckt, ende defloreert, isse gehouden te doteren na haer qualiteyt (indien hij se niet en trouwt) tot arbitragie des Rechters, ende tot breucke te betalen hondert guldens. Ende indien hij in voegen als vooren sulcks meermaels aen andere eerbare Dochters doet, sal van sijn alimentatie, benificie ofte Officie, indien hij eenige heeft, vervallen zijn ende oock nae gelegentheyt van Persoonen ende saecken arbitralyck ende naer exigentie gestraft werden» [1]).

Het pleit voorzeker voor den ernst en de teederheid, waarmede dit misdrijf beschouwd werd, dat de schuldigen, bij recidive, zoo zij de verleide niet trouwden, gestraft werden met «ontzetting van zijn alimentatie, beneficie ofte officie" [2]).

Zoo werd 2 Febr. 1723 nog uitgevaardigd een Resolutie van de Staten Generaal, tot voorkoming van Clandestine huwelijken. 25 Junij 1666 Res. van de Staten van Holland: dat personen, die met elkaar in overspel geleefd hadden, niet mochten trouwen [3]).

Wat nu de *straffen* betreft op hoererij en aanverwante misdrijven gesteld, wordt ons daarvan een overzicht geleverd door mr. Diderik van Hogendorp, in zijne aanteekeningen op de vertaling van Carpzovius,[4]) onder het hoofdstuk 63: *Van hoererye en hare straffe.* (I. blz. 568).

---

[1]) Groot Gelders Placaetboek II, blz. 92.

[2]) Een belangrijk overzicht vindt men ook in de „Ordonnantiën en Resolutiën op den houwelijken staat, mitsgaders het onnuttelijk schuld maken van jonge luyden", 17 Mei 1585 afgekondigd voor Utrecht. (Groot Utrechtsch Placcaatboek, Deel I, blz. 436. 445).

[3]) Kerkelyk Placaatboek, Deel III, blz. 349 en 356.

[4]) Verhandelinge der lijffstraffelijke misdaden en haare berechtinge, 2 dln. (1752 Rotterdam: J. D. Beman).

« De straf van hoererye is bij ons willekeurig; de hoereerders worden gemeenlijk met gevangenisse, spyzinge met water en brood, of ook wel ontzegginge van de plaatse hunner wooninge, onder het bedreygen van zwaarere straffe, indien ze wederom t'eeniger tijd daar binnen quamen, beteugeld; de hoeren in een openbaar tuchthuys voor eenen tyd naar maate van de door haar gepleegde hoererye opgeslooten. Tegen de bijzitterije is volgens de *Polityque Ordonnantie* van den 1. *April* 1580 goedgevonden, dat alle de gene, die zich in huyshoudinge en t'zamenwooninge bij malkander en zullen voegen en converseren als echte luijden, zullen voor de eerste maand, dat zij t'zamen huyshouden of woonen, verbeuren elk eene mulcte van vyftig ponden van veertig grooten 't pond; in de tweede maand nog eene mulcte van honderd ponden, in de derde maand eene mulcte van twee honderd ponden, te appliceren aan den Hoofofficier, den armen van de plaatse, en den aanbrenger, elk een derde part, en, zo verre zij langer bij den anderen blyven, zullen voor den tyd van 10 jaaren uyt den Lande van Holland en Westvriesland gebannen, en bovendien in hunne goederen gemulcteerd worden naar de qualiteyt van de persoonen » [1]).

Men ziet:

1° niet slechts hoererij, maar ook (gelijk uit het Eght-Reglement reeds bleek) *bijzitterije* gestraft;

2° dit laatste niet door *composeren* goed te maken, maar behalve de boete, bij recidive, met verbanning gestraft;

---

[1]) Zoo werd b.v. volgens Groot Gelders Placaetboek III: 170, in eene „Ordonnantie, op de Testament-maeckinge" te Zutphen van 28 April 1711 in art. XVIII bepaald:

„Mede sal men by testament of uiterste wille aan geen Concubynen, Hoeren, of andere eerloze Personen iets mogen maeken".

3° niet slechts de vrouwen, maar ook de mannen die schuldig waren aan hoererij gestraft; en de laatsten zwaarder (immers met verbanning soms) dan de eersten.

Aan het slot van het 64ste Hoofdstuk: «*Van Bordeelhoudinge en hare Straffe*» teekent van Hogendorp aan:

«Tegen 't houden van bordeelen en hoerhuyzen, weet ik niet, dat ooit eenige Landwet is uytgekomen, hoewel er door de particuliere Steden en Districten deezer Provintie doorgaans bij speciaale Keuren en Ordonnantien tegen eene te groote licentie van dezelve bordeelen en hoerhuyzen gewaakt, en in het straffen deezer misdaad van bordeelhoudinge doorgaans de op overspel ingevoerde straf in 't ooge gehouden wordt, terwyl men ondertusschen Ouders of mannen, die hunne kinderen of vrouwen gewins-halve bloot geeven, Voedsters, Broeders, Voogden, die de hen toevertrouwde Dochters, Zusters, Weezen uyt inzigte voor vuyl gewin laaten gebruyken, met eene strengere straffe, dan die des overspels, en zelfs met openbaare lijfstraffe, ja met den dood naar omstandigheden van feyten en persoonen, ziet beteugelen. Waarheenen ook te willen schynt het 60 *Artic.* van de *Ordonnantie* op de *Criminele Justitie* van den 5. *Julij* 1570, bij 't welke geordonneerd wordt, dat subornateurs van Geestlijke Dochters, Koppelaars, Koppelaaressen, degene, die hunne kinderen tot onkuys- en oneerbaarheyd exponeren, degene, die gehuuwd zyn, naar forme van den beschreeven Rechte zullen gestraft worden».

Merkwaardig is dat *Bordeelhouding* met medeplichtigheid aan *Overspel* werd gelijk gesteld, overeenkomstig de wijde strekking aan dit laatste door de Schrift gegeven.

De misdaad van overspel werd in Holland en West-Vriesland

niet met den dood noch met andere lijfstraffen, maar uit kracht van de Pol. Ordonn. van 1 April 1580 en het nader Plakkaat van 11 September 1677 meestal met verbanning, maar overigens naar gelang der omstandigheden gestraft: b. v. «een gehuwd man met een weduwe of openbaare hoere te doen hebbende, 50 jaren verbannen» [1]).

Als bijdragen tot de rechtspleging der Prostitutie in engeren zin, waar zij een nog erger karakter aannam, diene, wat Hogendorp ons omtrent de Polygamie en Sodomie bericht.

Nu het 59ste Hoofdstuk:

«De misdaad van *veelwyverye* wordt by ons gemeenlyk gestraft met geesselinge en bannissement, de mannen met twee spinroks-hoofden, de vrouwen met eenen houten gaffel met twee tanden, boven 't hoofd gegeesseld wordende, 't en waare iemand deeze misdaad zo dikwerf bij hervattinge gepleegd hadde, dat de Rechter goedvonde, dezelve met den dood te straffen, zynde het eene kennelyke zaak, dat de straf deezer misdaad is willekeurig, welke ook naar omstandigheden van feyten en persoonen tot den dood kan worden uytgestrekt. Waarmede overeenstemt het 60 Artic. van de Ordonnantie op de Crimineele Justitie van den 5. Julij 1570».

Na het 69e Hoofdstuk:

«De misdaad van *Sodomie*, zo met menschen als met beesten gepleegd, is hier te Lande altyd met den dood gestraft, doch de soort van doodstraffe niet op éénen voet gereguleerd geweest, nu eens met verbrandinge, verstikkinge of verworginge en blaakeringe te gelyk, dan eens met de galge, somwylen ook in 't heymelijk gestraft door verstik-

---

[1]) Cf. Groot Gelders Placaetboek I: 489.

kinge en werpinge van het lighaam in de openbaare zee, opdat van diergelyke booswichten alle geheugenis worde uytgeroeyd, en eene misdaad, waarvan de natuur een afgryzen heeft, door het openbaarlyk straffen derzelve niet mogte bekend worden aan anderen, die daarvan tot nogtoe zouden onkundig gebleeven zyn, tot dat het in den jaare 1730, wanneer het plegen deezer misdaad op eene verregaande wijze in zwang ging, aan de Ed: Gr: Moog: Heeren Staaten van Holland en Westvriesland heeft goëd gevonden by Plakkaate van den 21 July deszelven jaars te ordonneren en statueren 1. Het straffen der misdaad van Sodomie in 't openbaar. 2. En wel met den dood volgens de Godlyke en beschreeven Rechten met overlaatinge van de soorte der doodstraffe aan den Rechter. 3. Het straffen dergenen met den dood, die anderen zullen gedebaucheerd of tot de gruuweldaad van Sodomie verleyd, of hunne huyzen tot het pleegen derzelve geleend hebben, schoon niet konnende overtuijgd worden aan het plegen dier misdaad zich te hebben schuldig gemaakt. 4. Het publyk verbranden der lighaamen tot assche immediatelijk naa de executie, werping derzelve in de openbare zee, of ophanging aan eene opgerechte galge, of ten toonstelling op 't galge-veld, als der begraavinge onwaerdig. Doch andere soorten van onkuysheid, welke juyst met den naame van Sodomie niet konnen benoemd worden, en evenwel tot dit wanbedryf veeltyds aenleyding geeven, worden gemeenlyk met bannissement, naar 's Rechters willekeur op te leggen, gestraft, als moetende het Land, volgens de *L.* 3. *L.* 13. *H. de Offic. Praesid.* van booze menschen gezuyverd worden».

In de oude «Bataviasche Statuten» door Antonio van Diemen verzameld, 1 Juni 1642 door den Gouverneur-Generaal

verbindend verklaard en 26 April 1650 door de Kamer van Zeventienen met machtiging van de Staten-Generaal geapprobeerd, vinden we nog een paar belangrijke ordonnantiën op dat stuk in de Indiën vastgesteld [1]).

Onder den titel: «van verscheidene misdaden en de eerst *Van hoererije ende overspel*», zijn de volgende zinsneden van belang ook met 't oog op hedendaagsche leefregel en rechtspleging in onze Oost:

«Die een eerbare vrouwe tot ontucht aansoeckt ofte schande voorsecht zal arbitralycken, na gelegenheyt van saken ofte personen, gestraft worden.

«De Christenen sullen niet vermogen bijsitten ofte concubinen te houden, op 100 realen van achten voor de eerste, 200 voor de tweede ende 300 voor de derde reyse, dat daerover bekeurt sullen wezen.

«Eenigh Heijden, Moor ofte Onchristen persoon bij een Christen vrouwe, getrout ofte ongetrout, boelerende, sal sonder eenige remissie met de doodt gestraft worden.

«Omme het quaet ende ergerlijck regement, dat voor desen door eenige onbeschaamde vrouwen op de schepen, hier ter rede leggende, wel is gehouden, is expresselijcken verboden dat voortaen gene vrouwen op de rede aen de schepen sullen varen, ten sij met expres consent van de respective officieren ende overheyt. . . .»

Niet minder belangrijk is een andere ordonnantie, onder het opschrift: *Vrouwentuchthuys* en aldus aanvangend:

«Alsoo (God betert) bevonden wert, hoe dat eenige getrouwde als ongetrouwde vrouwen binnen dese republijcke sodanigen

---

[1]) Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië. Nieuwe volgreeks, 6de deel 1863 (blz. 508).

schandeleusen, vuylen ende ongebonden leven sijn leydende, dat daerdoor niet alleen veel jonge luyden, kinders van eerlycken huyse gedebaucheert ende bedorven, mitsgaders de Christenname onder de Heydenen ende Moren gelastert, maer oock de straffe Gods over desen staet gehaelt soude werden, ten ware daarinne sooveel doenlijck voorsien werde.

«Soo is bij den Gouverneur Generael ende Raden van India, omme sulcx voor te comen, goetgevonden, de oude redout uyt recht aan de stadswal, . . . tot een tuchthuys te appropieren, ende daerover wijders geordonneert als volght».

Zie verdere bijzonderheden betreffende inrichting, bestuur en leefregel van dit verbeteringsgesticht in het aangehaalde deel Bijdrage tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië, blz. 500.

Een bewijs van dalend zedelijkheids- en rechtsbewustzijn lag reeds in de resolutie van 29 Julij 1679, waarbij de bestaande Resolutie «verbiedende het composeeren in materie van overspel bij provisie en tot naadere ordre buyten effect en executie» gesteld werd.

Zoo moest 25 Febr. 1751 een Placaat door de Staten van Holland worden uitgevaardigd tegen het «doorgaan van jonge Lieden». «Alzoo Wij in ervaringe zijn gekoomen, dat seedert een geruimen tyd herwaards veele ongetrouwde jonge Luiden buiten kennisse en in weerwil van derselver Ouderen, de langstleevende van dien, en Voogden, met den anderen wegloopen en doorgaan» luidt de aanhef [1]).

Langzamerhand werden ook de bordeelen, eerst ter sluiks, toen meer openlijk toegelaten en in den loop der 18de eeuw

---

[1]) Kerkelijk Placaatboek 5de deel, blz. 481.

verergerde de toestand nog meer. Het is waar, de vernieuwing en verscherping der plakkaten, die reeds vroeger noodig waren geweest, strekten ten bewijze dat door deze maatregelen de Prostitutie niet geheel uitgeroeid werd en zy bovenal in overeenstemmende denk- en levenswijze van het algemeen haren steun moesten zoeken, maar juist de beschouwing van het kwaad nam allengs een vager karakter aan, waarvan als proeve dit citaat uit van Effens: «Hollandsche Spectator» dienen kan.

«Een man, die de kuischheid met voeten treedt, wordt versierd met den zwierigen naam van een hoflijk en galant man, ten minste zoo lang hij ongehuwd is. Doch een eerbaar jongeling, al was hij begaafd met de treflijkste hoedanigheden, indien men bespeurt dat hij alle aanleiding tot onkuischheid tracht te mijden en zijne driften te beheerschen, wordt voor een koelen bloed en voor een nul uitgekreten. Indien zijn karakter in een klucht werd verbeeld, zoude het den bak en de loges zelfs doen schateren van lagchen, en ik ben verzekerd dat een eerbaar jongeling gereed om in den huwelijken staat te treden, schaamtshalven niet zoude durven zeggen, tenzij misschien aan een man van jaren en dat nog wel in vertrouwen: dat hij dezelfde onbesmettelijke zuiverheid bij zijne vrouw zal brengen, die hij bij haar wenscht te vinden» [1]).

Dit teekent denk- en levenswijze in toongevende kringen en de gevolgen bleven niet achter in de, gedurende de 18de eeuw, toenemende plakkaten op den kindermoord, het te vondeling leggen en trouweloos verlaten van kinderen, en

---

[1]) Holl. Spect. III, blz. 180. (N° 83).

bepalingen als art. 15 in eene keur op de dienstboden [1]) te Amsterdam van 21 Januarij 1758.

«Zo wanneer eenige kameniers, minnemoers, bakers of naaisters, zig met iemand van het huisgezin daar zij wonen of in dienst zijn, in hoererije komen te verloopen, zullen dezelve worden gezet voor den tijd van zes maanden in het spinhuis dezer stedt» [2]).

Op het eind van de 18e, ja nog in het begin van onze eeuw was het zelfs onder sommigen der «fatsoenlijke» klasse te Amsterdam zelfs gewoonte enkele der sierlijkste zoogenaamde speelhuizen (b.v. de Pijl) soms te bezoeken, ofschoon deze eigentlijk slechts een soort van hoerhuizen waren, van nog lager peil dan onze tegenwoordige cafés chantant. — Zoo lezen we in de voorrede van een boekje: 't Amsterdamsch Hoerdom: «Deze (speelhuizen) zijn zeekerlijk bederf van de Amsterdamsche jeugt; want daar de jonge borsjes voor dezen schroomden in hoerhuizen te gaan, dewijl men gehouden was te veel te verteeren, kunnen ze er nu met een kleintje te regt raken, vermits de menigte der gasten de oorzaek is dat ze met een pint wijn een uur of drie 't geluit van bas en fiool en 't gezigt van zo veel vrouwlui kunnen genieten, die zig ieder op 't best palleeren om in de oogen der aenschouwers behaaglijk te zijn».

Toch pleit het nog voor het peil van dien tijd, dat men dergelijke danshuizen, speelhuizen of musico's, rondweg als een soort van hoerhuizen beschouwde. Ook in dit boekje

---

[1]) Het Placaet, tegens de ongeregeltheden ende bedriegerijen die gepleecht worden by diversche Dienst-boden in den Hage, in date den 1en Mei 1608 (groot Placaetboeck II: 2256) straft lichter soort van vergrijpen, b. v. het teruggeven der Godtspenning zonder wettige reden.

[2]) Handvesten ofte privelegiën enz. der stad Amsterdam 1748 en 1778.

wordt de venerische ziekte als «Spaansche pokken» aangeduid.

«Wij zouden meenen, «merkt Dr. Fokker [1]) op», dat onze voorouders met hunne gestrenge strafoefeningen al golden zij dan dikwijls de minder bevoorregte klassen van de maatschappij meer hebben uitgewerkt dan met overdreven voorstelling van feiten en verordeningen, die daardoor het repressieve doel moeten gemist hebben».

Ook al mochten de laatsten slechts preventief gewerkt hebben, zoo moet nochtans dat voordeel niet gering worden geschat.

Ons overzicht tot aan het einde der 18de eeuw en den franschen tijd trekken wij nu te samen in de volgende zinsneden gedeeltelijk aan Dr. Fokkers opstel ontleend:

In de 15de eeuw was de prostitutie geheel ingeweven in den maatschappelijken toestand, vertegenwoordigd als deze was door eene dissolute geestelijkheid, door een uitspattende aristocratie en door een armoedig, in alle excessen bij den dag levend gemeen. Deze gesteldheid heeft er toe gebragt om de prostitutie eenigermate te *organiseren*, door haar hier en daar in bepaalde wijken en buurten te concentreren.

In de 16de eeuw blijft tot aan de Hervorming de openbare prostitutie toegelaten en officiëel erkend door openstelling van bordeelen. De maatschappelijke gesteldheid ondergaat intusschen een gewigtige verbetering; want blijven nog steeds eene uitspattende geestelijkheid en een van vagabondage en bedelarij levend gemeen overwegende elementen in de maatschappij uitmaken, dan toch wordt de adel en de meer en meer opkomende derde stand, welligt door het hevig karakter van

---

[1]) l.c. blz. 446.

de syphilis tot meerdere ingetogenheid gebragt en tot een meer zedelijk leven opgewekt [1]).

In de tweede helft beijvert zich de Hervormde kerk om de zeden van het volk te verbeteren en werden de bordeelen opgeheven, de hoererij en bijzitterij strafbaar gesteld.

In de 17de eeuw ontwikkelt zich de kracht der Gereformeerde Kerk en aan invloed klimmenderwijze toenemende, kant zij zich meer en meer aan tegen de verbastering, die vreemdenverkeer, beschaving enz. in de zeden en gewoonten van het volk beginnen te brengen.

Intusschen is vooral na het ophouden van den 80 jarigen oorlog de natie in hooge mate tot aanzien en welvaart gekomen, waardoor almede de eenvoudigheid in de levenswijze gaande weg afneemt. Ook de oneerlijke herberg en het geheim bordeel, destijds *stille knip* geheeten, nemen toe. Vooral in de groote, het meest in welvaart toenemende steden ontwikkelt de geheime prostitutie op groote schaal, terwijl pokmeesters goede zaken doen en schaamteloos zich en hunne kuur aanbevelen door in het openbaar uitstrooijen en aanplakken van affiches.

In de 18de eeuw neemt de invloed der kerk af en evenzeer de lichtzinnigheid toe. Deze openbaart zich echter niet alleen in het godsdienstige, maar ook in de zucht om zich meer en meer vreemde gewoonten en denkwijzen te assimileeren en bij alle klassen ontwaart men neiging om de orthodoxe eenvoudigheid en de voorouderlijke begrippen van ingetogenheid los te laten. De dienstbare stand wordt met meer voorspoed dan vroeger door de prostitutie geëxploiteerd.

Met de tweede helft dezer eeuw wordt gaande weg het be-

---

[1]) Deze opmerking is aan Dr. Fokker ontleend.

staan van openbare bordeelen wederom oogluikend gedoogd. De ruffiaans (koppelaars), in het algemeen menschen van lage afkomst, die nog in de 17de eeuw alleen de makelaardij uitoefenden van de prostitutie, zijn in deze eeuw vermeerderd door paruikmakers, kappers, mode- en galanteriekramers. Boeken eindelijk van onzedelijke strekking en inhoud zoo mede de genezing van heimelijke ziekten worden openbaar in de dagbladen aangekondigd» [1]).

Verschijnselen, die aantoonen hoe ook nu het karakter en de uitbreiding der prostitutie slechts de exponenten waren van het bederf in den boezem van volk, huisgezin en persoonlijk leven.

Zoo schreef Hamelsveld [2]), na in de voorrede te hebben opgemerkt, hoe hij eer te licht dan te donker schetst:

«De zedigheid wenkt mij, dat ik de gruwelen, aan welke verbasterde *Nederlanders* zich spoorloos schuldig maken, die de wereld met een' spottenden lagch *Liefhebberijtjens* noemt, maar die onder Heidenen, nooit, dan misschien in tijden, als de zeden ten hoogsten verdorven waren, gepleegt werden, niet verder ontdekke, niet duidlijker in het licht plaatze.

Dit kan ik echter niet voorbij, aan te stippen. — Het kwaad verspreidt zich ook tot de burger-klasse; ook hier wordt de kuischheid en eerbaarheid mishandeld, de huwlijkstrouw gering geächt, de huwlijks-liefde verguisd.

In het geheim waardt eene snoodheid om, die meer dan men gelooft, de bevolking vermindert, het oogmerk van het huwelijk stremt. — . . . . De vreeze voor den overlast

---

[1]) *Van den Bosch:* Ziekten van het Vaderland.

[2]) De zedelijke toestand der Nederlandsche natie op het einde der 18de eeuw, blz. 280.

der kinderen, voor de bezwaaren van dezelven, doet verscheiden echtgenooten de misdaad begaan, veelen, zonder dat zij weten, wat zij bedrijven, en hoe verschriklijk zij zich tegen het Opperwezen, tegen de maatschappij, tegen zich zelven bezondigen, de misdaad, welke het eigenlijk *Onanismus* is, om welke, volgens de Heilige gedenkschriften, Onan door de Godheid met den dood gestraft werdt».

Het behoeft wellicht geen aanwijzing, dat hiermeê de *kunstmatige* toepassing van het zoogen. «tweekinderenstelsel» bedoeld wordt, door de fransche medici (*C. Bourgeois*: les passions 1877, *Mayer*: des rapports conjugaux 1874) [1]) ook te recht als *onanisme conjugal* gebrandmerkt.

We zijn nu een eeuw later. Dezelfde «snoodheid waart om», met dit verschil: dat, wat toen «*in het geheim*» bedreven werd, nu van de daken wordt gepredikt; — wat toen uit «*onwetendheid*» geschiedde, nu als stelsel wordt verheerlijkt; — wat toen «*misdaad*» heette, nu als «zedelijk» wordt aangeprezen.

---

[1]) Beide uitgegeven door J. B. Baillière et fils, Paris.

III.

Van onze inlijving bij Frankrijk tot de stichting van Steenbeek.

(Einde der 18de tot midden der 19de eeuw.)

«En 1789 une commission, nommée pour convoquer un conseil sanitaire, insistait sur des mesures à prendre pour restreindre la prostitution dans un rapport rédigé à cette fin [1]).

Rien ne fut fait cependant jusqu'à ce que les Français, envahissant la Hollande, établirent péremptoirement un enregistrement des prostituées. Toute fille publique dûment munie d'une carte dite de sûreté, avait à se soumettre à l'inspection d'un chirurgien une ou deux fois par semaine».

Aldus lezen we blz. 839 van den laatsten druk (1857) van Parent-Duchatelet's «de la prostitution dans la ville de Paris», in het verslag betreffende Holland, bewerkt door Prof. Schneevoogt, Dr. Van Trigt en Dr. Van Oordt.

Van onze inlijving bij Frankrijk dagteekent alzoo de terugkeer tot die beschouwing en behandeling der Prostitutie, welke vóór de Hervorming van overheidswege in hoofdzaak werd toegepast, n. l. hare erkenning en organiseering. Van dien

---

[1]) Den inhoud van dit Rapport heb ik tot mijne spijt niet kunnen vinden.

tijd af dagteekent tevens, behalve de toelating en begunstiging der bordeelen, de invoering van de keuring der publieke vrouwen, te Parijs het eerst na een besluit van 12 Ventôse an X, in 1802 als «visite periodique et préventive des filles publiques» in werking gebracht [1]).

Deze maatregelen stuitten in den beginne zoowel ons volk als den met de uitvoering belasten Hollandschen ambtenaren tegen de borst. O. a. blijkt dit uit een merkwaardig rapport van den Directeur van Policie te Utrecht in 1822 [2]).

De aanleiding daarvan was een correctioneel proces, kort te voren afgeloopen, waaruit gebleken was dat genoemde Directeur geene zwarigheid gemaakt had aan eene bordeelhoudster toe te staan, een zestienjarig meisje als publiek vrouwspersoon in haar huis op te nemen, waarop de veroordeeling dier bordeelhoudster gevolgd was. De Procureur-Generaal mengde zich echter nader in deze zaak, omdat «het brengen toch van meisjes beneden de 21 jaren in een publiek huis ut quaestum corpore faciant, ingevolge Art. 334 C. P. een wanbedrijf was, en de ambtenaar die hiertoe zijn toestemming gegeven had, gevaar liep om naar aanleiding van Art. 60 van dat Wetboek als *medeplichtige* aan hetzelve wanbedrijf te worden aangemerkt». De Directeur werd verder aangeschreven: om voortaan tot de admissie van meisjes beneden den ouderdom van 21 jaren in hoerhuizen geene autorisatie of consenten te verleenen, — waarop nu de Directeur tot zijne verdediging een stuk in leverde dat zoowel uit een geschiedkundig als

---

1) Zie het historisch overzicht bij Jeannel: la prostitution dans les grandes villes au 19e Siècle, blz. 299 en Lecour: la prostitution à Paris et à Londres p. 69.

2) De inzage van dit en enkele volgende stukken is mij welwillend op de Dep. van Justitie en Binnenl. Zaken verstrekt.

uit een juridiek oogpunt voor ons onderwerp belangrijk mag genoemd worden.

In den aanhef wordt medegedeeld, dat na «het aftrekken der Fransche troupes ..... de Dir. zich dadelijk bevlijtigd heeft omme zooveel mogelijk alle bezwaren, die tegens de maatregelen der Fransche policie ingebragt waren en met de manifesten geest der Hollandsche natie zich strijdig bevonden, zooveel de handhaving eener goede orde maar eenigzins toeliet af te schaffen, waaronder ook als eene der voornaamste was de verpligting, waaronder de Publieke vrouwen in de ligte huizen zich bevonden omme onder de benaming eener visitatie of zij al dan niet gezond waren, op gezette tijden eene retributie te betalen en zich van een kaart of livret te voorzien».

«Deze veranderingen», merkt de Dir. op, «waren gegrond op de fransche wet van 22 Juli 1792 bevelende: *de faire surveiller les maisons de débauche* (*et*) *ceux qui y resideront ou se trouveront* [1]).

Op grond van deze wet zou de Dir. Gen. van Policie «in de Holl. departementen, de Heer Duvilliers Ducterrage in 1811 of 1812 alle die maatregelen omtrent de bordeelen en ligte vrouwlieden hebben genomen welke alstoen niet zonder reden zooveel opzien hebben gebaart, en welke gedeeltelijk nog in de meeste zoo niet alle steden van ons Koningrijk *in viridi observantia* zijn».

---

[1]) Waarschijnlijk is hier bedoeld de Wet van 19—22 Juli 1791, art. 10: »Les officiers de police pourront également entrer en tous temps dans les lieux livrés notoirement à la débauche» (Lecour, p. 38), bekrachtigd door het decreet der Nationale Conventie van 24 Sept. 1792: »que les lois de police qui autorisent la visite dans les maisons de jeu et de débauche, la nuit comme le jour, subsistent dans leur integrité (Merlin III, p. 230), later gevolgd door een boodschap van het uitvoerend bewind van 17 Nivôse an IV aan den Raad der 500, o. a. afgedrukt in Mireur: la prostitution et la syphilis, p. 468.

De Directeur merkt verder op: dat bij gebreke aan andere instructien hij maar zooveel mogelijk volgde «hetgeen wij als geintroduceerd vonden, behoudens de mot(d)ificatien dier verordeningen, waarvan men door de ondervinding had geleerd dat maar exactien-vexatien en met den aart der Hollandsche natie strijdende bepalingen waren».

Wat nu volgt is voor de geschiedenis der bordeelen in ons land zeker eene niet onbelangrijke bijdrage:

«Bij de aanvaarding nu onzer posten vonden wij in de ligte huizen meisjes van allerley ouderdom, en de meeste zoo niet bijna alle beneden den ouderdom van een en twintig jaren — komende het bij niemand in de gedagten dat alle die vrouwen in gezegde huizen niet hadden opgenomen mogen worden, veelmin dat art. 334 van het strafwetboek op de houders dier huizen van applicatie zoude zijn en dat de Directie van Policie welke dat innemen of inwonen toeliet zich aan de straffen bij dat artikel bepaald mede blootstelde, — te meer daar ik veilig durf zeggen, dat er geen stad van eenig aanbelang in het geheele Koningrijk der Nederlanden zal gevonden worden, waar geen meisje beneden de een en twintig jaren in de bordeelen of ligte huizen zich zoude bevinden, ja wat meer is de meerderheid niet zoude uitmaken».

De Directeur erkent verder, zich in zijn gevoelen bedrogen te hebben en nu terstond order te hebben gegeven van «onder welk praetext ook geen zoodanig minderjarig meisje in een der ligte huizen toe te laten».

Tot zijne verontschuldiging strekte voorzeker eenigzins: dat tien maanden nadat het bedoelde meisje als publieke vrouw gezeten had, zij bij gelegenheid van het begaan eener diefstal bij de bordeelhoudster als getuige bij de Regtbank van Correctionele policie gehoord was en er toen geene aanmerking

op hare qualiteit van publiek meisje in verband met haar jeugdigen ouderdom was gemaakt».

Eigenaardig zijn verder de gronden, waarop de Dir. het gebeurde tracht te verdedigen:

«Trouwens de vasthouding der regel, dat geene meisjes beneden de 21 jaren in een publiek huis mogen op- of ingenomen worden zal, vrees ik, de allerfuneste gevolgen hebben en eene vreesselijke besmetting na zich slepen — want in de publieke huizen geene jonge meisjes zich bevindende zullen de stille huizen vermeerderen, alwaar de minderjarige ligte meisjes alsdan in het geheim zich zullen ophouden — en de alhier studerende jeugd zal alsdan voornamelijk het slagtoffer daarvan worden — want de Directie van Policie bevindt zich dan buiten staat omme voor de conservatie van hare gezondheid zorg te dragen. En op dezelve wijze zal het met de militairen gaan want de ondervinding leert toch dat jonge meisjes meer dan oudere gezocht worden — terwijl dan nog daarenboven Utrecht op alle de steden van Nederland eene uitzondering zal maken [1]). . . . Hoe konde nu die bordeelhoudster anders handelen dan zij gedaan heeft daar zij immers volstrekt niet weten konde dat zij iets misdadigs bedreef met een zestienjarig meisje op die wijze in haar huis te ontvangen, daar alle bordeelhoudsters in alle de steden van ons Rijk ook binnen de stad Utrecht zulks deden zoodra zij zoodanige meisjes maar krijgen konden? Ook hebben alle practizijns over dat vonnis (waarbij die bordeelhoudster veroordeeld werd op grond van art. 334 C. P.) hunne verwondering

---

[1]) Hoe zonderling en cynisch deze geheele redeneering klinken moge, wilde ik ze niet terughouden, omdat nog soms met dergelijke argumenten het »keuring- en bordeelenstelsel» wordt verdedigd (?).

betuigd, en hetzelve zal ook geloof ik, weinig favorablen indruk maken».

De Proc.-Gen. adviseerde: in antwoord op dit rapport:

«Bij eene nauwkeurige overweging der zaak kwam het mij dadelijk voor, dat van de eene zijde de handelwijze door de Directie van Policie gehouden, *uit een juridiek oogpunt* beschouwd, moeielijk in overeenstemming te brengen waren met den geest der bestaande wetgeving, en speciaal met de bepalingen van art. 334 van het Lijfstraffelijk Wetboek, — doch dat er ook van den anderen kant alle grond aanwezig was om aan te nemen, dat de Policie in dezen *ter goeder trouw* had gehandeld. *Vooreerst* toch kan het wel met eenigen grond worden betwijfeld, dat onder de zoogenaamde publieke huizen, zoo in Frankrijk als in ons Vaderland nauwelijks eenige zullen gevonden worden, waarin zich geene vrouwspersonen bevinden, die den ouderdom van *een en twintig* jaren nog niet hebben bereikt en de Directie van Policie te Utrecht waarschijnlijk in dezen meer lettende op hetgeen *gebruikelijk* dan op hetgeen *regtens* is, heeft ter goeder trouw in het erroneus denkbeeld kunnen verkeeren, dat het geoorloofd was consenten tot aanneming van zoodanige meisjes in openbare hoerhuizen te geven».

We waren met deze aanhalingen zoo uitvoerig, omdat van dit vonnis de jurisprudentie dagteekent, volgens welke geene meisjes beneden de 21 jaren in publieke huizen mogen toegelaten worden. Toch is hiermede nog slechts de ééne helft van art. 334. C. P. geobserveerd. Uitdrukkelijk staat er immers:

«Quiconque aura attenté aux moeurs, en excitant, favorisant ou facilitant habituellement la débauche ou la corruption de la jeunesse de l'un ou de l'autre sexe au dessous de l'âge de

vingt-un ans sera puni», etc. Staat er alzoo: *de l'un ou de l'autre sexe*, en valt er niet aan te twijfelen, dat in het bordeel werk gemaakt wordt om ook bij het *mannelijk* geslacht de onzedelijkheid op te wekken, te bevorderen of behulpzaam te zijn, dan valt alzoo ook de toelating van jonge *mannen* beneden de 21 jaren in een publiek huis onder genoemd artikel [1]).

Ook wegens de invoering van het Fransche Strafwetboek is dit tijdvak nieuw in de bestrijding der prostitutie [2]).

In het geschiedkundig overzicht van dit tijdvak naderen we nu de Koninklijke besluiten, in betrekking tot de prostitutie door Koning Willem I genomen.

Reeds 12 Februari 1814, Stbl. n° 25, werd een besluit uitgevaardigd, waarvan art. 1 aldus luidt:

«De Regtbanken van Eersten Aanleg zullen zijn bevoegd, om, op verzoek van Naastbestaanden, of wel ter requisitie van Onze Officieren van Justicie, tot behoud van de goede orde, wering van *openbare zedenloosheid* of voorkoming van ongelukken, buiten form van proces, te confineren in een Verbeterhuis zoodanige persoonen, welke wegens zinneloosheid, verregaande verkwisting, of andere buitensporige en slechte gedragingen voor de zamenleving ongeschikt zijn, of zich dezelve onwaardig hebben gemaakt, zoo lange zij geene merkbare blijken van beterschap geven».

Stond dit besluit in verband met de *zedeloosheid*, niet veel jaren later volgden Koninkl. besluiten «tot wering of voorkoming van venerische ziekten en van de middelen welke in den tegenwoordigen stand der zaken, het doelmatigst zouden zijn om dit kwaad tegen te gaan».

---

[1]) Cf. Blanche: Etudes pratiques sur le Code Pénal, V, p. 156.

[2]) Art. 334 C. P. is tevens, zoover ik kon nagaan, het eenige artikel in onze *algemeene* wetten, waarin het woord *prostitutie* voorkomt.

In het Kon. besluit van 26 Febr. 1818 n° 60 werd bepaald: «dat er een algemeen reglement van politie voor de *speelhuizen*, de zoogenaamde *stille huizen* en de publieke vrouwen [1]) zal worden daargesteld; te welken einde de Gedeputeerde Staten zullen worden uitgenoodigd om na de plaatselijke besturen der groote steden en zoo noodig de Provinciale Commissien van geneeskunde te hebben gehoord, aan het Dep. van Binnenl. Zaken hunne consideratien over zoodanig reglement voor te dragen».

6 Sept. 1818 (n° 69) volgde een nader Koninklijk besluit, waarvan we den considerans laten volgen:

«Op het rapport van den Secretaris van Staat voor de Zaken van Oorlog van den 27 April ll. N° 23, betrekkelijk het groot aantal militairen welke door de syphilitische ziekte waren aangetast, hetwelk voornamelijk [2]) werdt toegeschreven aan de zorgeloosheid der burgerlijke autoriteiten in het nemen van maatregelen van policie tegen de publieke vrouwlieden welke met dat kwaad waren besmet».

In dit besluit werd o. a. het stedelijk bestuur van 's Bosch bevolen een reglement van policie voor de publieke vrouwen te ontwerpen, tot grondslag nemende, hetzij de verordeningen welke aldaar in 1816 hebben bestaan, of wel het Concept-

---

1) Op het Dep. van Justitie bevindt zich ook een „Concept-Algemeen Reglement van orde en toezigt op de huizen van debauche en de publieke meisjes" van 70 artt., in dien tijd opgesteld.

2) Dit „voornamelijk" klinkt eenigsins zonderling. Meer terecht welligt ware het toegeschreven aan de zorgeloosheid der *militaire* autoriteiten in het nemen van maatregelen van policie tegen de manschappen, welke die „publieke vrouwlieden" *bezochten*. Gelijk b.v. in Duitschland in verschillende garnizoensplaatsen geschiedt, o. a. door verbod aan de militairen van zekere straten te passeeren.

Reglement te dezer zake door Gedeputeerde Staten van Groningen ontworpen.

Veel vrucht schijnen deze Koninklijke besluiten niet gedragen te hebben.

Ten minste 10 jaar later, 29 April 1828, volgde op nieuw een circulaire van den Minister van Binnenlandsche Zaken aan HH. Gedeputeerde Staten der onderscheidene Provinciën, behalve de Waalsche, waarin o. a. wordt medegedeeld omtrent eene vroeger uitgevaardigde circulaire d.d. 28 Maart 1818:

«Edoch is het uit de bedoelde antwoorden gebleken, dat sommige der voornoemde Collegien, het in het belang der goede zeden niet zeer geraden achten eenige verordeningen vast te stellen uit kracht van welke het aanzijn van de zoogenaamde stille huizen, de speelhuizen en de publieke vrouwen, die in vele plaatsen als een noodzakelijk kwaad zijnde, blootelijk geduld, doch nimmer gemagtigd zijn geweest, voortaan als 't ware gewettigd zouden worden, — dat naar inzien van anderen de onderhavige zaak niet zeer geschikt zoude zijn om aan *algemeen* werkende verordeningen te worden gebonden; dat wederom anderen meenen dat het *al* of *niet* invoeren van verordeningen op dit stuk naar gelang de omstandigheden zulks vorderen, geheel en al aan het oordeel van de plaatselijke autoriteiten zoude behoeven te verblijven, terwijl eindelijk nog sommigen der Plaatselijke Besturen het, als 't ware, beneden zich hebben beschouwd, zich onmiddelijk met het vaststellen van eenige bepalingen van dezen aard bezig te houden».

De nieuwe circulaire strekte verder, om wederom de plaatselijke Besturen uit te noodigen de bedoelde reglementen op te maken en in te voeren, terwijl ze vergezeld ging van het «nu onlangs in werking gebragte Reglement op de

zoogenaamde publieke huizen en publieke vrouwen binnen de stad 's Gravenhage».

Het blijkt intusschen niet, dat ook deze circulaire vele Plaatselijke Besturen heeft kunnen overtuigen van het wenschelijke eener invoering van dergelijke reglementen.

's Hertogenbosch ten minste had na een herhaalde aanschrijving den Koning geantwoord: dat Burgemeesteren zich niet kunnen vereenigen met het denkbeeld van eene schandelijke en ontuchtige levenswijze als het ware te wettigen en de zedeloosheid voor te staan en te beschermen. Neen, Sire! Burgemeesteren der stad 's Hertogenbosch vermeenende hiertoe, hetzij met allen eerbied gezegd, niet te kunnen of mogen besluiten».

De Procureur-Generaal bij het hof van Z. Holland had den Min. van Justitie 20 Nov. 1822 reeds medegedeeld, «dat vermits de plaatselijke besturen (met uitzondering der stad Groningen) (in welke stad een stedelijk reglement voor de publieke vrouwen is gearresteerd geworden) niet geneigd waren tot het daarstellen van maatregelen te dezen opzigte, deze zaak meerendeels was blijven fluctueeren».

Het scheen dat de onder de Fransche regeering ingevoerde verordeningen zoowel wat geest als uitwerking betreft, die Besturen niet van hare wenschelijkheid hadden kunnen overtuigen, en het toezicht over de publieke huizen en de publieke vrouwen verschilde dan ook genoegzaam overal.

De pressie van boven af, zoowel door militaire als geneeskundige autoriteiten uitgeoefend, bleef intusschen aanhouden en als proeve deelen we iets mede uit eene correspondentie door de regeering met een stad in het *Zuiden* en eene in het *Noorden* van ons land gevoerd, waardoor ons tevens de staat der Prostitutie in enkele plaatsen van ons land gedurende dit tijdvak bekend wordt.

De corr. betreffende Tilburg vangt aan met de mededeeling van den Min. van Oorlog, dat het stedelijk bestuur te T. niet wil dulden, dat zich te dier stede eenig zoogenaamd publiek huis vestige, terwijl tevens de noodzakelijkheid wordt betoogd, dat men in het belang van het garnizoen aldaar van die zienswijze terugkome».

Dat publieke huizen *in het belang* van eenig garnizoen waren, kon zeker moeielijk anders dan in ironieken zin worden toegestemd. In elk geval meende zoowel het stedelijk Bestuur van Tilburg als de Procureur-Generaal bij het hof van Noord-Brabant, dat nog andere belangen, hoogere beginselen en reeds de ervaring moesten geraadpleegd worden. In het advies van laatstgenoemde lezen wij dan ook:

«In een vlek als Tilburg dat van fabriekhandel en *Landbouw* leeft en in der daad slechts een *groot dorp* is, zal het *scandaal*... van een publiek huis, van meiden, die qua tales *onzedig* gekleed rondwandelen, nimmer door den stedelijken raad worden ingewilligd, althans naar mijne gedachten. Men zal aanvoeren, dat vroeger te Tilburg geene publieke huizen hebben bestaan, dat het dus geen onvermijdelijk kwaad is, en dat zoo dezelve als een militaire behoefte moeten worden beschouwd, het militair gezag daarvoor kan zorgen».

De Min. van Justitie vond dan ook «geene aanleiding, noch in eenige geblekene geweigerde aanvrage tot vestiging noch in eenige wettelijke verordening, om de oprigting van eenig huis of huizen van prostitutie te provoceren, en dit het minste in een plaats, waar die tot nu toe en ook in de jaren dat aldaar het talrijkst garnizoen zich bevond, niet hebben bestaan».

Tilburg heeft, zoover ik weet, sedert dezelfde gedragslijn gevolgd.

In 1870 werden op verzoek der Engelsche regeering door tusschenkomst onzer Minn. van Binnen- en Buitenl. Zaken berichten omtrent de prostitutie ten onzent bij de Inspecteurs over het geneeskundig staatstoezicht ingenomen.

Het gevolg was o. a. deze missive uit Tilburg 8 October 1869 door den Burgemeester geschreven aan den heer Inspecteur te Breda:

«In antwoord op uwe missive van 23 September ll., n° 263, heb ik de eer te berigten, dat in deze gemeente geene verordeningen of administratieve bepalingen ten aanzien der prostitutie bestaan, zoodat geene mededeelingen omtrent de door U in die missive opgegeven punten kunnen worden gedaan; wijders dat het getal clandestine prostituées, zich hoogstens tot enkelen beperkt, en in het gasthuis hoogst zelden syphilis lijders worden verpleegd, weshalve deswegens, ook geene opgaven zijn te verstrekken».

Niet even volhardend is Zwolle gebleven, ofschoon haar antwoord van 19 Maart 1845 aan den Gouverneur der provincie Overijssel o. a. betrekkelijk het gemis van politiereglementen op de publieke huizen en vrouwen, belangrijk blijft.

«Het vaststellen van bepalingen ten aanzien der publieke huizen, heeft herhaaldelijk een onderwerp onzer overwegingen uitgemaakt, en wij mogen niet ontveinzen, dat ons deze zaak van een zeer tederen aard en aan zeer groote bedenkingen onderhevig is voorgekomen, — want het daar te stellen reglement, zal zich toch moeten kenmerken als eene poging tot verbetering der zedelijkheid, ... en eene dubbele behoedzaamheid is noodig bij het invoeren van verordeningen, die de zeden en begrippen zouden kunnen kwetsen en naar de meening van velen, aan zedeloosheid en verleiding de hand

zouden kunnen leenen, door de ontucht voor hare klippen te vrijwaren .... Wij hebben echter gemeend voor de zwarigheden die het ontwerpen van een reglement op dit onderwerp opleverde, niet te moeten terugdeinzen, maar hebben, na onderzoek der reglementen en tarieven voor andere plaatsen werkelijk eene concept-verordening op dat stuk zamengesteld doch onzen arbeid herziende, komt ons deszelfs doelmatigheid uit een moreel opzigt zeer bedenkelijk voor».

Weinig steden zijn intusschen zoo dikwijls op dit punt van hooger hand aangeschreven als Zwolle en het gevolg was dat eene dergelijke verordening sedert bestaat.

In hetzelfde dossier nu, waarin we betreffende Tilburg een zoo beperkt aantal clandestine prostituées vermeld vinden, lazen we betreffende Zwolle dat — «het vermoedelijk aantal clandestine prostituées aanmerkelijk is, maar niet te bepalen».

Men leide intusschen hieruit niet af dat het toe- of afnemen van clandestine prostitutie en syphilis-lijders overal *alleen* het gevolg van het invoeren of ontbreken der reglementeering van de prostitutie is.

Daartoe werken nog zooveel meer factoren mede. Voor geen logische en ook psychologische fout moet men zich wellicht meer wachten bij de bespreking van dit vraagstuk dan voor het «post hoc — ergo propter hoc». — Maar wanneer wij een blik terugslaan op hetgeen de eerste helft dezer eeuw ons voor de geschiedenis van de bestrijding der prostitutie leert, dan valt het niet te ontkennen, dat de toenemende zucht van medische en administrative zijde om de prostitutie te reglementeeren de denkwijze der maatschappij omtrent het kwaad moest vervalschen en reeds hierdoor alleen aan de

uitbreiding van het kwaad en zijne gevolgen bevorderlijk zijn.

Trouwens in hetzelfde dossier, waaruit ik ten behoeve van dit hoofdstuk reeds hierboven iets mocht putten, vond ik reeds meerdere opmerkingen ten bewijze, dat men het gevaarlijke der bedoelde gedragslijn inzag.

Reeds uit het oogpunt der vigeerende wetgeving:

«Nimmer ook zal zij (de prostitutie) wettelijk kunnen geregeld worden, zoolang niet hetzij bij het Wetboek van Strafregt, hetzij bij eene afzonderlijke wet bepaald zal zijn, dat de personen die zich hebben aangegeven of die na onderzoek erkend zijn als publieke vrouwen of geprostitueerden aangemerkt worden als onmondig, staande onder beheer, toezigt en voogdij van de plaatselijke besturen» [1]).

Daarenboven dergelijke wet zou tot bevordering der prostitutie strekken. «Zoodanige inschrijving toch, en de afgifte van een bewijs daarvan, zooals pleegt te geschieden, welke voordeelen ze ook *welligt* uit een sanitair oogpunt kunnen opleveren, is toch in waarheid niet wel anders, dan als eene toelating tot prostitutie te beschouwen. Immers moet ze zoowel door het individu, als door de persoon in wiens huis zij zich aan prostitutie overgeeft, zoo beschouwd worden».

Toen dan ook op een door den Raad van 's Gravenhage

---

1) Ook nu (1878) bestaat nog niet een dergelijke wet of wetsartikel, daar volgens art. 188 onzer Gemeentewet „aan den *Burgemeester* behoort de politie over de openlijke *huizen van ontucht*" niet: „over de *publieke vrouwen*".— Cf. De later te vermelden: „Rapport van het Raadslid C. L. Schuller, betr. Ontwerp-Verordening te Utrecht (1858)", de brochure „Art. 135 en 188 der Gemeentewet en art. 334 Code Pénal". ('s Gravenhage, H. C. Susan, 1862) en Mr. A. de Pinto in Themis XIII, bl. 311.

oorspronkelijk in 1825 vastgesteld [1]) en den 6den Maart 1847 en den 29sten Maart 1848 gewijzigd Reglement, houdende bepalingen omtrent de geldelijke retributiën, de Koninklijke goedkeuring werd gevraagd, op grond dat hierbij eene soort van plaatselijke belasting werd vastgesteld [2]), aarzelde de Minister van Justitie, tot wiens Departement krachtens Z. M.'s beschikking van 7 Oct. 1842 ook dit onderwerp van *preventieve* policie gebracht was, die goedkeuring aan te vragen, gelijk vroeger aan een Reglement van Nijmegen van 2 Sept. 1843 en van Arnhem van 29 Sept. 1829 was verleend, waarbij de retributiën vergeleken waren met — «het loon van keurders van het slagtvee».

Maar de jaren 1847 en 1848 roepen onze aandacht van de Wet — naar de Philantropie; van den Haag — naar Hemmen; van de Verordeningen op de publieke vrouwen — naar de pogingen tot hare redding aangewend.

---

[1]) Dit opschrift dragende: „De Raad der stad 's Gravenhage, in aanmerking nemende de schadelijke en voor de gezondheid der ingezetenen verwoestende gevolgen van de door lijdelijk gedrag niet te keeren ontucht, acht het noodig tot zooveel doenlijke voorkoming van dit kwaad te arresteeren het navolgende Reglement voor de zoogenaamde publieke huizen en publieke vrouwen binnen de stad 's Gravenhage". — Dit „Reglement" (gearresteerd 30 November 1825) bevatte 38 artikelen.

[2]) Zie Advies van 23 Maart 1841 (8ste deel der Ned. Regtspraak blz. 60.)

IV.

Van de stichting van het Asyl Steenbeek (1847) tot Juni 1878.

Om meer dan ééne reden werd in 1847 een nieuw tijdvak voor de bestrijding van de prostitutie in Nederland geopend.

Sedert de Hervorming had bovenal de Gereformeerde Kerk door haar leer, en verder, zoowel door haar eigen tucht als door haren invloed op het Staatsbestuur, het stempel op de maatregelen tegen de prostitutie gedrukt.

Door de Fransche overheersching en de daarop gevolgde Koninklijke besluiten was het inzonderheid de Staat geworden, die gedurende de eerste helft dezer eeuw zich meer bepaaldelijk met de bestrijding inliet. De Code Pénal en bepaaldelijk art. 334 kwamen in toepassing en daarnaast werden ingevoerd de stedelijke verordeningen, meestal de Haagsche tot voorbeeld nemende.

Kort na 1847 verschijnen nu zoowel onze tegenwoordige Grondwet in 1848 als onze Gemeentewet in 1851, waaraan al de bestaande Verordeningen moeten worden getoetst.

Maar bovendien treedt in het kwart der eeuw, dat nu achter onzen rug ligt, naast Kerk en Staat de maatschappij op, om haar eigenaardig karakter aan de bestrijding te geven. M. a. w. van het midden dezer eeuw af, ontstaat de naam van *maatschappelijke vraagstukken* en onder deze wordt de prostitutie als een der belangrijkste beschouwd.

Ernstiger en doeltreffender dan in de eerste helft dezer eeuw wordt naar de oorzaken gezocht, en terwijl men met de eene hand de slachtoffers, die uit het zondig streven en leven der maatschappij als schuim naar boven kwamen, de reddende hand toestak, wordt met de andere ieder met zijn kring, ambt en middelen opgeroepen om die oorzaken te bestrijden en den vijand dieper in de oogen te zien.

Het sein tot deze maatschappelijke bestrijding der prostitutie gaf de stichter van het Asyl Steenbeek, Ottho Gerhard Heldring (geb. in 1804), die in zijne talrijke geschriften en door zijne langdurige ervaring zoowel de beste bronnen voor kennis en wezen der prostitutie leverde, als de richting en den geest aangaf, waarin «deze grootste volkszonde (15de verslag 1862)» met de meeste vrucht kon worden ondermijnd.

Van het jaar 1850 af dagteekenen eindelijk nog andere geschriften, sommige onafhankelijk van, maar toch alle, na de stichting van Steenbeek verschenen. Ook zoowel het Roomsch Katholieke «Liefdewerk van den Goeden Herder» te Soeterwoude nabij Leiden als verscheidene andere plaatselijke vereenigingen en inrichtingen vallen in dit tijdvak.

Het oorspronkelijke doel van Steenbeek moge dan ook geweest zijn: *toevluchtsoord te zijn voor gevallen vrouwen* [1]) en de andere Zettensche stichtingen mogen daarin haar aanknoopingspunt vinden, — Heldring zelf heeft met woord en daad getoond dat zijn verdienste en beteekenis wellicht nog grooter is geweest in het bestrijden der prostitutie, dan in het redden der prostituées.

Ook om dit in het oog te doen vallen, willen we achter-

---

1) Het jaarboekje *Magdalena*, waarvan in 1853 de 1ste jaargang verscheen (uitg. W. H. Kirberger) bevat jaarlijks een verslag.

eenvolgens nagaan, welke denkbeelden en maatregelen sedert de stichting van Steenbeek verbreid en toegepast werden, betreffende:

1° de persoonlijke redding of bewaring van vrouwen en meisjes, die zooals Heldring het uitdrukte [1]) of «*reeds weggedreven of nog wegdrijvende*» waren (Steenbeek 1847 voor gevallen vrouwen, Talitha Kûmi 1856 voor kinderen), of «*nog niet weggedreven maar vaak zoo hopeloos*» (Bethel: meisjes boven de 16 jaar);

2° de middelen, om de mogelijkheid en wijze van redding meer bekend te maken;

3° de wetsbepalingen die, hetzij de onzedelijkheid in de hand werkten, hetzij enkele harer oorzaken zouden kunnen voorkomen;

4° de gedragslijn door de overheid te volgen tegenover de ontucht en hare gevolgen;

5° de oorzaken der prostitutie in Nederland;

6° de geneesmiddelen daartegen aan te wenden, tot voorkoming of genezing.

In zijne «Levenservaringen op de gestichten verzameld [2])» afl. I heeft Ds. Heldring zelf ons medegedeeld: «Hoe ik tot den bouw der gestichten gekomen ben». Bovenal een bezoek aan de vrouwengevangenis te Gouda was aanleiding om aan een toevluchtsoord voor ontslagen gevangenen, maar allengs bepaaldelijk voor gevallen vrouwen te denken.

In den aanvang hoopte hij ze door uitbesteding op het platte land of huisvesting in de steden aan haar omgeving

---

[1]) 23e verslag, blz. 6.

[2]) Gedrukt bij M. Wijt en Zonen, Rotterdam 1864, blz. 1.

te onttrekken en onder beteren invloed te brengen, overeenkomstig den regel, die het 10de verslag opent:

«Hoe nader bij het leven, hoe beter eene inrigting van filantropischen aard aan haar doel beantwoordt».

Reeds de eersten, die naar Hemmen, waar hij toen nog predikant was, werden opgezonden, bewezen hoe voor sommigen echter een *Asyl* noodig was. Na eene geestige schets van de «noodlottige maar onvermijdelijke moeijelijkheden van elk reddingshuis» in het zóó belangrijke 5de verslag (1ste jaargang der Magdalena, blz. 5) noemde hij een Magdalena Asyl een «noodzakelijke exceptie».

«Het Asyl Steenbeek is niet anders opgerigt dan als eene volstrekte behoefte. Uit de proefneming, vóór het Asyl Steenbeek ingerigt werd, bleek het ons, dat eene mogelijk aanwezige ziekte, het gevaarlijke karakter eener verleidster en de tuchtelooze toestand van vele dezer personen van dien aard waren, dat het onmogelijk was zonder een Asyl voort te gaan. Ik word anders met den dag meer van de overtuiging doordrongen, dat sommige kunstmatige inrigtingen van weldadigheid zulke groote bezwaren in zich hebben, dat het de vraag blijft, of het kwade, dat zij met zich medevoeren, niet meer is dan het goede, dat zij schijnen te brengen».

In verband met de zóó treffende «Gedachten over Innere Mission» [1]) in dienzelfden 1sten jaargang der Magdalena werkte

---

[1]) Aldus aanvangend:

»Als éénmaal het nageslacht bij de geschiedenis van het midden der 19de eeuw stil staat, dan zal het daar een woord vinden waarover het ten hoogste verbaasd zal staan:

INNERE MISSION.

Dit woord zegt veel. Het is de opentlijkste en strengste verklaring, dat een gedeelte van het Christendom tot het Heidendom vervallen is. De

hij in het verslag van dien jaargang, bl. 83, het beginsel dat ook Wichern hem had toegestemd: «*De redding is niet in de Asylen, de redding ligt dieper*» met deze woorden uit: «Eerst, als in onze dagen de harten geopend worden tot individuële hulp en opneming van verlorenen in het familieleven, eerst dan wordt de weg geopend voor een betere toekomst, ...»

De redenen, waarom echter soms Asylen noodig waren, beschreef hij mij in 1875 nog aldus:

«1° om het gevaar van syphilitische aansteking;

2° om het tuchtelooze, dat zij (de gevallenen) met zich brengen. Zoo vrij als zij onder hare slavernij waren, deugen zij nog niet voor een dienst;

3° om het gevaar van anderen te verleiden, kan men ze zonder meer moeijelijk in eene familie opnemen.

Dit alles wordt meest opgeheven in den loop en na een tweetal jaren».

In de «*levenservaringen*» schrijft hij dan ook: «Mijn besluit was ras genomen een Asyl op te rigten voor zulke ongelukkigen. Een maand wilde ik reizen en spreken over deze zaak. Mogelijk won ik in die eene maand de publieke opinie zoover dat ook zij zich aan deze zaak gelegen laat liggen. Mijn onderwerp was steeds Ezechiel 34.»

Kort en kernachtig worden in de eerste regelen van het

---

zending aan de Heidenen over te brengen tot een gedeelte der Christenheid, is de ronde en trouwhartige verklaring: wij zijn Heidenen geworden. In ons midden brenge men het Evangelie. Hier is het licht van den kandelaar geweken. Hier is het verval van het Christendom zoo diep, zoo ontzettend, dat hier moet geschieden, wat gij onder de Heidenen meendet te moeten doen; de banier van het kruis, het woord van God moet weder geplant worden.»

Asyl, die *nog* tot het karakter van Steenbeek behooren, enkele hoofdbeginselen aangegeven:

Art. 1. Wij nemen personen op van elke uiterlijke kerkbelijdenis.

Art. 2. Wij hebben steeds voor oogen, dat *Steenbeek* eene inrigting is, die, uit diep gevallenen, christelijke dienstboden wenscht te vormen, of althans arbeid leert om eigen verdiend brood te eten.

Art. 3. Daarom is elke persoon, die door een ziekelijk ligchaam of door ouderdom meer tot het gebied der alimentatie behoort, niet voor ons bestemd.

Art. 4. Een ieder, die tot ons komt, moet *vrijwillig* komen.

Art. 5. Niets dan haar eigen wil mag haar op *Steenbeek* houden.

Art. 6. Alleen zouden wij hier met minderjarigen eene uitzondering willen maken, omdat deze vaak in onverstand het eene oogenblik begeeren, wat zij het andere oogenblik verwerpen. De ouders kunnen dan een regterlijk vonnis aanvragen, dat haar bepaald aan *Steenbeek* verbindt. Nogtans zoo, dat het bestuur der inrigting vrij blijft ook haar te verwijderen, wanneer zij blijkt ten eenen male onwillig te zijn.

Art. 7. De inrigting is eene christelijke. Zij heeft vooral op het oog het onderwijs, de opleiding, de besturing in christelijke leer en wandel [1]).

---

[1]) Vierde verslag, bl. 5. Zie verder Magdalena 1853 het belangrijke opstel van Mr. Jeronimo de Vries: „Geschiedenis van het Asyl Steenbeek, benevens iets over andere Inrigtingen tot opbeuring van boetvaardigen" en in de Magdalena 1877: „Ter nagedachtenis van Ottho Gerhard Heldring", waarin ik breedvoeriger dan hier het geval kon zijn, verschillende punten betreffende de Magdalenen Asylen en in 't bijzonder Steenbeek en zijn stichter besprak.

Het kostgeld is nu (vroeger bedroeg het meer) bij de intrede *f* 25 en verder *f* 2 wekelijks, terwijl, wanneer het Bestuur de plaatsing in een dienst bezorgt, dit het noodige uitzet bekostigt. — Het aantal opgenomenen klom nu reeds tot ruim 1025. — In het verleden jaar, in plaats van het afgebrande, nieuw gebouwde Asyl zijn slaapvertrekken voor 44, die op enkele na gewoonlijk bezet zijn.

De normale tijd van verblijf is 2 jaar.

Merkwaardig is de toeneming van het aantal jeugdige Asylisten. Terwijl in het eerste zestal jaren 2,7 % van de opgenomenen beneden de 18 jaren waren, bedroeg dit aantal in den laatsten termijn van gelijken omvang 27%. [1])

Heldrings reis en oproeping had inderdaad de «publieke opinie» wakker geschud. Correspondentschappen werden allengs gevestigd in ongeveer 100 plaatsen van ons land. In Amsterdam, Rotterdam, den Haag, Utrecht, Leeuwarden, Nijmegen, Leiden, Haarlem en Groningen zelfs plaatselijke en van Steenbeek onafhankelijke vereenigingen tot opbeuring van boetvaardige gevallene vrouwen [2]).

Hoe gewichtig deze vereenigingen waren, blijkt o. a. uit eene opmerking in het 10de verslag:

«Hoe eigenaardig is het, als wij nagaan, dat buiten de

---

[1]) Zie hieromtrent uitvoeriger het adres door Ds. Pierson aan de Tweede Kamer gericht, o. a. opgenomen in de Standaard vau 21 Mei 1878 en den nevenstaanden tabel.

[2]) In de Vox Studiosorum van medio Junij 1877 mocht ik voor onze Academiesteden als Commissarissen van Steenbeek noemen: te Amsterdam: Mr. Jeronimo de Vries. Leiden: Mr. S. le Poole. Groningen: Prof. J. J. P. Valeton. Utrecht: Jhr. E. van Weede van Dykveld. Te Delft is Dr. W. C. J. Deijll, correspondent van Steenbeek.

drie honderd, die op Steenbeek de ontfermende liefde hebben kunnen leeren kennen, niet slechts in woord en leer, maar

Jaren in tijdvakken van 5 jaren.	Aantal opgenomen Asylisten.	Leeftijden.				Dus percentsgewijs beneden 18 jaar.	Ter vergelijking:	
		14 j.	15 j.	16 j.	17 j.		Minderjarigen, d. i. van 14—22 j.	Percentsgewijs beneden 23 j.
I. 1848—52.	148	—	—	1	3	2.702	58	39.189
II. 1853—57.	132	—	—	3	6	6.818	64	48.484
III. 1858—62.	208	—	2	5	11	8.653	112	53.846
IV. 1863—67.	205	1	4	9	14	13.658	110	53.658
V. 1868—72.	182	—	6	9	14	15.934	116	63.736
VI. 1873—heden.	150	2	7	14	18	27.333	102	68
	1025 gem. 34					gem. 12.516		gem. 54.487

Mocht men aanvoeren dat er wellicht meer werk van de prostitutie gemaakt wordt en daarin de oorzaak is te zoeken van het grooter aantal kinderen, zoo lette men op het feit, dat in de jaren 1860 tot 1863 bijzonder veel ijver is betoond om gevallenen te redden en juist in die jaren de leeftijd beneden de 18 jaar zeldzaam voorkomt.

Jaren.	Opgenomen.	14 j.	15 j.	16 j.	17 j.	Totaal.	
1860	55	—	—	3	5	8	Dus in die jaren 14 = 6.862 pCt. of 5.654 pCt. *beneden* het gemiddelde in 30 jaar en 4.293 pCt. beneden het gemiddelde van tijdvak III, IV.
1861	58	—	1	—	—	1	
1862	39	—	1	1	—	2	
1863	52	—	1	1	1	3	

ook in daad en leven, de onderscheidene Commissiën, in onzen lande ontstaan, het dubbele getal van deze de reddende hand toereikten».

Als proeve vermelden we iets omtrent Amsterdam, den Haag en Groningen.

De «Vereeniging tot opbeuring van boetvaardige gevallene vrouwen» te *Amsterdam* werd reeds in 1846, dus nog vóór Steenbeek, opgericht. Zij bezit een eigen Doorgangshuis (in Duitschland *Vorasyl* genoemd) en beschouwt het plaatsen op Steenbeek als «*uitzondering*, het zoodra mogelijk terugbrengen der door haar opgenomenen in de maatschappij als *regel*, blz. 7». — Zeer belangrijk ook voor de bespreking van het prostitutievraagstuk in het algemeen is het hier aangehaalde verslag, bij het 25jarig bestaan in 1871 uitgegeven. Volgens het laatste verslag (1877) werd stoffelijke en zedelijke steun verleend aan 845 personen, waarvan als gered mogen worden beschouwd 231 en bepaald mislukt 79. Eene dameskrans stelt zich ten taak het vervaardigen van geschikte kleedingstukken voor die boetvaardigen, die in diensten worden geplaatst [1]).

De commissie te *'s Gravenhage* «tot zorg voor boetvaardige vrouwen en jeugdige slagtoffers der ontucht» kwam in 1851 tot stand, oorspronkelijk bestaande uit Dr. van Koetsveld en Dr. Huydecoper; na het overlijden van den laatsten en zijn plaatsvervanger Ds. van den Broek, uit den Steller van het nu reeds 18 tal hoogst belangrijke verslagen, Dr. van Koetsveld, en Dr. Gunning Jr.

---

[1]) De Commissie bestaat nu uit de HH.: C. P. van Eeghen, Dr. E. Laurillard, Dr. L. C. Lentz, Ds. J. Posthumus Meijer, Dr. D. J. Muntendam, Prof. C. B. Tilanus, Dr. M. J. Verkouteren, Mr. Jeronimo de Vries Jz.

Ook deze commissie heeft een kosthuis, dat zij echter liever «tijdelijke verblijfplaats» dan «een klein Asyl» noemt. (4de verslag). Zij houdt bijbellezingen in het syphilitisch gasthuis en maakt 's jaarlijksch *f* 600 aan het hoofdbestuur van Steenbeek over, waarvoor zij ten allen tijde eenige plaatsen op het gesticht beschikbaar heeft. Aan ruim 300 vrouwen werd door haar in deze 28 jaren zorg besteed, en van de door haar op Steenbeek bezorgden kwamen, volgens getuigenis der overledene Directrice Mej. Voûte, $^4/_5$ gewoonlijk terecht, wellicht te danken aan het voorbereidend en onderzoekend karakter van het kosthuis.

Wie de zoo practische methoden welke deze commissie op het gebied der prostitutie volgt tot redding harer slachtoffers en tevens het residentieleven op dat gebied wil leeren kennen, leze de boeijende en zaakrijke verslagen, waarvan, blijkens het laatste, nog exemplaren verkrijgbaar zijn bij Dr. van Koetsveld. H. M. de Koningin steunde gedurende haar leven de Haagsche commissie zeer door ruime giften.

De bemoeijingen der commissie te *Groningen* zijn blijkens haar 1e verslag (1859) blz. 5:

1° boetvaardige gevallenen met hare familiën te verzoenen;
2° voor dezulken, die daartoe geschikt zijn, diensten of andere kostwinningen op te sporen;
3° diegenen, waarvoor noch het een noch het ander mogelijk is, in het Asyl Steenbeek te plaatsen, altoos na zooveel mogelijk de opregtheid harer begeerte om de zedeloosheid te laten varen, op de proef te hebben gesteld;
4° eindelijk alle mogelijke maatregelen te nemen of te bevorderen, waardoor de zonde der ontucht voorgekomen of bestreden worden kan.

Ook de Rotterdamsche commissie maakte hare werkzaamheden in belangrijke verslagen bekend, waarvan het 12e in 1870 verscheen.

Tot wederlegging van bezwaren vinden we bij Heldring soms uitnemende zinsneden:

Zoo b.v. op de aanmerking: «*door ze te redden, maakt gij de deur nog wijder om dien weg op te gaan*», antwoordde hij: «Gij, die dat zegt, weet gij wel, dat er al zeer veel geschieden moet, eer een jonge dochter dezen weg opwandelt? Gij bedriegt u, als gij denkt, dat iemand tot zulk een uiterste zoo spoedig overgaat, dat niet de schrikkelijkste nood, verleiding, misleiding, ja ik weet niet wat er toe brengt». (Eerste verslag).

«*Het zal onmogelijk zijn ze te redden*». Het antwoord was sedert het 6de verslag steeds of nog gunstiger dan: $^1/_3$ zeer goed, $^1/_3$ geheel afvallig, $^1/_3$ op wisselende wegen. Volgens het 20e verslag van de 700 b.v. 150 gehuwd.

In antwoord op hetgeen deze of gene *kwaads omtrent Steenbeek gehoord had van eene «vroegere Asyliste»*, kon reeds de natuurlijke opmerking volstaan, dat uit den aard der zaak, zij, die *slaagden*, minder in het oog vielen of openhartig waren dan de recidivisten. En dan: «wij kunnen niet anders verwachten, dan vaak hard beoordeeld te worden; en wel om de eenvoudige reden, dat ons stellig altijd een derde gedeelte moedwillig verlaat, vol bitterheid en smaad. Als wij op Steenbeek zulk een uitvaagsel der menschheid, met onbegrijpelijk geduld, een half of heel jaar gedragen hebben, dan gaat zij van ons weg, ondankbaar, boosaardig liegende, smadende, en gij zegt dan, op deze wijzende . . .: «en deze was ook op het Asyl», doet gij ons dan geen groot onregt aan? (10de verslag).

Op de *klacht* soms van huisvrouwen *over in dienst opgenomen Asylisten:*

«Soms vertrekt er eene van ons, die geheel niet geschikt is voor de dienst, waartoe zij bestemd is; zij wordt in eene andere geplaatst, en voldoet volkomen. Nu wandelen er twee oordeelvellingen rond: een hoogst ongunstig en een hoogst gunstig. Wat zal men gelooven?

De eigene ervaring doet mij neigen tot een gunstig oordeel over de door ons als goed ontslagenen, want zij, die in de pastorie dienen, hebben eer van hare getrouwheid. Zijn zij volmaakt? Verre van daar. Maar wij hebben nooit eene volmaakte dienstmaagd gehad.» (5de verslag.) [1])

Dergelijke antwoorden, die bedektelijk de klaagster zelve als de schuld aanwezen of tot zelfonderzoek noopten en de geheele «*resultatenleer*» in het hart aantastten, konden soms nog krasser uitvallen. Men zie b.v. in het 10de verslag blz. 7, het 12o blz. 21.

«*Het zal een retraite zijn voor verouderde zondaressen*», luidde een andere bedenking in het 6de verslag.

«Integendeel», was het antwoord, «het getal dergenen, die van 16 tot 24 jaren tot ons kwamen, is veel grooter dan dat van die tusschen 24 en 32 jaren. Slechts weinigen boven de 32 jaren kwamen tot ons» [2]). Tot nog treffender slotsom bracht eene berekening omtrent de minderjarigen den tegenwoordigen Directeur. Zie blz. 57.

Vaak en ernstig bestreed ook Heldring de fatalistische

---

[1]) Op de Jaarvergadering van 1 Juni 1860 deelde Ds. H. mede: «dat er bij de directie steeds meerdere aanvragen komen om dienstboden»,

[2]) Ook daarna ontzenuwde de ervaring deze bedenking. Volgens verslag jaarverg. 1860 waren van de 352 opgenomen personen ruim een vierde tusschen de 15 en 21 jaren, twee vijfde gedeelte van het geheel beneden de 23 jaar, 28 uit weeshuizen, waarvan 6 uit Veenhuizen.

leer, die aan elke gezonde oplossing en vruchtbare bespreking van het prostitutievraagstuk knaagt. Reeds in het 6de verslag toch: «De overtuiging, dat er in alle maatschappijen een *zeker* getal zulke wezens zijn moeten, en dat de eene gered zijnde slechts voor eene andere moet plaats maken, die hare plaats inneemt, is ook om het cijfer van dat *zeker getal* zoo dwaas, dat zij door de minste statistieke opgave wordt wederlegd. Waarom moeten er dan in Weenen $^1/_3$, in Berlijn $^1/_5$, in Amsterdam $^1/_{12}$ der geborene kinderen op het register der onechten geplaatst worden? Dat *zeker* getal wordt alzoo hoogst onzeker, het kan een maximum bereiken van $^9/_{10}$ en een minimum van $^1/_{10}$. Zoudt gij nu om de onzekere uitdrukking: «er moeten altijd een getal zulke wezens zijn», zeggen durven: «en dit mag niet verminderen, neen wat er is moet er blijven». Het getuigenis, dat Steenbeek aflegt, is juist daarin gelegen, dat het deze zonde bestrijdt om het getal slagtoffers te verminderen». (6de verslag).

Maar ook tegenover haar, die nog in de ontucht leefden, kon het Asyl van grooten invloed zijn, door alle verontschuldiging af te snijden: «Het is geen kleine zaak, als een der meest geachte leeraren uit eene der grootste steden mij zegt: «ik heb bij mijne huisbezoeking in dat gedeelte der stad, waarin de meeste slechte huizen zijn, diep gevoeld, dat het een groote zegen is, dat er een Asyl bestaat, immers ik kon nu tot allen zeggen: het is niets dan uw eigen wil, die u hier houdt. Wie had dat eenige jaren vroeger kunnen zeggen? Wie stond niet hopeloos voor dit gebied? Aan wien was niet een zwijgen opgelegd om niet verlegen te staan, bij de vraag: maar waarheen zal ik dan vlieden? Dit alles begint nu (1854) te veranderen. Een krachtig getuigenis gaat door den lande van het Asyl Steenbeek uit».

En niet alleen tegen de vrouwen ook tegen de mannen, niet slechts tot redding der pariah's der maatschappij maar ook als getuigenis tegen deze zelve sprak Heldrings stichting, en sneed de aldus genoemde fatalistische bedenking bij den wortel af:

«Denk verder niet dat het eene kleine zaak is, dat het Asyl daar niet alleen staat als een toevluchtsoord voor boetvaardigen, maar ook als eene getuigenis tegen onboetvaardigen en — verleiders. Is het niet alsof de tegenstelling van verderven en redden daardoor eens voor het geweten duidelijk moest worden. Wie zijt gij, een die op de onschuld loert om ze te bezoedelen, of een die alles doet om de schaamte, het fijnste en edelste gevoel der menschheid in het arme schepsel te herstellen. Een die begeert eenmaal onder de duivelen of onder den Engelen geschaard te worden? Hoe meer de reddende liefde openbaar wordt, hoe meer het Asyl dit allen toeroept». Levenservaringen, bl. 64.

Alvorens in het bijzonder de maatregelen na te gaan op *wetgevend* gebied voorgesteld, tot bestrijding der prostitutie, volgt hier nog de vermelding van enkele inrichtingen, die hetzij buiten elken band met Steenbeek staan, hetzij een meer preventief dan repressief karakter dragen.

In 1850 werd van Roomsche zijde te Soeterwoude nabij Leiderdorp het gesticht van den *Goeden Herder* gevestigd, dat «ten doel heeft, niet alleen de bekeering en duurzame verbetering van tot zedeloosheid vervallen personen van het vrouwelijke geslacht, maar ook het voorkomen van den val en van het bederf van haar, die zich in bijzonder gevaarlijken toestand mogten bevinden». Omtrent deze gestichten van den Goeden Herder vindt men nog bijzonderheden in «de Tijd» van 28 Oct. 1865 en in het boekje van de Gravin Hahn-

Hahn in 1856 te 's Hage bij T. C. B. ten Hagen verschenen. Van de Commissie van Bestuur is President: Pastoor P. G. Schagt te 's Gravenhage; Penningmeester: Deken A. C. Quant te Leiden; Secretaris: Deken H. van Luenen te Amsterdam.

Behalve de klasse der *gevallenen* en der *bewaarden* (deze meer preventief) had men oorspronkelijk die der *Magdalena's* ingesteld, die in een afgezonderd verblijf, verwijderd van de klasse der boetelingen, als «de goed bekeerden, gelegenheid vinden zouden, om door een boetvaardig en arbeidzaam leven te voldoen voor hare vorige afdwalingen». Verslag 65/66, bl. 15.

Bij een bezoek deelde mij de Overste echter mede, dat deze klasse feitelijk niet meer bestond, gelijk in het laatst verschenen verslag ook vermeld is. Het verslag over 1870-1873 vermeldt toch ook omtrent de Magdalena's: «De ondervinding bij haar opgedaan leerde ons al te wel, dat het eene zeldzaamheid zal blijven, onze Penitenten tot Magdalena's te vormen. Dit kan men ook gemakkelijk aannemen, als men nagaat wie zij waren en wat zij moeten zijn, om ware Magdalena's genoemd te kunnen worden».

Volgens het genoemde verslag bedraagt het aantal Asylisten ongeveer 80, onder toezicht en leiding van een groot aantal Religieusen, die elkaar op gezette tijden afwisselen.

Behalve de gewone Penitenten of boetelingen, heeft men echter nog de *Consacrées*, die «zich ten doel stellen, deels door afzondering van de wereld hare eigene zaligheid zekerder te bewerken, deels om door gebed, arbeid en voorbeeld de klasse der boetelingen nuttig en voordeelig te zijn». Verslag 65/66, blz. 12.

Vooral het laatste is haar eigenaardig kenmerk. Het verslag over 68 en 69 schrijft: «De Consacrées zijn niet van de andere

boetelingen afgezonderd. Zij arbeiden met deze mede en nemen gezamentlijk met haar de noodige uitspanning; zij volgen geheel dezelfde dagorde en levensregel, maar dragen ter onderscheiding eene andere kleeding; zij stichten door haar goed voorbeeld een onbegrijpelijk nut; vooral strekken zij de nieuw aangekomenen tot bemoediging en vertroosting. Want al zien deze de Religieusen blijmoedig en gelukkig in de dienst des Heeren, dit is niet genoeg, zij stellen die te ver boven zich; — maar eene *Consacrée*, o! zij is eene van haars gelijken, zij had weleer denzelfden strijd, zij ondervond dezelfde moeijelijkheid, en in weerwil van deze bleef zij vrijwillig, leeft en gevoelt zij zich gelukkig! Welk eene aansporing!»

Een meer preventief karakter dragen te Zetten de reeds genoemde Asylen Talitha Kumi (1856 voor kinderen gesticht) en Bethel (1861 voor meisjes van 18 jaar af).

In Groningen vindt men een klein Asyl voor de drie categoriën te zamen, opgericht en bestuurd door mej. de Ranitz, die tot voorkoming van erger en redding van hetgeen dreigde weg te zinken, reeds zeer veel deed.

De scholen voor fabriekarbeidsters te Leiden, Amsterdam, Haarlem, Utrecht, Rhenen enz., — de vrouwen-Logementen: «Te huis» te 's Hage, Amsterdam, Leeuwarden, — de Dames-Comité's tot ontvangst van dienstboden, die op haar uitgaansdag geen goed tehuis hebben enz., schoon ook uitnemende middelen tot voorkoming van verleiding of val, liggen in nog wijderen kring dan Talitha en Bethel en worden daarom hier slechts ter herinnering en aanbeveling vermeld [1]).

---

[1]) Zie Dr. L. Heldring: „Inwendige zending en gemeente", Leiden 1877, sparsim.

Ook op *wetgevend* gebied werd op menige bepaling gewezen, die de prostitutie in de hand werkte en andere gewenscht, die tot bestrijding konden dienen; daarnaast werd de vraag behandeld welke gedragslijn Staat en Politie tegenover de prostitutie, de huizen van ontucht en de publieke vrouwen moesten volgen.

Zoo werd in 1860 en later in 1866 door de vereeniging te Rotterdam een adres aan Zijne Excellentie den Minister van Finantiën gericht: «dat eene ervaring en waarneming van 16 jaar hun heeft geleerd, hoe een wezenlijke hinderpaal, tegen de bevordering der openbare zedelijkheid, en een vruchtbare oorzaak van velerlei verleiding gelegen is, in eene bepaling van de Nederlandsche wet van 24 April 1843, op de personele belasting van vrouwelijke dienstboden, bij het bereiken van haar achttiende jaar, aan verhoogde belasting onderworpen:

dat deze wet, die aanleiding geeft dat duizenden van vrouwelijke dienstboden in 't voor de zedelijkheid allergevaarlijkst tijdperk, uit haar dienst worden ontslagen, en voor korter of langer tijd buiten betrekking, aan de vele verzoekingen tot ontucht worden blootgesteld en veelal zedelijk verloren gaan, *alzoo aan de uitbreiding der ontucht in hooge mate bevorderlijk is*, enz.

Redenen, waarom dringend verzocht wordt de volgende verandering te willen brengen in de wet van 24 April 1843, Stbl. n° 15, bepaaldelijk in art. 16 § 2 en dat in de 4de klasse letter D alzoo worde gelezen:

«De dienstmeisjes, welke op 1 Mei dezes jaars, waarover de » belasting loopt, haar vijftiende jaar reeds doch den vollen » ouderdom van *een en twintig* nog niet hebben bereikt».

Tal van Kerkeraden, Philantropische inrichtingen, Gemeenteraden leverden adhaesiën in en de vrucht van zoo volhardend

en zamenwerkend pogen was, dat Heldring in een afzonderlijk stukje: *Het Asyl Steenbeek* 1869 kon schrijven, «De dienstbodenstand is thans ontheven van de zware belasting op de achttienjarigen. Hoe groot was ook hierin de ijver onzer commissiën, en hoezeer verblijd zijn wij, dat deze zoo verderfelijke wetsbepaling veranderd is».

Het was over het geheel zeer goed gezien om juist op die wetsbepalingen aan te dringen, die de *minderjarigen* hetzij konden beschermen, hetzij onder strenger tucht brengen. Immers op dien leeftijd, wanneer de neigingen zich het eerst doen gevoelen, is het voldoen ook reeds uit een zuiver physiek oogpunt het minst noodzakelijk en het meest schadelijk, terwijl ze, als dan bedwongen, ook voor het verdere leven geen gevaar dikwijls meer baren.

Daarom gold een hoofdpunt in het adres in 1856 door het bestuur van Steenbeek aan de Tweede Kamer gericht (waarover straks meer):

«De Staatszorg zal nog meer dan thans de wetten vermogen, beschermend en beveiligend tegen het kwaad, dat zij dulden moet, optreden ten behoeve van de zoodanige, die men wegens hunnen leeftijd en hun gebrek aan ervaring, nog niet aan eigene verantwoordelijkheid tegenover het kwaad kan overlaten».

In tweeërlei rubrieken vervielen nu de voorgestelde maatregelen:

A. de *bescherming* der minderjarigen. Daartoe werd gewenscht:

1° verandering van 21 in 23 jaar in art. 334 van ons strafwetboek, overeenkomstig het tijdperk voor de meerderjarigheid in onze nationale wetboeken gehuldigd, en ten einde ook hierdoor krachtiger tegen het proxenetisme of handel in meisjes vooral door de bordeelhouders te kunnen optreden;

2° ontzetting der voogdij in geval een vader of voogd veroordeeld was op grond van art. 335 C. P. ook uit te strekken tot die over de andere kinderen, in den zin, waarin art. 39 van het Ontw. Strafwtb. 1875 dit voorstelt.

3° krachtens art. 334 C. P. strenger te waken tegen het toelaten van jonge *mannen* [1]) beneden de 21 jaar in huizen van ontucht;

4° krachtens hetzelfde artikel op de lijst der publieke vrouwen door de Politie geene meisjes beneden de 21 jaar in te schrijven, daar deze inschrijving met daaraan verbonden afgifte van livret als *toelating tot en dus bevordering* van de prostitutie bij die minderjarigen moet beschouwd worden [2]).

B. de *tucht* over de minderjarigen. Daartoe werd o. a. voorgesteld:

Bij uitbreiding van art. 357, 358, 442 en 506 van het Burgerlijk Wetboek, zal, in geval van onvermogen der ouders, pupillen of onder curateele gestelden om in de kosten der opsluiting te voorzien, die opsluiting voor rekening van den Staat door de Regtbanken worden bevolen.

Deze bepaling was in het genoemde Steenbeeksche adres reeds voorgesteld. In hetzelfde voetspoor trad de Haagsche Commissie, toen ze in Maart 1857 in een adres aan den gemeenteraad verzocht:

---

[1]) Dat *vrouwen* beneden 21 jaar niet mochten opgenomen of toegelaten worden, werd ook zeker wel ten gevolge van het krachtig en herhaald aandringen door plaatselijke commissiën en het Hoofdbestuur van Steenbeek o. a. in het adres van 1856 allengs constante jurisprudentie. Hoe heilzaam zij werkt blijkt uit de talrijke vervolgingen, die in den laatsten tijd tegen „stille huizen" of „handel in meisjes" hebben kunnen gevoerd worden.

[2]) Zie Weekbl. v. h. Regt nos 133, 141 en 508.

« 1° dat bij de aangifte van minderjarigen of het vinden van dezulken als publieke vrouwen, steeds ouders en voogden zouden worden gewaarschuwd;

2° dat de inschrijving nooit tegen of zelfs buiten hun wil geschiede;

3° dat in geen geval de prostitutie beneden de 20 jaren worde veroorloofd;

4° dat aan het algemeen armbestuur of den hoofdbeambte van Politie worde opgedragen, de besteding voor rekening der stad, van minderjarigen, die deze verordening door schaamtelooze gedragingen wederstreven, natuurlijk met toestemming van ouders of voogden, en nadat zij daartoe door den Burgemeester zijn aangewezen;

5° dat ouders en voogden, die hiertoe geene toestemming willen geven en toch het wangedrag hunner kinderen niet keeren, voor dat wangedrag, zooveel de wet dit toelaat, worden verantwoordelijk gesteld en noch met openbare bedieningen, noch met eenigen openbaren onderstand begunstigd» [1]).

De adressanten oordeelden: «dat reeds de schrik, door zulk eenen maatregel verwekt, vele ouders en kinderen zou terughouden, terwijl zij zich bereid verklaren, om, wanneer een kostbaarder besteding, dan die naar de Kolonie van Weldadigheid of de gevangenis doelmatiger zijn mogt, die meerdere kosten aan menschenvrienden te vragen, wijders oordeelende dat geene uitgaven beter voor den waren bloei onzer schoone stad zullen besteed zijn, dan die door den voorgestelden maatregel mogten veroorzaakt worden».

---

[1]) Zie 7de Verslag der Haagsche Commissie en Verslag Gemeenteraad 17 Nov. 1857.

De afwijzende conclusie der commissie voor de strafverordeningen luidde: «dat het niet raadzaam zou zijn voor den Raad, noch in eenige opzigte mogelijk, om in hunne voorstellen te treden».

Bij de beraadslagingen over dit rapport merkte o. a. het Gemeenteraadslid Soury op (zitting van 8 Dec. 1857): «het is zeer te bejammeren, dat men door de Verordening gebracht is in eene positie, dat men minderjarigen moet inschrijven, en dat wel met toestemming van ouders of van voogden. Dit achtte hij in strijd met de zedelijkheid en met de wet».

Het Raadslid de Brauw verdedigde de inschrijving als een «noodwendige sanitaire maatregel», waarop de eerste spreker antwoordde met een «protest tegen de verordening zelve».

Het adres had zijn aanleiding gehad in de herziening der *verordening op de huizen van ontucht en de publieke vrouwen*, waardoor nu de inschrijving van meisjes van 15 jaar al werd toegestaan, en de magt van de ouders tegenover het kind, dat zich aan prostitutie gaf, werd beperkt.

In 1852 verscheen dan ook te 's Hage bij H. C. Susan een brochure getiteld: «Art. 135 en 188 der *Gemeentewet* en art. 334 *Code Pénal*» door *Paterfamilias*, waarin de Haagsche verordening op het voetspoor van bovenstaand adres aan strenge zedelijke en juridieke kritiek werd onderworpen, die tot de slotsom leidde, dat de Haagsche verordening:

1° onbestaanbaar was met «de eenvoudigste begrippen van openbare orde, zedelijkheid en gezondheid» (de voorwaarden in art. 135 der Gemeentewet gesteld);

2° ook op grond van art. 334 C. P. moet vernietigd worden (overeenkomstig art. 153 Gemeentewet), — gevolgd door een drietal vragen aan allen, huisvaders,

huismoeders, medeburgers, gemeenteraad, provinciaal- en landsbestuur, rechters en politie (bl. 5):

« 1°. Mag, kan, behoort, onder uw aller lijdelijk gedoogen, deze stand van zaken langer zóó te bestaan? Of vordert de eerbied voor de wet de onmiddellijke schorsing en vernietiging van Gemeente-verordeningen, die gelijk de hier besprokene, strijdig zijn èn met de wet èn met het algemeen belang, — dat toch zeker het belang is der *goede* burgerij?

2°. Is het niet meer dan tijd geworden, Raadsvergadering van 's Gravenhage, en gij, die als geneeskundigen haar met uwen raad ter zijde staat, — om voor goed te breken met eene tweeslachtigheid van stelsel in dit zoo gewigtig onderdeel van gemeentelijke politie, en om terug te keeren tot het eenige praktisch bestaanbare, het eenige met de algemeene straf*wet* en *het algemeen belang* volkomen overeenstemmende stelsel van repressie? en

3°. Is het in onze dagen van vooruitgang, verlichting en burgervrijheid geen waarheid meer, dat de eerbied voor de wet in de eerste plaats verschuldigd is door hen, die van ambtswege met hare handhaving belast, daartoe gesteld en gehouden zijn »?

Welke gedragslijn Staat en Politie moeten volgen, werd meer uitvoerig en volledig behandeld:

1° in 1851 door de brochure: een brief uit het Asyl Steenbeek en een antwoord van een rechtsgeleerde «over de wetgeving op de bordeelen, hoererij enz.» (Arnhem: de Swaan).

Terwijl uit den inhoud voldoende blijkt, dat de «brief» van Ds. Heldring is, heeft deze zelf mij medegedeeld, dat: de rechtsgeleerde Mr. J. J. L. van der Brugghen was, die «zoowel vóór als onder zijn Ministerie ten behoeve der zaak zich zeer verdienstelijk maakte» [1]).

---

1) Het Asyl Steenbeek 1869. Zie ook levensschets in de Magdalena 1867.

Wij laten hieronder een 5tal stellingen en de uitwerking van een paar, in die brochure afgedrukt, volgen.

I.

De Staat of de Overheid is niet geroepen om de zonde der ontucht te bestrijden.

II.

De Overheid is, als dragende van Gods wege het zwaard tot handhaving der uitwendige orde, rust en veiligheid in den Staat, verpligt de uitwendige openbaringen van de zonde der ontucht tegen te gaan, voor zoo verre daardoor:

a. De openlijke eerbaarheid wordt aangetast.

b. De gezondheid der burgers in gevaar wordt gebragt.

c. De zwakheid dergenen, die in beide kunne, door minderjarigheid voor zich zelven niet kunnen zorgen, aan te groote verleiding wordt blootgesteld.

III.

De maatregelen die de Overheid, uit dit drieledig belang, tot wering van de ontucht te nemen heeft, mogen nooit, ook den verstverwijderden schijn hebben, dat de prostitutie, onder zekere voorwaarden, door haar in bescherming wordt genomen en geautoriseerd.

IV.

Elke maatregel, die tot het denkbeeld van zoodanige autorisatie van de zijde der Overheid aanleiding kan geven, maakt de Overheid medepligtig aan de zonde der hoererij, en alzoo zwaar schuldig voor God.

V.

Aan dit grondbeginsel moet dus elke maatregel door de Overheid te nemen, ter bereiking van een der drie oogmerken, die zij zich voorstelt bij het weren der ontucht, zorgvuldig getoetst worden.

VI.

Uit het grondbeginsel sub. N° III en IV gesteld volgt, dat de sanitaire maatregelen, door de Overheid te nemen, zich niet verder kunnen uitstrekken, dan hetgeen zij in het algemeen doen moet, om de openbaringen van de zonde der ontucht te beteugelen en van

haar af te schrikken, en nooit in geen geval mogen overgaan tot een waarborgen van het straffeloos plegen dier zonde.

Hierdoor wordt volstrekt en zonder restrictie alle geneeskundige policie der bordeelen, alle geregelde visitatie der publieke vrouwen, alle afgifte van livretten, alle gedwongen overbrenging naar hospitalen enz. UITGESLOTEN.

Deze thesis zal zeker de meeste tegenspraak ontmoeten.

Maar ik ben vastelijk overtuigd, dat daarop niets kan, niet mag toegegeven worden.

Hoe men het ook zoeke te vergoelijken en te verbloemen, het is onloochenbaar, dat de Overheid door deze geneeskundige policie,

aan de ééne zijde, bij de vrouwen die aan hare schandelijke en onteerende voorwaarde voldoen, het schuld en schaamtegevoel uitdooft, door haar tot legale uitoefening van haar bedrijf, eene soort van brevet op openbaar gezag uit te reiken,

aan de andere zijde, aan de ontuchtigen de slagtoffers aanwijst, die zij zonder gevaar, op hare verantwoordelijkheid, kunnen misbruiken.

En dit is medepligtigheid aan de zonde der hoererij en zware schuld voor God.

Zoolang de Overheid zich aan deze stelselmatige organisatie van de schande, om haar zooveel mogelijk tegen de van God over haar regtvaardiglijk uitgesprokene oordeelen te vrijwaren, schuldig maakt, is er geen zegen te wachten op éénige andere pogingen, die zij zoude mogen aanwenden tot wering der ontucht.

Ook uit andere oogpunten is deze geneeskundige policie ten eenen male verwerpelijk.

Ik zwijg er van, dat hare resultaten hoogst onzeker zijn. Er zijn mij gevallen bekend van vrouwen, door de geneeskundige policie voor gezond verklaard, en van welke de militaire geneeskunde klaagde, dat halve compagniën door haar waren besmet [1]). Maar zij is verwoes-

---

[1]) Vergelijk de praktijk, waartoe men b.v. in Nijmegen kwam, waar in 1872 eene vrouw eerst door de burgerlijke autoriteit „gezond" is gekeurd, toen door den militairen officier van gezondheid „als ziek" herkeurd, en vervolgens door eerstgenoemde ter beslissing van het geschil naar Utrecht werd opgezonden, waar een Professor in de medicijnen „een verklaring afgaf, constaterende hare gezondheid". (Prov. Versl. Gelderl. 1872 IV, blz. 371.)

tend voor het zedelijk gevoel, daar zij openlijk (ook al zegt zij het niet ronduit, hetgeen zij maar te dikwijls doet) de zedelooze leer van het materialismus huldigt, dat het noodig is, dat er publieke vrouwen zijn, omdat het voldoen aan de geslachtsdrift voor ongehuwde mannen, voor militairen, eene natuurlijke behoefte is, die bevrediging moet vinden, en dat het, dit op den voorgrond staande, noodig is, en de pligt zoowel van burgerlijke als van militaire Overheid te zorgen, dat die bevrediging zoo veel mogelijk zonder gevaar voor de gezondheid kunne plaats hebben.

Dit is, ik durf zeggen, schier zonder uitzondering, het oogpunt, waaruit de ontucht bij onze krijgslieden beschouwd wordt.

Worden de hospitalen meer dan gewoonlijk met besmette personen bevolkt; wat geschiedt er dan? Worden de onderhoorigen, door hunne superieuren, ernstig tegen de zonde der ontucht gewaarschuwd en op hare gevolgen gewezen? Worden daarover dagorders van de chefs uitgevaardigd? Worden de besmetten strengelijk gestraft?

Dáár wordt niet aan gedacht! — De bevelvoerende officier zendt eene aanschrijving aan de burgerlijke autoriteit om zich te beklagen, dat de bordeelen slecht gevisiteerd worden! [1])

Dan beveelt de burgerlijke autoriteit een scherpe visitatie door den stadschirurgijn!

Is dit geen luide en openlijke proclamatie van den stelregel: «Er moet zorg gedragen worden, dat het garnizoen straffeloos ontucht kunne plegen?»

Is het te verwonderen, dat weinigen onzer lotelingen, boerenzoons, jongelingen uit de arbeidende klasse, al komen zij nog kuisch in de kazernen, de vuurproef dezer geautoriseerde zedeleer kunnen doorstaan, en dat de meesten bedorven naar ziel en ligchaam huiswaarts keeren?

Op die wijze wordt de schuld van hem, die ontucht pleegt, en van de vrouwen die zich daartoe prijs geven, geheel vergeten en er blijft alleen klagte over tegen de zorgeloosheid der policie, die

---

[1]) Cf. de Missive van den Min. van Binnenl. Zaken dd. 3 Mei 1860, nº 173, Afd. Medische politie (Nederl. Tijdschr. voor Geneesk. 1860, blz. 303), die dit stelsel officieel bekrachtigde. — Zie omtrent hare toepassing blz. 73, noot 1.

haar toevoorzigt niet beter uitoefende. — Er geschiedt onregt aan degenen, die besmet worden! —

Daartoe moet het komen, onder den invloed van deze geneeskundige policie!

Daarom moet zij, het koste wat het wil, worden afgeschaft.

De gevolgen der zonde, hare schande en hare smarten moeten blijven voor rekening van hen, die ze bedrijven.

Dáárvoor mag de Overheid hen niet vrijwaren.

Die tegen Gods heilig gebod wil zondigen, hij moet weten wat hij doet, en waaraan hij zich blootstelt. De zonde mag hem niet gemakkelijk worden gemaakt.

Voor deze reden moeten alle mogelijke andere consideratiën, hoe gewigtig zij ook mogen schijnen, volstrekt wijken. Het organiseren eener geneeskundige policie over de bordeelen, met al hare schande, met hare livretten, is positief een begunstigen der zonde. En daaraan mag de Overheid hare handen niet langer vuil maken.

Die reden is, ook alleen en op zich zelve staande sterk genoeg, en ik zoude vreezen hare kracht te verzwakken, indien ik hier nog meer wilde bijvoegen over de schandelijkheid der bijzonderheden, die de praktische uitoefening dezer policie noodzakelijk medebrengt; — over het gevaar der verpeste zedelijke atmosfeer, waarin de hoogere en lagere policiebeambten gebragt worden, die met haar belast zijn.

Hier vált niet te transigeren: — wil de Overheid haren pligt doen, en de hand over hand toenemende ontucht met haar heirleger van maatschappelijke rampen tegengaan, dan moet zij beginnen met geheel de geneeskundige policie en geheel de policie-organisatie, die ze noodzakelijk maakt, AF TE SCHAFFEN. [1])

---

[1]) Mr. A. de Pinto eindigt in 1852 zijne aankondiging van deze brochure in Themis XIII, blz. 311 aldus: „Het onderwerp, dat met zoo vele groote beginselen in aanraking komt, is niet vatbaar om plaatselijk geregeld te worden, vooral niet onder de tegenwoordige wet, die de magt der gemeentebesturen zoo zeer beperkt en zoo weinige middelen ter hunner beschikking stelt. Het is zelfs zeer te vreezen, dat de wettigheid en verbindbaarheid van de meeste thans nog bestaande plaatselijke Verordeningen op de huizen van ontucht, zeer moeijelijk te verdedigen is".

Dan zal zij eerst, de handen zelve niet bevlekkende met het organiseren en reglementeren der onzedelijkheid, met kracht kunnen optreden, om door doortastende maatregelen, voor aller oogen, alle handlangers en dienaren der openbare ontucht te brandmerken met den stempel der openbare schande: — ten einde overal daardoor het derde oogmerk te bereiken, dat zij zich heeft voor te stellen: de beveiliging dergenen, die door onbedrevenheid en onrijpheid van jaren te ligt de slagtoffers worden hunner hartstogten, wanneer die overal, zonder eenige bescherming, aan listige en schaamtelooze verzoeking zijn blootgesteld.»

2° in Febr. 1852 vaardigde Mr. J. A. Jolles als Directeur van Politie in het 4de district (Noord-Holland en Utrecht) eene circulaire (nr. 4) ter zake betrekkelijk uit; waarin o. a. den hoofden der Politie met allen ernst werd aanbevolen, «dat door alle onder uw bereik zijnde middelen in uwe gemeente mogt worden tegengegaan, wat openbaren aanstoot geeft, behoorende er mijns inziens krachtig tegen te worden gewaakt, gelijk niet in alle gemeenten geschiedt, dat de personen die zich aan de openbare ontucht of de prostitutie wijden, zich als zoodanig openlijk vertoonen en door deze hunne gedragingen de goede zeden kwetsen. De ingezetenen toch hebben regt en aanspraak van de overheid te verwachten, dat op de openbare zedelijkheid geen inbreuk plaats vinde;»

3° in 1853 het verslag van de «Staats-commissie tot het doen van onderzoek naar en het uitbrengen van verslag over een aan de tegenwoordige Staatsinrichting meest passend stelsel van politiewet». Blz. 55 werden voorgesteld en toegelicht:

«*a.* tegen de clandestine prostitutie ten krachtigste ijveren, en haar dwingen, indien zij in verheimelijkte openbare

ontucht ontaardt, er bij het openbaar gezag de verklaring van af te leggen en zich in de openbare (geafficheerde) prostitutie op te lossen; [1])

b. op de openbare prostitutie een gematigd maar ook nauwlettend politietoezigt te houden, in het belang der openbare orde en zedelijkheid;

c. in het bijzonder, een sanitair toezigt uitoefenen, zoo min mogelijk kwetsend voor het zedelijk gevoel, hetwelk de publieke vrouw mogt hebben overgehouden: en waarbij zooveel mogelijk partij getrokken wordt van het belang, hetwelk zij zelve en de bordeelhouder bij dat onderzoek heeft».

Dit verslag heeft nooit tot eene Politiewet geleid. Wel is in 1860 te Amsterdam eene concept-verordening ontworpen, geheel ingericht, zooveel bij eene gemeenteverordening kon geschieden, naar het verslag der Staatscommissie op dit punt. Na een voorafgaande behandeling door de Commissie van strafverordeningen en advies van Dr. Teixeira de Mattos, stelde de Voorzitter van den Gemeenteraad van Amsterdam na eene discussie van bijna 3 uren in de zitting van 30 Jan. 1861, als motie van orde voor de vraag: «of een reglement wenschelijk is», welke vraag met 19 tegen 2 stemmen ontkennend werd beantwoord.

4° in Februari 1856 werd door het Hoofdbestuur van Steenbeek een adres aan de Tweede Kamer ingediend, waarbij behalve het reeds genoemde (p. 67) toezicht op de *minderjarigen* de beide volgende hoofdpunten werden uitgewerkt:

---

[1]) Zie Heldrings oordeel over dergelijk denkbeeld, hieronder uit het 9de verslag, blz. 197.

A. «Bij de algemeene en bijzondere politie-verordeningen, door welke het onderwerp der openbare huizen van ontucht wordt geregeld, zal men zich, . . zorgvuldig te wachten hebben voor elken maatregel, die ook slechts den schijn zoude hebben, van het kwaad te *wettigen* of te *begunstigen*, door het als een van Staatswege geautoriseerd en geoorloofd beroep, even als elk ander te doen beschouwen, wijl juist dit de aangeduide zedelijke *medepligtigheid* zoude daarstellen».

Overeenkomstig dit beginsel zouden b.v. houders van huizen van ontucht geen tappers, herbergiers of logementhouders mogen zijn of als zoodanig patent hebben.

Verder zou het openbaar ministerie geen burgerrechtelijke regtsvervolgingen behoeven in te stellen:

«*a.* van eenvoudige diefstal of opligting en misbruik van vertrouwen, gepleegd in huizen van ontucht door de bewoners onderling, of jegens de daarin opgenomene bezoekers;

b. van de gewelddadigheden, voorzien bij art. 311 van het Wetboek van Strafregt, gepleegd in huizen van ontucht, onder de bewoners onderling, en jegens of onder daarin opgenomene bezoekers;

c. van laster en woordelijke beleediging, gepleegd in huizen van ontucht, onder de bewoners onderling, en jegens of onder daarin opgenomene bezoekers.

Met *politie*straffen zullen gestraft worden, onder voorloopige inhechtenisneming:

a. publieke vrouwen, die aan deuren of vensters der huizen van ontucht, de voorbijgangers door woorden of gebaarden binnen lokken;

b. vrouwen, die zich op de openbare straten veil bieden.

Met *correctionele* straffen zullen gestraft worden:

a. houders of houderessen van niet toegelatene openlijke huizen van ontucht of die zich schuldig maken aan overtredingen op deze vastgesteld. Tegen deze zou bij uitbreiding van art. 88, 2de al. Wetb. v. Strafv., bevel van gevangenneming of gevangenhouding kunnen worden verleend;

b. alleen, of zamenwonende vrouwen, die, onder welken naam ook, van de prostitutie haar bedrijf maken.

Met tuchthuis zullen gestraft worden:

alle houders of houderessen van zoogenaamde stille of rendezvous-huizen.

Als medepligtigen zullen gestraft worden alle mans-personen [1]), die, tot het plegen van ontucht, van zoodanige stille huizen of ook van toegelatene of niet toegelatene openlijke huizen van ontucht, ten opzigte der op de registers niet voorkomende .. vrouwen gebruik maken.

B. Als een gedurig protest tegen elken schijn van eene zedelijke medepligtigheid van Staatswege en als middel tot beperking van het kwaad, zal, door onderscheidene maatregelen zorg gedragen kunnen worden, dat op dit geheele onderwerp .. de *stempel der schande* in de publieke opinie zooveel doenlijk worde gedrukt:

Hiertoe werden o. a. voorgesteld:

a. houders of houderessen van erkende huizen van ontucht en publieke vrouwen zullen:

in regten geen getuigenis onder eede mogen afleggen;

geene voogdijschap uitoefenen;

geen kiesregt hebben;

---

[1]) Ik cursiveer, en ontleen verder aan het adres die zinsneden, welke mij het belangrijkst voorkomen.

b. van houders en houderessen van erkende huizen van ontucht, en van publieke vrouwen zullen .. geene klagten wegens hoon en laster of woordelijke beleediging worden aangenomen;

c. alle burgerlijke ambtenaren, officieren van land- of zeemagt en leeraren der jeugd, zullen, wanneer zij, als daders of medepligtigen deel hebben aan politie-overtredingen, wanbedrijven of misdaden in erkende of niet erkende huizen van ontucht of woonplaatsen van niet erkende ontuchtige vrouwen gepleegd, om dit feit alléén, ontzet worden van hunne bedieningen, en wanneer zij, behalve in de uitoefening hunner ambtsbediening, als getuigen daarbij tegenwoordig zijn geweest, daarin voor een tijd kunnen worden geschorst.

De Officieren van Justitie zullen ambtshalve verpligt zijn, van alle feiten van dien aard, welke ter hunner kennis komen, onmiddelijk kennis te geven aan de betrokkene hoogste autoriteiten».

Heldring heeft mij verklaard, dat het Hoofdbestuur van Steenbeek zelf ingezien had, dat het adres te spoedig betrekkelijk na de oprichting van Steenbeek was ingediend, en dat het liever had moeten wachten totdat langduriger ervaring en breeder bespreking aan dit «adres uit Steenbeek aan de Tweede Kamer» nog meer kracht zou hebben bijgezet. Wellicht was ook hiervan het gevolg, dat men terecht het stelsel van *wettiging* verwerpende, nog op het standpunt o. a. van *erkenning* van enkele openbare huizen bleef staan.

Toch werd in elk geval een krachtige zedelijke indruk gegeven, zijn enkele der wenschen (o. a. dat geene meisjes beneden 21 jaar in de openbare huizen worden opgenomen)

door de rechtsspraak reeds vervuld, prijken andere nog op het program van menig bestrijder der prostitutie in Nederland, en heeft de ervaring ook aan Steenbeek in de sints verloopen 20 jaren geleerd, hoe krachtig eene eerste schrede tot navolging wekt.

5° Den 28 September 1854 werd door den Gemeenteraad van Utrecht eene Commissie benoemd om te dienen van consideratie en advies betreffende de uitbreiding der syphilis in die stad, en van wege de gezondheidscommissie werd haar tevens, dd. 13 September 1858, een ontwerp-reglement op de openbare vrouwen en huizen van ontucht, ter overweging aangeboden. Van den 4 November 1588 dagteekent nu een uitgebreid en belangrijk rapport door mr. C. L. Schuller als lid dier Raadscommissie gesteld en met het concept-reglement gedrukt in eene brochure. (Utrecht, P. W. van de Weijer, 1859).

De Commissie vangt haar rapport o. a. met de verklaring aan: «dat de ingewonnen informatiën en gemaakte studiën, haar brachten tot het resultaat, dat het onder de bestaande wetgeving hier te lande ondoenlijk is door plaatselijke verordeningen de prostitutie te reglementeren, ook met het oog op de uitbreiding der syphilis».

«De vrouwen, die zich als openbare hoeren [1]) willen laten inschrijven,

[1]) „Wij meenen verschooning te moeten vragen voor het veelvuldig gebruik in dit Rapport van dat woord. Het geldt hier een beginsel. Men heeft in het dagelijksch spraakgebruik vergoêlijkende benamingen ingevoerd en even als men het stelen van vele dienstboden *snoepen* noemt, en het liegen van vele kinderen *jokken*, zoo noemt men de hoeren *openbare vrouwen* en de gekamerden *maintinées*, en de ontuchtigen *galante dames* enz. De wetgever moet dergelijke uitdrukkingen niet overnemen: hij moet in Nederland de

kunnen, door een zeker soort van contract, waarbij zij zich vrijwillig onder de bevelen der policie gesteld hebben en bij ongehoorzaamheid daaraan hare waarden of waardinnen blootstellen aan onaangenaamheden, tot het naleven der voorschriften in het belang der gezondheid en zedelijkheid des volks gegeven, eenigermate gedwongen worden. Maar hoe eene vrouw, die zich aan hoererij overgeeft, maar zorgt met justitie en policie nimmer in aanraking te komen (en dit kan zij even goed als ieder onzer) te noodzaken om zich op een register te laten inschrijven, een livret aan te nemen, visitatiën te gedoogen dit betuigt Uwe Commissie niet te begrijpen. En echter zal het getal der ontuchtige vrouwen wel niet te berekenen zijn; en echter kunnen zij zich dagelijks vermengen met elken besmetten vreemdeling, die hier doorreist; en echter is aldus de in onze stad besmettende omgang door geene wetten te sluiten.

> Eene dergelijke «discretionnaire magt kan de Gemeenteraad aan niemand toekennen of opdragen en het is uit hoofde van deze en andere moeijelijkheden, dat de Staatscommissie (van 1853) voorstelt, dit onderwerp geheel bij de wet te regelen, maar aan de plaatselijke besturen te verbieden, daaromtrent verordeningen te maken of bevelen te geven».
>
> Maar afgescheiden van de onbevoegdheid van den Gemeenteraad en van de zedelijke en vooral wettelijke wettiging der prostitutie door een dergelijk reglement, noemt mr. Schuller het verder «erger voor ons»:

dat wij door onze verordening, door onze visitatiën, en livretten en strafbepalingen, den mannen en jongelingen een waarborg van gezondheid schijnen te geven der hoeren, welke de policie hun goedgekeurd en *en règle* laat bezoeken, hoedanigen waarborg geen policie-

---

volksondeugd met het echte Nederduitsche woord noemen — en brandmerken, veel liever dan haar te vergoêlijken en alzoo, ten koste der zedelijkheid, te beschermen. Indien bij elk meisje de bewustheid levendig werd (welke door de vergoêlijking in slaap gewiegd is), dat haar bezwijken voor de verleiding haar tot eene *hoer* maakt, en dat haar bedrijf *hoererij* is, dan zoude misschien menig eene terugdeinzen voor de schande". (Mr. C. L. S.)

zorg, noch geneeskundige visitatie geven kan. Of welke geneesheer waarborgt mij, dat de hoer, die hij heden middag gevisiteerd heeft, niet reeds heden avond besmet is? en intusschen gaat de bezoeker, vertrouwende op uw Reglement, dat door de zorg eener uitmuntend georganiseerde en waakzame policie stipt wordt nageleefd, door uwen waarborg verlokt, naar zijn verderf.

Uitvoerig gaat mr. Schuller vervolgens de verschillende artikelen der ontwerp-verordening na (die hoofdzakelijk op de leest der Haagsche verordening geschoeid was), en toetst ze aan onze Gemeentewet, Wetboek van Strafvordering, Code Pénal enz. en komt dan eindelijk tot de slotsom.

« Al het aangevoerde vereenigt zich tot het aanschouwelijke bewijs, dat het beginsel van codificatie der prostitutie onder onze tegenwoordige wetgeving niet deugt; dat een Gemeentebestuur niet bij magte is zich te isoleeren en een cordon om zich heen te trekken tegen de syphilitische besmetting; dat het in die omstandigheden wel denkbaar is, door policievrees en schijnbaar willekeurige verleening of onthouding van voorregten en vergunningen, de *grofste* uitspattingen tegen te gaan, maar dat het onuitvoerlijk is, om langs den gewonen weg van strafvordering, met kleine boete en gevangenisstraf, de vrijheid der ingezetenen zoo zeer aan banden te leggen als noodig is om een even algemeen als geheim kwaad, de ontucht namelijk, te beteugelen; en dat het gevolg van het maken van onuitvoerlijke bepalingen niets anders kan zijn dan klimmende verachting voor de wet, een zedelijk kwaad niet minder welligt te schuwen dan de syphilis zelve ».

6° In 1860 verscheen een brochure: *de openbare en geheime prostitutie in Nederland* door G. M. Koentz, Comm. spec. van rijkspolitie, die hoofdzakelijk de door de Staatscommissie van 1852 voorgestelde regeling aanprees.

7° In 1861 een anonyme brochure getiteld: *de prostitutie en hare regeling te Amsterdam*, die ook slechts uitwerkte en breeder historisch vooral verdedigde wat in het plan der Staatscommissie had gelegen.

Merkwaardig zijn de volgende opmerkingen:

Blz. 15: «dat te Amsterdam, waar geen keuring plaats vond, het aantal lijders aan venerische ziekten, in vergelijking met dat van andere steden (die bijna allen dit stelsel bezaten) gering genoemd mag worden» [1]).

Blz. 46: «dat misdadigers van alle soort hunne gewone toevlugt in de publieke huizen zoeken, hoe van hieruit het stelen, zoowel als het heelen wordt bevorderd» [2]).

Als bijdragen tot de kennis van het doel en de vruchten eener regeling der prostitutie zijn ook deze bekentenissen van een harer verdedigers niet gering te achten:

Blz. 48: «dat elk goed reglement de strekking moet hebben de getolereerde prostitutie, vooral die in bordeelen, te bevoordeelen boven de clandestine.

Dat de ervaring heeft geleerd, dat men de getolereerde prostitutie niet geheel binnen de grenzen der bordeelen kan houden.

Blz. 50: men moet niet aarzelen minderjarigen op haar verlangen in te schrijven; tenzij men zulke meisjes in een verbeterhuis opsluiten wilde.

Het toezigt op de geheime prostituées en de kunst om ze tot inschrijving en dus tot de klasse der getolereerde prostituées te brengen, behoort tot de moeijelijkste opgaven eener hoe goed ook ingerigte Sitten-Polizei».

---

[1]) Ook Parent Duchatelet l. c. II, p. 842, komt omtrent Amsterdam tot dergelijke slotsom.

[2]) Treffend zijn ook in „das deutsche Gaunerthum" door Dr. Avé-Lallemant (Leipzig: 1858) I blz. 103 de bewijzen dat die huizen „auch noch heutigen Tags bei der nur auf eine Sanitäts-polizeiliche und eine Art Zuchtpolizeilicher Controle beschränkter polizeilichen Aufsicht dem Verbrecher ein sicherer Zufluchtsort bleibt".

In Nov. 1856 verschenen in de *Geneeskundige Courant* van de hand van dr. N. B. Donkersloot, gelijk mij door den Redacteur werd medegedeeld, artikelen, onder den titel: «mag de staat het bestaan van openlijke prostitutie erkennen?» die wij, omdat ze de beide inrichtingen op dit gebied bestaande zoo uitvoerig en nauwkeurig vertolken, aan het slot van ons overzicht der verordeningen willen in herinnering brengen.

Ook het *Weekblad van het Regt*, n° 1798 en 1804 nam ze in extenso op.

In Dec. 1859 plaatste Heldring in de vereeniging een opstel, getiteld: «Is er nog slavernij in Nederland», dat naar aanleiding van ervaringen door den Directeur opgedaan, de bordeelen als kweekplaatsen van eene slavernij aan de kaak stelde en vooral wees op het misbruik, dat van de zoogenaamde «schuld» in die huizen gemaakt wordt. Ten gevolge van eene ministerieele beschikking, die we straks vermelden, moge tegen het laatste euvel sedert door de policie krachtiger worden gewaakt, zoo blijft de schets van het bordeelwezen geleverd, nog geheel toepasselijk op den tegenwoordigen toestand en vinden we hierin ook een bewijs, hoe uitnemend Steenbeeks Directeur, alleen door de lotgevallen en berichten der asylisten, de prostitutie in ons vaderland leerde kennen en aldus de beste maatregelen vinden die tegen haar konden worden aangewend. Blz. 52 in de «Levens-ervaringen» [1]), waarin o. a. dit opstel werd overgedrukt, lezen we:

«Er zijn in de verschillende steden van ons vaderland twee soorten

---

[1]) Zie in dit boekje ook blz. 40: *Het hoofdbeginsel onzer eerste stichting;* en blz. 60: *Huisregelen voor het Asyl Steenbeek;* blz. 62: *De nationale beteekenis van het Asyl in Christelijken geest.*

van bordeelen: groote en kleine. In de eerste soort is men in den ruimsten omvang, den vollen zin des woords: slavin. In de tweede is men nagenoeg vrij. Waarom? In de zoogenaamde groote huizen worden slechts de jongsten, de schoonsten, de wel gemanierden opgenomen, terwijl in kleinere of geringere de ouderen en de onbeschaafde slagtoffers uit de heffe des volks hare toevlugt zoeken. Deze bieden zich vrijwillig aan, zij dienen de zonde om loon, zoo lang men haar houden wil, zoo lang er voor haar nog iets te verdienen valt. Zij worden niet met sieraden getooid of met het vette dezer aarde onderhouden, maar gelijk aan versletene slavinnen — doch neen! veelal schenkt men deze het voldoende genadebrood, — maar gelijk van oude paarden, zoo tracht men van haar met de minste kosten nog zoo veel voordeel mogelijk te trekken. Zij zelven klemmen zich aan de zonde, aan haar bestaan vast om niet op straat gezet te worden en als bedelaressen en landloopsters (want waarheen zouden zij zich begeven?) in de werkhuizen hare laatste dagen te moeten slijten. Zij zijn vrij, omdat er geen gevaar bestaat dat zij zullen wegloopen, zij zijn vrij, omdat er aan haar geen winstgevend kapitaal zoude verloren worden, omdat er voor ééne die uitvalt, vele plaatsvervangsters zijn. Maar met genen is het anders gesteld. Zij zijn zeldzamer en hebben dus waarde. Zij worden gekocht en verkocht, bewaard en bewaakt als een rentegevend goed. Doch koopen en verkoopen is het regte woord niet, want zij worden of *geleverd* of *overgenomen*.

Iedere bordeelhouder heeft zijne, meest vrouwelijke, personen, die als speurhonden geschikte slagtoffers voor hen opsporen. Dergelijke makelaarsters helpen gewoonlijk de jonge dochters op het slechte pad en wanneer deze dan, uit het ouderlijke huis verstooten, zich in radeloosheid tot hare helpster of raadgeefster begeven, ontfermt zij zich over haar en brengt ze bij eene «jufvrouw», dat is: zij *levert* ze aan dezen of genen harer kalanten voor de som van zes à tien gulden. Doch ook veelal zijn deze pesten der maatschappij de tusschenpersonen tusschen de verschillende bordeelhouders die van elkaar de slagtoffers overnemen. Om dit goed te begrijpen, diene men het navolgende te weten. Wanneer een meisje in een huis wordt opgenomen, maken de veelal burgerlijke kleederen, welke zij aan heeft, haar eenige bezitting uit. Dewijl men aldus met haar niet voor den dag kan komen om ze den rijken verfijnden wellusteling aan te bieden, worden de fraaiste toiletten voor haar

gemaakt of gekocht. Doch dit is niet de eenige reden waarom men haar overlaadt met keur en pracht van kleederen. Het is namelijk het belang der bordeelhoudster dat het slagtoffer diep bij haar in schulden steekt, want de goede vrouw schiet alles voor. En dit weer niet slechts om eene keten te meer hebben, waarmede zij de ongelukkige bindt, maar hoofdzakelijk om zoo veel mogelijk te innen van hetgeen deze verdient. Want alles, twee- of driemaal, ja meer nog verhoogd, wordt benevens allerhande kleinere uitgaven, als bewassching enz. op de debetzijde der rekening geschreven, terwijl daartegenover op de creditzijde aangeteekend staat het met de helft of twee vijfden voor kost en inwoning verminderde zondenloon. Zoo als ik zeide, het is het belang der bordeelhoudsters, en zij weten dit maar al te wel, dat het debet steeds het credit overtreffe. Dit meerdere nu heet «de schuld» en met deze schuld, welke soms honderd of twee honderd gulden bedraagt, wordt de persoon overgedaan en *overgenomen*. Eerst dan heet de bedrogene vrijheid te hebben tot weggaan, wanneer deze hoogst zeldzaam in te verdienen som is inverdiend, of een wellusteling zich laat bewegen haar voor zich vrij te koopen. Zelden echter wil de eene handelaarster der andere geven wat het bedrag der zoogenaamde schuld is. Gewoonlijk moeten de diep rampzaligen dan hooren en toezien hoe zij als een stuk vee worden gewaardeerd en opgevijzeld. Met loven en bieden wordt men het over den koopprijs eens. Dat het de meesten dezer ongelukkige schepsels even weinig hindert als de oostersche jonge dochter die publiek geveild wordt, is zeker; dat het echter verschrikkelijk is, maatschappelijke toestanden te moeten dulden in het beschaafde Nederland waar zoo iets bestaanbaar is, is even waar. Dat de diep gezonkene weet: ik ben uitgestooten uit de maatschappij waar vrijheid en eere heerscht en moet mij nu schikken in die maatschappij waar alle eer en vrijheid gebannen is en schaamtelooze dwingelandij en slavernij heerscht, dat is natuurlijk; maar onnatuurlijk is het zulke toestanden in ons midden voort te laten bestaan. Dat er onder deze personen zijn, die ook dan, wanneer haar de vrijheid werd aangeboden, zich liever met het oor aan den deurpost lieten nagelen dan het huis der schande en zonde te verlaten, is te verwachten; maar dat er zulk een handel in menschen bestaat, dat is onverantwoordelijk...».

Zooals te begrijpen valt, brachten deze woorden in vele kringen groote sensatie te weeg. Ook het slot was als eene oproeping, om deze alarmkreet niet onopgemerkt te laten voorbijgaan: «Wij hebben er naar onderzocht», luidde het, «of er nog slavernij was in Nederland» en het treurige antwoord moeten geven: «Ja, erger dan dat, want al is zij tegen wet en regt, door verbeelding en onkunde begunstigd, wordt zij de vreeselijkste heerschappij. Wij verwachten dus van hen, wien de magt daartoe gegeven is, dat zij Neerlands schoonen naam zullen zuiveren van de smet, die op hen kleeft, dat zij de rechten der verdrukten zullen handhaven. Daartoe geve de Almagtige Zijnen hulp en Zijnen zegen: Dat zij zoo!»

Die verwachting bleek niet ijdel te zijn geweest. Gelijk in het 13de verslag vermeld wordt, «bevestigde een van hooger hand ingesteld onderzoek de waarheid onzer bewering, dat vele vrouwen tegen hare uitdrukkelijke wil gevangen gehouden werden in huizen van ontucht». Ten gevolge hiervan, zond Zijne Excellentie den Minister van Justitie Godefroi de volgende aanschrijving:

Aan Heeren Procureurs-Generaal, fungerende Directeuren van Politie!

Het is eene bekende zaak, dat in huizen van ontucht niet zelden vrouwen worden teruggehouden door het denkbeeld, dat zij het huis niet mogen verlaten en het ontuchtig leven vaarwel zeggen, alvorens zij de schulden, die zij gewoonlijk hebben, in zoodanig huis afbetaald hebben.

Zoodanige vrouwen, wanneer zij het verlangen tot vertrek te kennen geven, worden op grond dier schulden, of ook wel om nog andere soortgelijke beweringen, als gevangen gehouden. Nog dezer dagen is een geval van dien aard ter mijner kennis gekomen, waaromtrent een geregtelijk onderzoek noodig is geoordeeld.

Op dergelijke handelingen, die ligt onwettige gevangenhouding kunnen medebrengen, neem ik de vrijheid Uwe bijzondere aandacht te vestigen.

Ik verlies daarbij niet uit het oog, dat volgens art. 188 der Gemeentewet, de politie over de openlijke huizen van ontucht behoort aan den Burgemeester, en het is ook mijn bepaald vêrlangen, dat op die bevoegdheid geen inbreuk worde gemaakt. Maar het geldt hier ook het voorkomen van het misdrijf van art. 341 van het Wetboek van Strafregt, en in zooverre behoort het hier bedoeld toezigt ongetwijfeld mede tot den werkkring der algemeene politie.

Het is mij voorgekomen, dat de politie, door den Burgemeester uitgeoefend, het middel kan zijn om, waar het bestaat, tot de ontdekking van het bedoelde misdrijf te komen.

Ik vind mij uit dien hoofde genoopt U te verzoeken, de aandacht der Officieren van Justitie, binnen Uwe provincie, op dit onderwerp te vestigen, en hen uit te noodigen, zich omtrent de uitoefening van het hunnerzijds vereischt toezigt te verstaan met de Burgemeesters der gemeenten, waarin openlijke huizen van ontucht gevonden worden.

Ik wil hier niet treden in eenige aanwijzing van middelen, die tot bereiking van het beoogde doel zouden kunnen leiden. Ik laat de beslissing daaromtrent gaarne over aan het gemeen overleg der Heeren Burgemeesters en Heeren Procureurs-Generaal of Officieren van Justitie. Intusschen vermeen ik op het onverwacht bezoeken der bedoelde huizen en op het doen van gepaste waarschuwingen, door vertrouwde politie-beambten, als noodzakelijk te moeten wijzen.

Een andere maatregel zou hierin kunnen bestaan, dat de vrouwen, in de bedoelde huizen inwonende, onderrigt werden van de bevoegdheid, die zij hebben, om die huizen, des verlangende, te verlaten.

Maar wat ook ter wering van het aangeduide kwaad nuttig zou kunnen zijn, altijd zal het politie-toezigt van den Burgemeester, gesteund, des noodig, door doelmatige gemeente-verordeningen, het waken tegen mogelijke misdrijven moeten bevorderen, en veel zal daarbij steeds aankomen op het gehalte der politie-beambten, tot het toezigt gebezigd wordende. Het in deze zoo noodig overleg tusschen de ambtenaren van het Openbaar Ministerie en de Burgemeesters zal ook op die keuze goeden invloed kunnen uitoefenen.

Langs den voorgestelden weg zal te gelijker tijd ook kunnen worden

toegezien, in hoeverre op de artt. 354 en 355 van genoemd Wetboek inbreuk mogt worden gemaakt.

Het zal overigens onnoodig zijn op te merken, dat, zoodra er bepaalde aanwijzing van het plegen van eenig misdrijf binnen die huizen bestaat, het gewone onderzoek en de gewone wijze van vervolging zal dienen te worden toegepast.

Ik stel mij voor, dat op deze wijze vele grove en strafbare verkeerdheden, als hier bedoeld zijn, en die nog al te zeer schijnen te worden gepleegd, zullen worden voorgekomen.

Het zal mij aangenaam zijn, den uitslag Uwer bemoeijingen te dezer zake te mogen vernemen.

De Minister van Justitie,

'S HAGE, 7 Junij 1860.

(*w. g.*) GODEFROI.

In 1866 heeft de Minister van Justitie op nieuw den Procureurs-Generaal aan den inhoud dezer aanschrijving herinnerd. Uit de antwoorden bleek, dat meermalen de publieke vrouwen hadden moeten beschermd worden tegen dergelijke bedreigingen en handelingen van de zijde der houders en houdsters van bordeelen.

Het adres van Steenbeek in 1866 en Heldrings beschrijving der publieke huizen, waren bewijzen hoezeer niet slechts de redding uit, maar bovenal de bestrijding der prostitutie hun doel was.

Reeds in het 5de verslag had de Directeur dan ook op de vraag: of de zaak ook *principieel* behandeld werd, gewezen op de reeds verschenen verslagen en den genoemden Brief van een rechtsgeleerde. En verder blz. 9:

«Als het Asyl Steenbeek aan het oogmerk zal voldoen, dan moet van daar uit, hoe langer hoe krachtiger tegen de zonde der ontucht getuigd worden. Nog dringt dit getuigenis niet zoo krachtig als het doen moest tot het volk door. En waarom niet? Omdat het Asyl Steenbeek nog meer het

reddend dan het getuigend karakter heeft aangenomen. En toch is het laatste onze hoofdroeping».

Op de vraag: «Waarom neemt het christendom in onze dagen zoo gaarne het reddend filantropische karakter, zoo ongaarne het getuigend karakter aan?» volgde, blz. 10, dit strenge maar ware woord: «Tot het eerste behoort niet veel meer dan het volgen der neigingen des harten, tot het laatste behoort ontzaggelijk veel zelfverloochening, verheffing des geloofs, ware liefde, want een getuige moet strijden; hij rukt het schoonschijnende masker af, hij schudt de valsche rust der ziel, hij brengt het hart tot vragen, die gewis zeer moeijelijk voor de regtbank van een teeder geweten te beantwoorden zijn».

In het 6de verslag (1853) werd dan ook de wensch geuit: «het is nabij den tijd, dat uit al de commissiën die zich in den lande reeds hebben gevormd, een congres zal te zamen komen, om de zonde der ontucht dieper aan te tasten».

In het 7de: «Het zegt zoo weinig, een Mettray, of Montfoort of Steenbeek voor verwaarloosden of gevallenen op te rigten, wanneer niet in het hart het kloeke besluit woont de verwaarloozing of den val te stuiten, waar ook. Gij dringt op dezen weg tot de diepte van het kwaad, zoo namelijk het middel geen doel wordt, maar gij het kwaad zelf aantast in het hart. Het moet uitgesproken worden, dat er een weg behoort bewandeld te worden, waardoor de strijd wordt gebragt tegen het volle leger van den vijand. Want wij doen weinig, als wij slechts hospitalen oprigten voor de arme verslagenen, die in hun bloed liggen en om redding smeeken, als wij, dit doende, niet tevens den vijand opentlijk in het aangezigt bestrijden. Deze roeping is onze eigentlijke roeping. Dezen weg behoort de kerk, de philantropie en de staat in te slaan».

In het 8e wenschte hij dan ook, dat «de plaatselijke commissiën minder ten behoeve van Steenbeek, maar zelfstandige commissiën zouden zijn, die den strijd tegen de hoofdzonde onzer dagen mede strijden».

En eindelijk na een tienjarig bestaan (10e Verslag blz. 21):

«Het was ons doel in de door ons uitgegeven verslagen toenemend de onwrikbare vastheid van ons voornemen om de zonde der prostitutie in het hart aan te grijpen, te openbaren. Slechts langs den weg van Steenbeek konden wij den strijd doen ontwaken. Voorwaarts te gaan op die baan, is onze lust en ons leven».

Daartoe werden *Staat* en *Kerk*, *maatschappij* en *ieder persoonlijk* opgeroepen. Waar we dan ook ten slotte willen nagaan, welke *oorzaken* voor de prostitutie in Nederland bestaan, welke *geneesmiddelen* konden worden aangewend, willen we dit doen aan de hand ook der ervaring, die Steenbeek op dit punt verschaft.

In het 9e verslag in het bijzonder werd met het oog op de ervaring in Duitschland opgedaan, de vraag behandeld op welk standpunt de Staat zich moest plaatsen. Bescheiden en als ware verdediging van *zijn* recht van spreken nog noodig, liet Heldring voorafgaan:

«Mijn weg is geenszins een weg door de hooge sfeeren van het ideale; zoo ik eenigen naam heb of verdien, het is die van een eenvoudig practisch man; en na zoovele jaren in deze wegen verkeerd te hebben, mag ik mij wel veroorloven, zoo ik meen zonder onbescheiden te zijn, een zevental gedachten mede te deelen, alle uit de realiteit genomen, alle dienstbaar aan dat eene doel: hoe is de zonde der prostitutie te bestrijden? hoe moet men de bronnen stoppen,

waardoor zij hare geweldige stroom zoo schrikkelijk doet vloeijen? wat is er te doen, om bij velen dit uiterste kwaad te voorkomen?»

Eerst wordt dan de quaestie der *minderjarigen* behandeld; dan, wat te doen om de zonde in zijne *bronnen* aan te tasten; vervolgens: «wij achten het een smaad te zijn, die op de gansche natie rust, wanneer de toestand zoodanig is dat publieke vrouwen zich aan deuren of vensters der huizen van ontucht mogen vertoonen, om door woorden of gebaren voorbijgangers binnen te lokken», nog meer, wanneer zij zich «op openbare wegen opentlijk aanbieden», alzoo: de handhaving der *openbare zedelijkheid.* Eindelijk de vraag, of *publieke huizen* al dan niet moeten toegelaten worden, waartoe Heldring mededeelt wat juist onlangs te Berlijn geschied was.

Terwijl die huizen te Berlijn in 1846 opgeheven waren, had men ze in 1850 weder toegelaten en het gevolg was een *Rescript* door de ministerien van geestelijke en geneeskundige en van binnenlandsche zaken, den 16^{en} September 1851 aan het politie-presidium gericht: «Nadat — aldus luidt hetzelve — in de berigten door het koninklijk politie-presidium met uitvoerigheid gegeven en ook in de conferentie van gemengde commissiën», gehouden onder het voorzitterschap der ministers, «de vraag of de wederinvoering der bordeelen moest worden beschouwd als een noodwendig en gepast middel tot het opzigt over de prostitutie en tot verhindering van syphilitische ziekte, *in alle opzigten aan eene grondige beoordeeling* is onderworpen, hebben wij de overtuiging gekregen dat deze vraag ontkennend moet worden beantwoord, dewijl het voor bewezen kan gehouden worden, dat het genoemde doel door de bordeelen nimmer is bereikt of nooit te bereiken zal zijn. Daarbij, al moet ook eene gedeeltelijke bereiking van dit doel worden

aangenomen, zijn toch die redenen voor voldingend te houden welke werden ingebragt tegen de toelating dier huizen van overheidswege, en voornamelijk die, welke wijzen op de gevaren en nadeelen voor de zedelijkheid uit derzelver bestaan te duchten. Onder die redenen heeft zich reeds gedurende den korten tijd der als proeve vernieuwde toelating van de bordeelen deze doen gelden, dat de versterkte meening van veiligheid tegen besmetting en daarenboven de weelderige inrigting dier huizen aanleiding heeft gegeven, om nog meer ongelukkigen tot de prostitutie te verleiden. Wij kunnen daarom de wederinvoering der bordeelen niet goedkeuren, maar veeleer dringen wij er bij het koninklijk politie-presidium op aan, om deze huizen nogmaals op te heffen, waartoe een begin gemaakt moet worden met het sluiten van de zoodanige, welker weelderige inrigtingen boven die van anderen uitsteekt. De inrigting van nieuwe bordeelen moet geen plaats vinden».

Evenwel had sedert dien tijd de wederinvoering plaats gevonden en nu werd er 30 April 1856 in het huis der afgevaardigden eene petitie van verscheidene huiseigenaars behandeld, voorstellende: om de *bestaande bordeelen*, overeenkomstig wettelijke bepalingen, *naar afgelegene en verwijderde oorden der stad Berlijn te verplaatsen.* Ter ondersteuning voerden zij aan: 1° dat, daar de prostitutie ook buiten de bordeelen en in derzelver nabijheid zeer sterk wordt gedreven, de zedelijkheid te meer wordt benadeeld, naarmate de straat meer passage heeft; 2° dat de zedelijkheid vooral ook daardoor in gevaar wordt gesteld, dat een gedeelte der voorbijgangers, bijzonder bij het zien der weelderige kleeding, welke niet zelden wordt ten toon gespreid en bij de beschouwing van de rijke verdienste der zedelooze vrouwen, van het verlangen

naar zulk een gemakkelijk leven niet afkeerig blijft, zoodat het gevoel voor zedelijkheid door de dagelijksche gewoonte meer en meer wordt verstompt; 3° dat des te meer aan gehuwde mannen gelegenheid wordt gegeven tot echtbreuk en verkwisting, zoodat op deze wijze het onbeschrijfelijk ongeluk van vele huisgezinnen wordt veroorzaakt; 4° dat de eigenaars van huizen in de nabijheid van bordeelen de gevoeligste nadeelen lijden aan hun vermogen — daar hunne eigendommen bijna alle waarde verliezen, dewijl slechts weinigen genegen zijn om huizen nabij bordeelen te huren of te verkoopen, en dus zulke huiseigenaars niet zelden gedwongen zijn, om ten einde nog eenige rente van hunne eigendommen te trekken, dezelve aan liederlijke vrouwen te verhuren, waardoor klaarblijkelijk de uitbreiding van de prostitutie buiten het bordeel wordt begunstigd».

De Regeerings-commissaris deelde mede, dat hoewel de bordeelen in 1851 na eene vroegere opheffing weder zijn ingevoerd, daar beschouwingen over de zorg voor de algemeene gezondheid redenen hiertoe gaven, de Regeering sedert dien tijd onophoudelijk is bezig geweest met de beoordeeling van het vraagstuk: of in het belang der zedelijkheid en zonder nadeel voor andere zijden van het algemeen welzijn, niet zoozeer eene verplaatsing de bordeelen op de voorgestelde wijze, als wel eene geheele opheffing van dezelve bewerkstelligd moet worden.

De commissie rapporteurs stelde voor om de petitie ter *overweging* in handen te stellen van de koninklijke Staatsregeering.

Bij de beraadslaging zeide o. a. de afgevaardigde Mathis: Een beroemd Berlijnsch geneeskundige heeft zeer bepaald gesproken voor de opheffing dezer huizen. Hij verklaarde dat zij misschien gunstig werkte met betrekking tot de

burgerlijke, maar schadelijk met betrekking tot de geneeskundige Politie [1]). In die huizen leefden toen 180 vrouwen en buiten dezelven nog 3000 andere geprostitueerden. Deze getallen gaven den geneesheer de overtuiging, dat er van eene behoefte van zulke huizen niet kon worden gesproken. Nog vier jaren na de opheffing was ik in ambtsbezigheden, maar nooit is mij ter ooren gekomen dat zij nadeelige gevolgen voor de zeden heeft gehad. . .»

De afgevaardigde van Gerlach wees op de gruwelijke wreedheid tegen de loontrekkende vrouwen zelve, die hem uit geregtelijk onderzoek officieel bekend waren, want nadat zij menigmaal door listige kunstenarijen uit verre steden, zoo als Hamburg en Koningsbergen, hierheen zijn gelokt, opdat zij geheel en al zouden kunnen worden afgezonderd van kennissen en bloedverwanten, worden zij in de bordeelen onder eene werkelijke slavernij van de allerschandelijkste soort gehouden, gelijk het de afgevaardigde Mathis met het grootste regt heeft uitgedrukt. Doch is dit alles het grootste kwaad niet, dat bestaat veeleer in de *vernedering der Overheid* door het *concessioneren* van zulke schanddaden . . . . Daarom moet de inhoud van ons votum, mijne heeren! zich niet uitstrekken tot eene *verplaatsing* der bordeelen naar afgelegene gedeelten der stad, zooals door de petitionarissen wordt gevraagd, maar tot derzelve geheele *onderdrukking*».

---

[1]) Uit een door Dr. *Otto Henne am Rhyn*, op last der Duitsche Rijksregeering ingediende memorie op het congres te Genève in Sept. 1877, ontleenen we als slotsom der opheffing van de bordeelen gedurende nu 20 jaren te Berlijn: „So sind in 20 Jahren, soweit zu erheben möglich, die Procente der Syphilitischen von 1, 41 auf 0,78, also fast auf die Hälfte des Procentsatzes herabgegangen, und während die Bevölkerung auf weit mehr als das Doppelte stieg, vermehrten sich die bekannten Erkrankungen nur wenig mehr als ein Sechstel".

De afgevaardigde von Schwerin stelde voor: om de petitie niet slechts ter *overweging*, maar ter *gemotiveerde overweging* in handen der regeering te stellen.

Door eenstemmig besluit van het Huis geschiedde de door *alle* partijen aangenomen opdragt aan het Staatsministerium ter *gemotiveerde overweging* (Neue Preussische Zeitung van 2 Mei 1856)».

Het gevolg dezer «overweging» was, dat men andermaal in Berlijn tot de algeheele opheffing der slechte huizen is overgegaan.

Alvorens nu Heldrings opmerkingen en toepassing voor ons land mede te deelen, volgen hier enkele zinsneden uit het reeds genoemde rapport van Dr. Otto Henne am Rhyn, in Sept. 1877 uitgebracht:

«Es hat in Berlin nicht an Stimmen gefehlt, welche als bestes Heilmittel gegen die Prostitution die Wiedereinführung polizeilich geduldeter Bordelle anpriesen. Doch sind das nur vereinzelte Stimmen und kommen von keiner kompetenten und gewichtigen Seite. Alle Männer von Bedeutung, welche sich eingehend und nicht bloss oberflächlich mit der Prostitionsfrage beschäftigten, stimmen darin überein, dass die Wiedereinführung der abgeschafften Bordelle sowohl ein Rückschritt und eine verschlimmering der Sache als eine des Staates und Seiner Zwecke durchaus unwürdige Massregel wäre. Sanitätsrath Behrend, welcher 1850 in einer Schrift über die Prostitution in Berlin, kurze Zeit nach der Aufhebung der Bordelle deren Widereinführung befürwortete, ist nun, wie wir uns aus persönlicher Unterredung mit ihm überzeugten von jener Ansicht völlig abgegangen .... Dr. S. E. Huppé, Mitglied den Kön. statistischen Seminars und Stellvertreter des Directors im Statistischen Bureau der Stadt Berlin, Verfasser

der geistvollen und inhaltreichen Schrift: «der Hauptbestandtheil im socialen Deficit von Berlin,» ist der nämlichen Ansicht und nach seiner Aussage is durch unzweifelhafte Zeugnisse aus allen Weltgegenden dargethan, dass die Bordelldirnen überall die Verworfensten unter den Prostituirten sind und dass in ihnen der lezte Funke von Scham und Selbstachtung erstickt wird, weil sie von ihren Wirthen, von den Besuchern und von ihren Colleginen selbst nicht wie Menschen sondern wie Sachen oder Sklavinnen beachtet und behandelt werden» [1]).

«Het komt mij voor» schreef Heldring terecht (Magdalena, 1857 blz. 197), «dat in 1856 deze daad (de opheffing der bordeelen) vrij wat meer beteekent dan in 1846. Toen was zij het besluit van den Koning alleen. Nog was de natie er niet op voorbereid. Nog was zij niet waard van deze schandalen verlost te worden. Nu is eenstemmig door de

[1]) Ook prof. Kühn, overigens verdediger der bordeelen, erkent toch in zijn: die Prostitution im neunzehnten Jahrhundert. S. 159.

„Es unterliegt keinem Zweifel, dass jener Austritt aus einem Bordell für das Madchen einen Schritt zur Besserung, moralischer wie physischer Art, bildet. Das letztere kann nicht hoch genug angeschlagen werden, denn es ist klar, dass von diesem Augenblicke an der Umgang mit Männern ohne Wahl und Zahl sofort aufhören muss, da es ja auf der Hand liegt, dass ein isolirtes Mädchen, welches ihre Kundschaft suchen muss oder schon vorher als eine fest normirte kennt, ihren Körper nicht so strapaziren wird, wie eine Bordelldirne, die jedem Mann, der ihre Reize bemerkenswerth findet, zu Willen sein muss".

Zie omtrent keuring, bordeelen en de gedragslijn tegenover de prostitutie in Duitschland, onder de bestrijders van dat stelsel:

1. Vierteljahrsschr. für gerichtl. und öffentl. medic. von Casper. III. Band 2 Heft. 1853 S. 197. Ueber Bordelle von Dr. Lehrs.
2. Schürmayer Handb. der medic. polizei. 2e Aufl. S. 36—38.
3. Rob. v. Mohl: Polizeiwissenschaft. 2e Aufl. I, p. 623 noot.
4. Dr. A. W. F. Schultz: die Stellung des Staates zur Prostitution, Berlin 1857.
5. Die Strafgesetze in Bayern zum Schutze der Sittlichkeit, door Prof. H. W. J. Thiersch. Nordlingen, 1868.

Tweede Kamer besloten nogmaals dezelfde sluiting aan te bevelen. Maar ook heeft men in dien tusschentijd veel geleerd. Men heeft gezien hoe de heerschappij eener zonde oorzaak is van hare onbegrensde uitbreiding. Dit feit is geconstateerd door het merkwaardige adres. Immers toch het gezigt der openbare zonde verzoekt tot zonde. Het is een groot onderscheid haar te zoeken of van haar gezocht te worden. Geheel iets anders is de verborgenheid van het kwaad, dan de openbare veilbieding. De opentlijke tentoonstelling der zonde in platen, zooals men ze vindt bij plaatverkoopers, bij balletten, op het tooneel, de publieke huizen en de ronddwalende vrouwen van een ligt karakter, zijn in eene natie het bewijs dat zij opentlijk den spot drijft met de bede: «leid ons niet in verzoeking». Daar tegen te getuigen is heilige pligt. Deze zonde te bestrijden met een onverzettelijken wil, met elk eerlijk wapen, is hooge roeping. Hare verdedigers, van de hoogwijze medische faculteiten tot de onontbeerlijke politiemannen, te overtuigen dat zij dwalen, is eene zware taak, maar het moet geschieden. Wij hebben dien strijd aanvaard en ofschoon met geringe kracht, zoo leven wij in de hoop, dat gelijk steeds, zoo ook nu de algemeene denkwijze der goeden zich met ons zal vereenigen en den strijd steeds krachtiger zal aanvaarden».

Omtrent de keuring schreef Heldring in het zoo belangrijke Verslag van de Jaarvergadering op Steenbeek in 1862 (blz. 8)[1]:

«Er werd breedvoerig over de *sanitaire politie* gehandeld. Vooral werd er opgemerkt, dat hare basis niet zedelijk, slechts sanitair was. Dat zij de prostitutie constateerde, dat

1) O. a. afgedrukt in de „Vereeniging van Christelijke Stemmen", onder redactie van O. G. Heldring, van dat jaar.

echter in het oog des volks steeds is legitimeren. Immers toch, wie zal bij het volk ooit anders denken kunnen, dan dat de wet legitimeert alle zonde der ontucht, zoo bij meerderjarigen als minderjarigen, omdat het medische onderzoek, waaraan allen onderworpen zijn, bepaald dient tot vrijer en onschadelijker uitoefening der zonde. Schrikkelijke misvatting! Mag de wet ooit aanleiding geven tot zulke dwalingen, mag de wet ze constateren? Het doel der sanitaire politie is goed en doet goed, als voorkomende de vreesselijke symptomen der syphilis; [1]) maar doet kwaad als schijnbaar in dienst staande van de prostitutie zelve, en ten deele door haar bezoldigd om gezonde sujetten te leveren».

En in een brief, dien ik in Maart 1875 van hem mocht ontvangen, kort nadat hij mij door toezending van Mrs. Butler's brochure en N^rs^ van het Bulletin Continental [2]), zoowel zijne belangstelling in de Engelsche beweging getoond als de mijne opgewekt had, schreef hij mij:

«Het sanitaire standpunt is moeijelijk te verdedigen.

Ik kom er steeds tegen mijnen wil toe.

Heft men het op, men verzinkt in eene diepte die ontzettend is. — Wat al schuldeloos lijden!

Aan de andere zijde: Wat al ligtzinnig voortzondigen».

In de waan, dat werkelijk de opheffing dat gevolg zou hebben, verdedigde ik in de «Debating Society» te Leiden dat jaar, ook de keuring, schoon met eene beperking.

Vooral door de krachtige bestrijding van Prof. A. E. I.

---

[1]) Ook dit voordeel kan, moeielijk meer met zekerheid in rekening gebracht worden, na de feiten en adviezen sedert 1862 bekend geworden.

[2]) Het orgaan van de „Fédération britannique et continentale". — Abonnementsprijs voor Nederland (Agent: Uitgever dezes) *f* 2.20 per jaar.

Modderman was dit juist de eenige mijner Stellingen, die verworpen werd. Nu schaam ik mij ze ooit verdedigd te hebben. «Keuring en bordeelen» kunnen evenzeer tot bescherming der gezondheid en zedelijkheid strekken, als olie tegen vuur of als zeewater tegen de dorst.

Dat Heldring dan ook toen verklaarde «het sanitaire standpunt moeijelijk te verdedigen» te achten, bewijst hoe veel verder en juister hij reeds zag dan ik, die eerst door, na zijn ontslapen, gelezen geschriften en overdenkingen, tot betere gedachten kwam op dit punt.

Alvorens nu nog iets mede te deelen over de *oorzaken* der prostitutie in *Nederland* en de voorgeslagene of reeds toegepaste middelen om ze te *voorkomen* of *bestrijden* en dus af te stappen van 4: «de gedragslijn door de overheid tegenover de ontucht en hare gevolgen aan te nemen», moge hier nog iets volgen over hetgeen de *dagbladpers* tot bespreking van het prostitutievraagstuk in ons land leverde.

Dat die Pers met groote belangstelling hieromtrent vervuld was, blijkt wel uit den ijver, waarmede, op een drietal na, alle tot het Utrechtsch congres uitgenoodigde Bladen een Reporter [1]) zonden en zelfs dit drietal alleen om redenen van conventioneele aard niet hiertoe besloten.

Het Nieuws v. d. Dag leverde in zijn nos. van 16, 17 en 18 Mei 1872 een drietal artikelen over een uit het Duitsch vertaalde brochure getiteld: «de prostitutie» door Dr. F. W. Muller, die (blz. 22) voorstelde:

«De openbare huizen moeten zonder uitzondering zuivere staatsinstellingen zijn, op staatskosten worden opgericht en

[1]) Zie o. a. de uitvoerige verslagen in de Standaard van 29 Mei en Dagblad van Z. H. en 's Gr. van 29 en 30 Mei.

beheerd. Het bestuur er van moet steeds in handen zijn van een volkomen onafhankelijk door de regeering aangesteld persoon en onder het onbeperkte toezicht van een geneesheer, het openbaar huis moet steeds eene «inrichting van politie wezen».

Met deze toelichting: «men zal het reeds zoo lang bestaande kwaad niet noemenswaardig kwaad verminderen, indien men zich met het concessioneeren van eenige openbare huizen vergenoegt. Hier is niet zoozeer sprake van het oprichten van toegelaten huizen als wel van de rechte wijze om ze in te rechten en daardoor tevens de geheime prostitutie te doen verdwijnen».

Men ziet hetzelfde denkbeeld, dat op het eind der 15de eeuw in ons vaderland werd toegepast. In antwoord op de autoriteiten door Muller vermeld, schreef nu het Nieuws van den Dag in het nº. van 17 Mei 1872.

«Wij betwijfelen, of al deze getuigen in staat zullen zijn om de meerderheid onzer landgenooten tot het voorstel-Muller over te halen. Immers het stelsel van staatszorg of staatsmonopolie door den schrijver gehuldigd, achten wij grooter kwaad dan de slordigste philantropie. Werkelijk duldt de waardigheid van een gouvernement geene dergelijke bemoeijingen, dan alleen in landen waar het leven der ingezetenen, tot dat van de wilde beesten is teruggezonken. Zoodra de prostitutie een ministeriëele portefeuille machtig is geworden, zal zij voor hare bordeelen de erkenning als zedelijk ligchaam vorderen [1]) en .... niemand is er die haar deze in dat geval kan weigeren. Zonder twijfel zal zij 't daarbij niet laten, maar in verband met het concubinaat hare aanvallen richten op 't burgerlijk huwelijk, dat de grondslag uitmaakt van elken welingerichten staat. Hooren wij niet reeds nu theoriën verkondigen, die naar een dergelijk programma schijnen heen te wijzen?...»

1) Inderdaad hangt, naar mij medegedeeld werd, in het voorhuis van het grootste publieke huis in ons vaderland (te Rotterdam), een uittreksel der Koninklijk goedgekeurde Statuten eener maatschappij, die dit huis en zijn filialen te 's Gravenhage, Antwerpen enz. liet bouwen en — 60 % aan de aandeelhouders zou uitdeelen.

Naar aanleiding van de brochure «Openbare Zedelijkheid» eene vertaling van Mrs. Butler's: «Une voix dans le désert» in 1877 verschenen, verklaarde ook de Standaard in n° 1729 *ontkennend* te antwoorden op de vraag: «of eene Staat al dan niet, van rechtswege de prostitutie beschermen mag door ze te reglementeren». — En in n° 1844, na verschijning van Ds. Pierson's: «Gewettigde ontucht», verklaarde dezelfde Redactie zich nogmaals tegen «de thans bestaande wetgeving, die den magistraat doet optreden als beschermer van gepatenteerde bordeelen en keurmeester en menschelijke prostitutie-objecten . . . Eene instelling die de waardigheid der Overheid met voeten treedt, het zedelijk gevoel beleedigd, de *habeas corpus*-acte in nog afschuwelijker zin dan eertijds aan flarden rijt, der zonde een vrijbrief uitreikt, en den demon der prostitutie steeds schaamteloozer doet optreden».

Der overweging waardig achtte de Standaard de volgende voorslagen, om aan de Staatszorg ten deze een waardiger, zedelijker en menschelijker karakter te geven:

«1. dat de straat vrij blijve van liederlijke tooneelen;
2. dat elke bescherming in de wet voor een bordeel wegvalle;
3. dat geen klacht bij den rechter ontvankelijk zij over wat in een bordeel gestolen of gelasterd is;
4. dat de burgerschapsrechten van deze sociale vampyrs worden opgeheven;
5. dat vlak bij kazernen en scholen geen bordeelen geduld worden;
6. dat zielehandel strenger geboet worde;
7. dat de dienstbodenbelasting dale;
8. dat redding van gevallenen meer steun hebbe van de Overheid; en
9. dat ouders recht ontvangen, zoons of dochters, die van hun ontuchtig leven niet willen aflaten, gevangen te doen zetten» — in den zin waarin dit vroeger door de Haagsche Commissie was geëischt.

Kort vóór het in Utrecht den 27 Mei gehouden congres, verschenen in het Utrechtsche Dagblad van 24 en 25 Mei,

een tweetal artikelen over: «de prostitutie», waaruit we aan het eind van dit hoofdstuk iets ontleenen; en in de Haarlemsche Courant van 31 Mei 1878 werden in de volgende zinsneden de bezwaren, tegen het heerschend stelsel op het congres ingebracht, zamengetrokken:

«Overtuigend was gebleken uit verschillende getuigenissen, [1]) die werden bijgebragt, dat de maatregelen, van overheidswege genomen om het kwaad te beperken en de vreeselijke gevolgen daarvan zooveel mogelijk te voorkomen, weinig afdeden. Waarom zou men die maatregelen in stand houden, die het schaamtegevoel geheel vernietigden, aan de zonde een wettig karakter schenen te geven en door eene veelal ijdele toezegging van straffeloos het kwaad te kunnen plegen tot zondigen verlokten. Rust niet, zoo vroeg men verder, onze Staat op christelijke beginselen? Erkent hij niet het huwelijk? Mag hij, door een wettig bestaan te geven aan huizen van ontucht, de ordeningen Gods omkeeren? Is er eene objective zedelijkheid? Zoo ja, mag de Staat dan autoriseren wat haar compromitteert?

Menigmaal werd ook gewaarschuwd tegen toepassing van den stelregel: het doel heiligt de middelen. De zonde, zoo liet zich een der sprekers uit, kan alleen overwonnen worden door den Geest van *Christus*. De Staat moet de zonde straffen. Maar als hij haar straffen

---

[1]) Bepaaldelijk: 1° een viertal schriftelijke opmerkingen van Dr. Donkersloot (zie blz. 176); 2° een zeer sterke verklaring van Prof. Tilanus, die 50 jaar uitvoering en resultaten der keuring had gade geslagen, omtrent hare mislukte vruchten en andere oorzaken, die de afneming der syphilis medebrachten, als de vorderingen der geneeskundige wetenschap, en 3° een uitvoerig schrijven van Prof. Evers, die, ofschoon voorstander der keuring, erkende: dat „het aantal procenten voordeel der prophylactische maatregelen „al zeer gering" zal zijn — „en voorkoming zelfs bij nauwkeurige inspectie vrij moeielijk te bewerkstelligen is" — en dat „in den regel alle prostituées na verblijf van eenige weken in een bordeel een meer of min sterke blennorrhee krijgen. Moesten nu alle met die ziekte behebte verwijderd worden, dan moest om de 6 weken wisseling van personeel plaats grijpen. Gelukkig ontbreekt daartoe het personeel. Het noodwendig gevolg daarvan is dus, dat alleen de sterk aangedane afgezonderd en verpleegd worden, terwijl de ligter aangetasten hun handwerk blijven voortzetten en zoo zij venerisch zijn, hun bezoekers blijven besmetten".

moet, kan hij haar niet reglementeren. Zulke reglementen en al de bepalingen, die zij voorschrijven, zijn immoreel.

Ten slotte zij hier nog opgemerkt, dat de Voorzitter, van wien deze gansche beweging was uitgegaan, bij herhaling te kennen gaf, wat hij reeds in eene door hem uitgegeven brochure gezegd had, dat de Staat aan het kwaad, welks bestaan hij erkent, doch niet kan uitroeijen, geenszins zijnen vrijen loop moet laten. Hij moet het bestrijden; doch op eene andere wijze dan die waarop het thans geschiedt. Hij moet alle onzedelijkheid met gestrengheid te keer gaan, maar niet het kwaad binnen zekere grenzen toelaten en het binnen die grenzen aan zeker toezigt onderwerpen».

Wat nu de *wetgeving* betreft, die van al deze bespreking het onderwerp was, zoo herinneren we, dat in dit tijdvak en wel bepaaldelijk na 1851 alle nu nog van kracht zijnde «*Plaatselijke Verordeningen* op de zoogenaamde publieke vrouwen en huizen van ontucht» werden ingevoerd, waarvan we hierachter een overzicht laten volgen, die van den Haag als legger nemende, omdat deze tot grondslag der meeste anderen heeft gestrekt.

De beraadslagingen over de Verordeningen zijn meestal met gesloten deuren gevoerd, zoodat de beweegredenen die tot hare vaststelling leidden, niet dikwijls bekend werden. In het hierachter volgend opstel van Dr. Donkersloot, zijn echter in den aanhef de gronden, waarop bepaaldelijk de Haagsche verdedigd werd medegedeeld, dat waarschijnlijk ook de meeste geneeskundige inspecteurs tot den wensch en de andere gemeenteraden tot de invoering van dergelijke verordeningen zullen gebracht hebben.

We hebben verder reeds medegedeeld het rapport in 1859 door de raads-commissie te Utrecht uitgebracht, het protest door het raadslid Soury in den Haagschen gemeenteraad uitgesproken, en eindelijk het ontkennend antwoord (met 19

tegen 9 stemmen) van den Amsterdamschen gemeenteraad op de vraag: «of regeling der prostitutie wenschelijk was» in 1861.

Uit den laatsten tijd vermelden we nog een belangrijke rede in den gemeenteraad te Leiden den 25 Oct. 1877 gehouden door Mr. S. Le Poole, bij het artikel der «kosten van toezicht der openbare huizen enz. ad *f* 500». Na eenige plaatselijk-historische opmerkingen en het bewijs geleverd te hebben, dat het doel der publieke huizen, vermindering der clandestine prostitutie, noch te Leiden, noch te Amsterdam, noch te 's Hage bereikt was, lezen we in de handelingen in den gemeenteraad blz. 103.

«En op het onlangs te Genève gehouden internationaal congres over de prostitutie, waar ook vele medici waren gekomen, is geconstateerd dat, w[illegible]r de wettelijke prostitutie bestaat, de clandestine zich veel meer [illegible]breidt Dit wat de ervaring betreft. En nu het beginsel. Het komt mij voor dat op het stuk van toezicht op de openbare huizen een ietwat Macchiavellistische politiek heeft voorgezeten. Macchiavelli leert, zoo als bekend is, in zijn werk: *Il Principe*, dat men, op het gebied van de staatkunde, niet moet vragen naar *la loi morale*, maar naar *la raison d'Etat.* Die leer heeft zich onder de regeering van Lodewijk XIV over geheel Europa verspreid en zich langzamerhand veel aanhangers verworven. Napoleon I echter, die gelijk bekend is, een groot aanhanger was van de leer van Macchiavelli en zijn werk op zijne tochten bij zich droeg, is de uitvinder geweest van de *prostitution légale* [1]). Terzelfder tijd dat Wilberforce het van het Parlement in Engeland wist te verkrijgen om den slavenhandel af te schaffen, heeft Napoleon die andere slavernij, *la prostitution légale ou patentée,* door een consulair decreet in Frankrijk ingevoerd en deze heeft zich weldra over geheel Europa verspreid. Gelukkig echter komt men daarvan in verschillende staten terug en wordt er daartegen

---

1) Cf. Lecour: la prostitution à Paris et à Londres (1877) p. 29; Jeannel: de la prostitution dans les grandes villes au 19[d] siècle, p. 299-301. — „La traite des blanches", door Tacussel p. 1.

een sterke oppositie gevoerd. Het begrip: Staat, impliceert volgens mij, mijnheer de Voorzitter, moraliteit, en de handhaving daarvan. Vreemd voorzeker mag het dus wel genoemd worden dat de Staat aan den eenen kant met kwistige hand openbare scholen blijft oprichten, waar het onderwijs dienstbaar zal gemaakt worden aan de opleiding tot alle maatschappelijke en christelijke deugden, en aan den anderen kant gelden uitgeeft tot bescherming der openbare huizen. *Le nom ne suffit pas, il nous faut la chose.* Als voorbereiding, ik herhaal het, voor de werkzaamheden, die ons met de nieuwe politieverordening wachten, zal ik nu tegen dezen post stemmen».

Wat nu de *oorzaken* der prostitutie betreft, zoo heeft ook Heldring meermalen daarover geschreven en hij, die de gevallenen bij hare intrede in Steenbeek dikwijls reeds ontving, dagelijks haar gadesloeg en van ieder uitvoerig den levensloop liet te boek stellen en bijhouden, kan ons omtrent deze oorzaken, wat Nederland betreft, wel de beste bouwstoffen verschaffen.

In het 3de verslag wordt gewezen: op het dalend zedelijk peil der openbare meening tegenover ontucht, overspel en hoererij, op de noodzakelijkheid van een maatschappelijke klove tusschen de diep gevallenen en de niet-gevallenen, die juist verdwijnen moet, wanneer men de zondares vindt onder dienstboden, dochters en huisvrouwen, als «zich de oneerbare plaats met stalen voorhoofd in komedie en kerk nevens de eerbaren en niemand klaagt er over». En verder: «wilde huwelijken, harde stiefmoeders, reeds jong eene wees, of een onecht kind [1]) of ook soms naaister bij onderscheidene

---

[1]) In het 12e verslag blz. 22 schreef H: „Een achtste gedeelte der door ons opgenomen, waren onechte kinderen. Ook hierop vestige men toch met meer ernst de oogen. Wist men het goed, hoeveel minder schuldig de vrouw is, die men verleidt dan haar verleider, men zoude met haar en met haar kind meer medelijden hebben. Dat arme kind moet zooveel misgelden. Er waren er onder, die een diep gevoel hadden van de verachting waarin zij van der jeugd af gestaan hadden".

familien, gelijk mede onbekwaamheid in den arbeid, ziedaar de meeste uitwendige redenen, die ons zijn voorgekomen van den diepen val dezer ongelukkigen».

Op het woord: *uitwendige*, moet hier de nadruk vallen. In het 5de verslag lezen wij toch: «Op Steenbeek zien wij ten allen tijde twee oorzaken die de ons toevertrouwden ten verderve leiden. Het ongebroken hoofd of de eigenwilligheid en de weelde».

En wat hij onder «weelde» verstond, bleek eenige bladzijden vroeger (blz. 18):

«Hoevelen komen tot ons in zijde en fluweel, die zoo diep niet zouden gezonken zijn, als zij bij de eenvoudigste kleedij der dienstmaagd gebleven waren». — «Hoe kunt gij bij zulk een modetooi ook anders verwachten dan dat zij juist op den dag des Heeren uit ijdelheid de kerk zullen gaan bezoeken en daar buiten al die genoegens najagen, die aan het eind elken ernst des levens verwoesten? En hoe dikwijls moeten er zondige wegen bewandeld worden, om de gelden hiertoe te zamen te brengen». —

In het 6de verslag: «Doorgaans worden ons regt onnutte leden der maatschappij toegezonden. De luiheid is een hoofdtype, liever alles, dan hard werken om het brood».

In het 7de verslag (blz. 32 en 33) werden de huizen van ontucht als middelijke of onmiddelijke oorzaak van menigen val beschreven, naar aanleiding van merkwaardige mededeelingen eener asyliste, die vroeger zelve bordeelhoudster geweest was. In dit zelfde verslag, waarin o. a. de korte geschiedenis van 15 verschillende asylisten in drie rubrieken werd medegedeeld, lezen we ook nog deze opmerking: «Zoo lang de huwelijksstaat niet heilig gehouden wordt, is zeker in de kinderen niet anders te verwachten dan eene geweldige

neiging tot ontucht», waarbij o. a. er op gedoeld wordt: «hoe verdierlijkt vele gehuwden met elkander leven», en «droevig zijn de toestanden waarin men gansche streken in den lande vindt, waar verloofden niet huwden tot zij er toe gedwongen zijn en reeds lang de zonde dienden, zonder er over te blozen».

In het 8ste verslag wordt de dronkenschap, zoo menigmaal moeder, zuster of dochter der prostitutie, als oorzaak in meer dan een voorbeeld beschreven.

Het 19de eindelijk is bijna uitsluitend gewijd aan de «hoofdoorzaken van de treurige overgangen van een ordelijk zedelijk leven, tot eene algeheele losbandigheid en een wegzinken in den poel van onzedelijkheid». Tien oorzaken werden daar genoemd, uitgewerkt en toegelicht.

1. Het geringe loon voor arbeid en dienstwerk in betrekking tot de heerschende weelde.
2. Het verachteren van het huiselijk leven onder de zucht naar uithuizigheid.
3. Het ontbreken van degelijk christelijk onderwijs bij toenemend ongeloof.
4. De menigvuldig voorkomende verhouding van stiefmoeder en stiefdochter.
5. De weinig christelijke betrekking over 't geheel tusschen heeren en vrouwen en hunne dienstboden.
6. Het gemis van vele genoegens en de menigte van verleidingen op de uitgaansdagen.
7. De gevaarlijke verleidster overal aanwezig, steeds loerende op het verderf dergenen die onder haar bereik komen.
8. De naauw merkbare overgangen van het ééne kwaad tot het andere.
9. Het moeijelijke van den terugkeer van den weg des verderfs.
10. Eene algeheel verkeerde voorstelling van bekeering.

Ook Heldring's opvolger, Ds. Pierson, heeft begrepen, dat zoo mogelijk het Asyl Steenbeek zich zelf moest overbodig maken, m. a. w. dat de ervaring aldaar opgedaan, de strijd

van daar uit gevoerd, hoe langer zoo meer de prostitutie moesten doen kennen, voorkomen en bestrijden, de wortelen van het kwaad afsnijden, de bronnen van toevoer, kon het zijn door vermindering der slachtoffers, stoppen.

Op het Congres van Inwendige Zending, 23 Mei jl., onder zijne voorzitting te Amsterdam gehouden, werden 3 rubrieken behandeld: 1. *oorzaken* der prostitutie; 2. middelen ter *voorkoming* [1]); 3. middelen ter *genezing.*

Daar de vergadering dezer sectie vooral in den aanvang zeer talrijk bezocht werd en ook door personen, uit verschillende steden en kringen, waarvan de meesten reeds korter of langer practisch op philantropisch gebied werkzaam, werden belangrijke mededeelingen over den staat der prostitutie in Nederland gedaan.

Als 1° *oorzaken* waren o. a. aan de orde gesteld: «*standverheffing*, *armoede*, *zedelijke verslapping*, *geringschatting van het huwelijk* en van de *vrouw*, *slechte boeken*, *slechte vertooningen*, *nachtelijke bijeenkomsten*, *dronkenschap*».

Door den Voorzitter werd het eerst aan de orde gesteld: *armoede*, daar vooral buitenlandsche schrijvers en de gangbare statistiek, die meestal uit den mond der publieke vrouw zou opgeteekend zijn, het grootste aantal percenten aan deze oorzaak toekenden.

Het bleek nu echter, dat, hetzij ons land hierin eene uitzondering maakt, hetzij dat men niet te veel geloof moet hechten aan de redenen door de gevallenen zelven opgegeven, vooral wanneer, zooals hier het geval is, haar gedrag daardoor het minst laakbaar werd, ja eenigzins met een martelaarskroon gesierd.

---

[1]) Zie ook nog „de preventieve maatregelen" in het jaarverslag van Steenbeek, 1861. (Bijbl. bij de Chr. Stemmen, deel VIII, n° 2).

Een spreker, die jaren lang op dit gebied in Amsterdam werkzaam was geweest, verzekerde, dat elk meisje van 16 of 17 jaar gemakkelijk een dienst kon verkrijgen en dat het meer zucht naar standverheffing, mooie kleeding, een gemakkelijk en lui leven, gebrek aan volharding en zedelijke veerkracht waren, die haar op den slechten weg brachten.

Juist tegenwoordig, zeide men, stijgen de loonen bij verminderd aanbod van goed en gewillig werk- en dienstpersoneel.

Als andere oorzaken werden nog genoemd de toenemende goddeloosheid, het leven buiten Gods woord en geboden, welke aan zoovele oorzaken ten grond lagen. En verder: uithuizigheid, tweede huwelijken, vooral wanneer de tweede moeder niet veel ouder dan het oudste stiefkind was; luiheid, snoepzucht en onechte geboorte.

In Berlijn is eene brochure verschenen, getiteld: «Die Prostitution, ihre Ursachen und die Möglichkeit ihrer Verminderung», 3 Auflage, waarin als bronnen der onzedelijkheid en der moderne prostitutie in alle groote steden, o. a. de volgende worden medegedeeld, die ook behalve de reeds genoemden voor ons land aandacht verdienen:

I. De *slechte opvoeding* en het *gebrek* aan *voldoende zorg* over de kinderen, gesplitst in 6 bijzondere klassen van oorzaken.

II. Te vroegtijdige *opwekking* en *prikkeling* der *zinnelijkheid*, evenzoo in 7 klassen verdeeld.

III. De *verleiding* van het vrouwelijk en mannelijk geslacht (in 7 punten aangegeven).

IV. De *verlaging* van het *huwelijk* (in 5 opzichten, waarvan

het 4de: «das herrschende verwerfliche Ein- und Zweikindersystem»).

V. Toeneming der *echtscheidingen* en *scheidingen van tafel en bed*, waarvan vierderlei schadelijke gevolgen worden genoemd.

VI. Het *winstbejag* en de *speculatiezucht*, die ook in 5 opzichten in de prostitutie voedsel vinden, of haar in 't leven roepen.

VII. Sommige *betrekkingen* en *ambachten* (o. a. worden genoemd: winkeldochters, buffetjuffrouwen, theaterpersoneel).

VIII. Zamenzijn van eene *menigte jonge*, *genotzieke* personen.

IX. Lichtzinnigheid, zucht naar opschik, sterke drank, enz.

X. Derving van *echte geboorte*, *goede naam* enz.

XI. Plotseling alleen staan van meisjes.

XII. Onvoldoende belangstelling van *fabrikanten* in het lot en den invloed van gezamentlijken arbeid van hun personeel.

XIII. Gelegenheid tot geheimhouding of uitblijven der *gevolgen van de prostitutie.*

XIV. Toeneming van *voorbehoedmiddelen* tegen geslachtsziekten en afneming van het kwaadaardig karakter van de syphilis.

XV. Voedsel aan den heerschenden *lichtzinnigen tijdgeest* door theater, pers, beeldhouwkunst, photografie, ontuchtige handelsartikelen, geschenken enz.

Vele dezer oorzaken mogen onderling zamenhangen, of tot enkele terug te brengen zijn, anderen mogen hoogstens als

goede geleidsters voor dieper liggende wortels kunnen dienen en slechts *middelijk* aan het kwaad bevorderlijk zijn, toch is in dit geschriftje op meer dan een wondeplek gewezen, die voor genezing vatbaar is, ja dikwijls aan ieder onzer in zijn kring reeds daartoe aangewezen.

Wat 2° de middelen ter *voorkoming* betreft waren 23 Mei jl. te Amsterdam aan de orde gesteld:

«Kleine Te Huizen voor dienstboden, fabriekscholen voor meisjes, verhooging van het zedelijk peil, belangstelling van vrouwen in het lot van vrouwen, eenvoud van zeden tot bevordering van het huwelijk, wering van slechte invloeden».

Uitvoerig werden besproken de kleine Te Huizen, waar dienstboden, winkeldochters en anderen, die vooral op uitgaansdagen aan verleiding blootstaan, den dag of avond kunnen doorbrengen. Zeer gelukkige resultaten werden genoemd van de *Sonntagsvereine* [1]) uit Berlijn, waaraan reeds 1000 dienstmeisjes deelnemen, bij dames in verschillende gedeelten der stad zich daartoe aanbiedend, als ook uit Amsterdam en 's Hage, waar hetzij onder leiding van oudere dienstboden, hetzij van de vrouw des huizes, hetzij van de Directie van een vrouwen logement de zaak zeer goed geslaagd was.

Een Med. Dr. te Amsterdam wees in een particulier schrijven nog op de volgende middelen, die de prostitutie min of meer voorkomen kunnen:

«Tracht eene beweging in het leven te roepen tegen de onzedelijke kleeding der «fatsoenlijke» vrouwen — wanneer zij meenen «gekleed» te zijn. Hoe meer gekleed, hoe minder gekleed. Kan het iemand verwonderen dat bij den jongeling de begeerte ontbrandt om elders zijne lusten te gaan koelen,

---

[1]) Onder directie van mevr. Bankier Lösche, Berlijn, Oranienburgerstrasse.

wanneer hij een avond of halve nacht met zulke «fatsoenlijke» jonge dames gedanst heeft?»

Verder wilde hij bepaald zien dat:

1° geprostitueerden zich niet voor de ramen mogen plaatsen of aan de deuren. «Geloof mij», luidt de toelichting, «vele jongelingen zouden onbesmet zijn gebleven, vele gehuwde mannen trouw aan hunne vrouwen, wanneer zij niet tot ontucht waren opgewekt en geprikkeld door het zien van die lokazen»;

2° drank of eenige verversching niet geschonken of verkocht worden in bordeelen;

3° van Overheidswege de kermis worde afgeschaft; [1])

4° kroegen zoowel als bordeelen niet langer dan tot 12 uur geopend mogen blijven;

5° het zingen van onzedelijke straatliederen verboden worden enz. enz.;

6° de afschaffing van den sterken drank bevorderd worde, als een, zoo niet de grootste, bevorderaar der prostitutie.

Ook als middelen tot «vermindering van prostitutie-oorzaken» vermeldt genoemde brochure in $5^1/_2$ bladzijden tal van voorslagen, die gedeeltelijk tot de wegneming der genoemde oorzaken zijn terug te brengen en daarenboven in levens- en wereldbeschouwing van maatschappij en zeden harer leden haar dieperen grond menigmaal vinden.

Wat 3° de middelen ter *genezing* betreft waren te Amsterdam aan de orde gesteld.

---

[1]) De Rotterdamsche Commissie richtte hiertoe reeds in 1863 een adres aan den Gemeenteraad, om dit „verouderd misbruik", en eene instelling, „gevaarlijk en verdervend voor de goede zeden" af te schaffen. In haar laatste (12e) verslag 1870, wees zij op de „zedebedervende gewoonte, om aan de dienstboden eene zoogenaamde kermisnacht te geven".

a. Inrichtingen voor ongehuwde moeders;
b. Hospitalen voor gevallenen;
c. Vrouwen-comités voor gevallenen;
d. Plaatselijke Asylen;
e. Meerdere bekendheid geven aan de middelen tot behoud;
f. Gelijkstelling van den man en de vrouw ten aanzien van de gevolgen der zonde.

Als type eener inrichting voor ongehuwde moeders werd het verzorgungshaus te Bonn, onder leiding van Frl. Lungstrass (Weberstrasse 69) genoemd en er op gewezen, hoe men van dergelijke particuliere en scherp toeziende Asylen niet de gevaren had te duchten, die uit de stedelijke Crêches voortvloeien, en aan de andere zijde, hoe dergelijke vrouwen het ligst geheel wegzinken en toch meer onze hulp vereischen.

Betreffende de meerdere bekendheid aan de middelen tot behoud te schenken, werd o. a. het voorbeeld van Rotterdam genoemd, waar aan elk der publieke vrouwen, zoover deze bekend waren, een oproeping tot inkeer was gericht met mededeeling van een 5 tal adressen van dames, die bereid zijn inlichtingen of hulp te verschaffen.

Aan het slot dezer *rubriek*, van dit *hoofdstuk* en van ons *historisch overzicht* mogen nog twee citaten volgen, het eerste ontleend aan een artikel van het *Utrechtsch Dagblad* van 25 Mei, aldus bijna aan den vooravond van het *Congres te Utrecht*, met welks vermelding we tevens dit overzicht besluiten.

Na bespreking van de oorzaken der prostitutie schrijft genoemd blad:

«Zou men bovenal bij den jongeling het gevoel van wezenlijke zedelijkheid niet krachtig moeten versterken, en hem niet moeten doen begrijpen, welke plichten jegens de vrouw op

hem rusten, met het oog op zijne moeder en zijne zusters? En *eindelijk*, zou het niet noodig worden, dat onder fatsoenlijke menschen, mannen en vrouwen over één kam geschoren werden, en den man, die ontuchtig is, even groote verachting trof als der vrouw, die in 't zelfde geval verkeert? De tweëerlei zedeleer, het tweëerlei fatsoen, wat men er tot dusver op nahoudt, al naar de man of de vrouw zondigt, is vooral een der groote bezwaren; kan men iets goeds van de zaak verwachten, zoolang de *verleider* zelfs in alle kringen wordt toegelaten, in *eere (!)* soms wordt gehouden, en door ieder, ook door de fatsoenlijke vrouw welwillend wordt ontvangen en alleen de *verleide*, de *dupe*, in den ban wordt gedaan?» En dan dit woord (profetie en waarschuwing te gelijk) van Carlyle in zijn History of Friedrich II of Prussia (II: 30):

«Surely a day is coming, when it will be known again what virtue is in purity and continence of life; how divine is the blush of young human cheeks; how high, beneficent, sternly inexorable if forgotten, is the duty laid, not on women only, but on every creature, in regard to these particulars? Well; if such a day never come again, then I perceive much else will never come. Magnanimity and depth of insight will never come; heroic purity of heart and of eye; noble pious valour, to amend us and the age of bronze and lacker, how can they ever come? The scandalous bronze-lacker age, of hungry animalisms, spiritual impotencies and mendacities, will have to run its course, till the Pit swallow it».

OVERZICHT

VAN

GEMEENTE-VERORDENINGEN

EN

POLITIE-VOORSCHRIFTEN

IN NEDERLAND,

betreffende de Publieke Vrouwen en Huizen van Ontucht [1]).

Steden, waarin *Verordeningen*, *Reglementen* of *Bepalingen* omtrent dit onderwerp bestaan.

1. **Alkmaar** (A.): Verordening op de publieke vrouwen en de huizen van ontucht. (32 Artt.) Afgekondigd 24 Junij 1864. Voorafgingen Verordeningen in 1828 en 1856.
2. **Amersfoort** (Am.): Verordening op de huizen van ontucht en de publieke vrouwen. (33 Artt.) Afgekondigd 11 December 1856.
3. **Arnhem** (Ar.): Verordening van politie op de huizen van ontucht en de publieke vrouwen. (22 Artt.) Afgekondigd 2 Junij 1860, 1 Junij 1861, 8 Februarij 1868 en 25 Maart 1872.
4. **Assen** (As.): Van 't toezicht op de publieke vrouwen en de openlijke huizen van ontucht. (28 Artt., Hoofdstuk XV, blz. 61 van de Algemeene Politieverordening.) Afgekondigd 21 Maart 1878.
5. **Bergen op Zoom** (B.): Van de publieke vrouwen, huizen van ontucht en koppelhuizen. (Art. 193—208 der Algemeene Politieverordening.) Afgekondigd 1 Maart 1876.

---

[1]) Voor mededeeling van onvolledigheden of abuizen c. q. houd ik mij aanbevolen.

6. **Den Bosch** (Bo.): Verordening op de zoogenaamde publieke huizen en publieke vrouwen. (18 Artt.) Afgekondigd 6 Maart 1857 (vroeger: 28 Junij 1856.)

7. **Breda** (Ba.): Van publieke vrouwen en huizen van ontucht. (Art. 223—244 der Algemeene Politie-verordening.) Afgekondigd 18 Februarij 1870.

8. **Brielle** (Br.): Verordening regelende het gezondheids- en politietoezigt op de openlijke huizen van ontucht en de publieke vrouwen. (43 Artt.) Afgekondigd 3 Junij 1861 en 31 Maart 1866.

9. **Deventer** (De.): Verordening, regelende het toezigt, in het belang der gezondheid en eener goede politie, te houden op de publieke vrouwen en de huizen van ontucht. (47 Artt.) Afgekondigd 29 Junij 1869.

10. **Dordrecht** (Do.): Huizen van ontucht. (Art. 100—114 der Politie-Verordening.) *Aanm.:* blijkens den inhoud is deze titel te eng en aan te vullen met: «en publieke vrouwen». Afgekondigd 12 Junij 1877.

11. **Goes** (Go.): Verordening op de huizen van ontucht en publieke vrouwen binnen de gemeente. (18 Artt.) Afgekondigd 14 December 1867.

12. **Gorinchem** (Gm.): Titel als den Haag. Afgekondigd 24 September 1860. (46 Artt.)

13. **Gouda** (G.): Verordening regelende het politietoezigt op de huizen van ontucht en de publieke vrouwen. (21 Artt.) Afgekondigd 14 Julij 1876.

14. **'s Gravenhage** (H.): Titel: Zie hierachter.

15. **Groningen** (Gr.): Reglement op het toezigt over de publieke vrouwen en bordeelen. (31 Artt.) Afgekondigd 14 Augustus 1861 en 25 Maart 1863.

16. **Haarlem** (Hm.): Verordening op de openbare huizen van ontucht en de publieke vrouwen. (29 Artt.) Afgekondigd 17 October 1866. Voorafgingen Verordeningen in 1838 en 1861.

17. **Harderwijk** (Hk.): Van het toezigt op de prostitutie. (Art. 6—18 der Voorzieningen ter behoeding van het leven en de gezondheid der ingezetenen. Afgekondigd 10 Mei 1873.

18. **Harlingen** (Hg.): Van publieke vrouwen en bordeelen. (Art. 239—257 of afd. II, hoofdstuk VIII gezondheidspolitie.) Extract uit de Algemeene Politie-verordening.

19. **Den Helder** (Hr.): Verordening op de publieke huizen. (24 Artt.) Aanmerking: dezelfde als onder Dordrecht. (Zie Hr. 1 onder H. 1.) Afgekondigd 3 April 1856. Voorafging eene Verordening in 1828.

20. **Hellevoetsluis** (He.): Verordening regelende het gezondheids- en politietoezigt op de openlijke huizen van ontucht en de publieke vrouwen. Afgekondigd 2 December 1863.

's Hertogenbosch. Zie: den Bosch.

21. **Hoorn** (Ho.): Titel als den Haag. Afgekondigd 18 Februarij 1861.

22. **Kampen** (K.): Bepalingen omtrent openlijke huizen van ontucht. (Art. 102 en 103 der Algemeene Verordening van Politie.) Afgekondigd 31 Januarij 1864.

23. **Leeuwarden** (L.): Titel als Amersfoort. (33 Artt.) Afgekondigd 23 November 1876.

24. **Leiden** (Le.): Toezicht op de prostitutie. (Art. 150—168 der Algemeene Politie-verordening.) Afgekondigd 13 November 1873.

25. **Maastricht** (Ma.): Plaatselijke Verordening regelende het toezigt over de publieke vrouwen en huizen. (34 Artt.) Afgekondigd 19 Julij 1858.

4 Junij 1818 bestond in deze stad reeds: « Un réglément de Police, pour les maisons de débauche, en conformité auquel toutes les femmes qui s'y trouvent doivent être visitées tous les dix jours par le chirurgien nommé à cet effet », enz.

26. **Middelburg** (M.): Verordening op de publieke huizen. (26 Artt.) Aanmerking: dezelfde als onder Dordrecht. Afgekondigd 16 Februarij 1857 en 21 Februarij 1859.

27. **Nijmegen** (N.): Voorzieningen betreffende de openlijke Huizen en Vrouwen van ontucht binnen de gemeente. (Art. 264—290, § 3 van Tit. XIII der Politie-verordening, luidende: « In het belang der gezondheid en openbare zedelijkheid ». § 4 heeft tot opschrift: « Op het keuren van levend vee, mitsgaders op het keuren van vleesch en spek, dat binnen de gemeente ter verkoop aangeboden of rondgevent wordt ».) Afgekondigd 2 April 1856.

28. **Rotterdam** (R.): Voorschriften naar welke publieke vrouwen zich zullen hebben te gedragen. (Aanmerking: deze voorschriften geschieden niet krachtens eene Politie-verordening, door den Gemeenteraad vastgesteld.) (9 Artt.) Vóór 1858 ingevoerd.

   R*. Algemeene voorschriften, waaraan de houders of houdsters van publieke huizen zich zullen hebben te gedragen. (8 Artt.) Aanmerking: dezelfde als onder R.

29. **Veere** (V.): Verordening op de openlijke huizen van ontucht en de publieke vrouwen. (30 Artt.) Afgekondigd 30 April 1861.

30. **Venlo** (Ve): Titel, zie Maastricht. (35 Artt.) Afgekondigd 5 Februarij 1864.

31. **Vlissingen** (Vl.): Titel als Veere. (24 Artt.) Afgekondigd 13 November 1857.

32. **IJlst** (Y): Verordening ter wering van openlijke huizen van ontucht. (5 Artt.) (Aanmerking: Art. 1 luidt: Geene openlijke huizen van ontucht worden toegelaten dan na *vooraf* verkregen schriftelijke vergunning van het hoofd van Politie.) Afgekondigd 13 Julij 1867.

33. **Zutphen** (Z.): Verordening op de huizen van ontucht en de publieke vrouwen in de gemeente Z. (33 Artt.) Afgekondigd 8 October 1872 en 26 April 1873.

34. **Zwolle** (Zw.): Titel als den Haag. (47 Artt.) Afgekondigd 13 December 1861.

Openbare huizen van ontucht (bordeelen) worden geduld zonder Politie-verordening of gedrukte voorschriften van een Politie te

1. Amsterdam.
2. Utrecht.

Keuring van Overheidswege wordt toegepast, behalve in de gemeenten 1—34, te

1. Utrecht.
2. Eiland Ameland.
3. Gemeente Gaasterland.

} Door gemeente-geneeskundigen op ontstaan en bestaan van venerische ziekten toegezien.

De BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *'s Gravenhage* doen te weten, dat de Raad dier Gemeente, in zijne Zitting van 12 September 1856 vastgesteld en in de Zittingen van 1 Junij 1859 en 23 Julij 1861 gewijzigd heeft de

VERORDENING,

regelende het Gezondheids- *en* Politietoezigt *op de* openlijke huizen van ontucht *en de* publieke vrouwen, welke ten gevolge dier Wijziging, alsnu luidt als volgt:

EERSTE AFDEELING.

Van de publieke vrouwen, de inschrijving en doorhaling harer namen op de registers.

Art. 1.

Alle vrouwen, die, hetzij op zich zelve, hetzij gezamenlijk met anderen, hetzij in het openbaar, hetzij in eigen woning of in die van anderen, daartoe al of niet met name bestemd, van de prostitutie haar beroep maken of zich daaraan overgeven, zijn publieke vrouwen.

Zij worden in twee soorten verdeeld:

1° Zij die bij houders of houdsters van publieke huizen inwonen; en

2° Zij die afzonderlijk wonen.

B. [1]) 193. Als publieke vrouwen worden beschouwd zij, welke zich in publieke huizen of in afzonderlijke woningen doorgaande aan ontucht overgeven. [2])

---

[1]) Deze letters stellen de namen der steden voor, waarachter zij in de vier voorafgaande pagina's geplaatst zijn.

[2]) Deze Artikelen behelzen grootere of kleinere verschillen met het correspondeerende Artikel uit de Haagsche Verordening (H.); menige bepaling, b.v. H. Art. 27 § 2 bevindt zich in vele andere Verordeningen letterlijk of met weinig beteekenende wijziging in redactie.

Ba. 223. Alle vrouwen, die, hetzij afzonderlijk, hetzij met anderen wonende, in of buiten publieke huizen, van het plegen van ontucht met onderscheiden personen haar werk maken, zijn aan het toezigt der politie onderworpen, en worden in een daartoe bestemd register ingeschreven.

G. 3. Deze bepaling (H. 2) en die welke in de volgende artikelen betrekkelijk publieke vrouwen voorkomen, zijn ook toepasselijk op vrouwelijke dienstboden in publieke huizen (H. 19) of bij publieke vrouwen in dienst zijnde.

Gm. 1. Alle vrouwen, die van de prostitutie haar beroep maken of die op de daad betrapt worden, terwijl zij zich in het openbaar daaraan overgeven, zijn publieke vrouwen.

Go. 7. Als publieke vrouwen worden beschouwd:
1° Alle vrouwen, die gewoon zijn zich aan een ontuchtig leven over te geven of daarin een middel van bestaan zoeken.
2° Alle in een publiek huis inwonende dienstboden beneden de 50 jaren.

Gr. 2. Publieke vrouwen zijn alle vrouwen, die zich aan prostitutie overgeven, hetzij zij inwonen in bordeelen hetzij niet.

Hk. 16. Alle vrouwen, welke gewoon zijn zich aan een ontuchtig leven over te geven, zullen beschouwd en behandeld worden als publieke vrouw, hetzij zij bij houders van publieke huizen inwonen, hetzij zij afzonderlijk zijn gevestigd.

Hr. 1. Onder openbare vrouwen worden begrepen alle vrouwen, die hetzij op zich zelven, hetzij gezamentlijk met anderen, zich aan prostitutie overgeven.

L. 14. Onder publieke vrouwen worden verstaan alle vrouwen, die van de prostitutie geheel of gedeeltelijk haar beroep maken, hetzij zij al of niet inwonen in huizen van ontucht.

Le. 150. Als publieke vrouwen worden beschouwd zij, die zich, hetzij tegen betaling, hetzij om niet, aan prostitutie overgeven.

Ma. 1. Onder publieke vrouwen worden begrepen alle vrouwen, die zich gewoonlijk aan prostitutie overgeven. Zij worden verdeeld in:
1° Bordeelmeisjes, die in een publiek huis wonen of verblijven.
2° Afgezonderde vrouwen, die afzonderlijk wonen.

Z. 17.

Art. 2.

Alle publieke vrouwen moeten zich doen inschrijven in het daartoe bestemde register aan het Bureau van Politie, dat door den Burgemeester tot dat einde zal worden aangewezen.

Go. 8. Iedere vrouw, die zich als publieke vrouw wil vestigen, zal zich persoonlijk bij den Commissaris van Politie aanmelden.

Gr. 4. De bordeelen en de publieke vrouwen staan onder het toezigt der politie.

N. 264. De politie over de openlijke huizen behoort aan de Burgemeester, het toezigt op dezelve en op de zich aldaar of elders binnen deze gemeente ophoudende vrouwen van ontucht, is opgedragen aan de Commissaris van Politie.

Gr. 1. Het is verboden binnen deze gemeente

a. Zie ad art. 14.

b. Het bedrijf (zie art. 1) van publieke vrouw uit te oefenen, zonder vooraf te hebben voldaan aan art. 8 (luidende: Iedere publieke vrouw is verpligt, zich als zoodanig aan het bureau van politie aan te geven en de ter inschrijving vereischte verklaring te doen.)

Ha. 242. De in speelhuizen of huizen van ontucht zich bevindende vrouwen, zijn verpligt zich bij den Commissaris van Politie aan te geven.

Hk. 15. Niemand mag zich als publieke vrouw gedragen, dan die als zoodanig zijn ingeschreven.

Ar. 9. Geen vrouw mag van de prostitutie haar beroep maken of zich daaraan overgeven, noch in een huis van ontucht, tenzij zij tot het gezin van den houder behoort en zich niet als publieke vrouw gedraagt, wonen of dat bezoeken, dan die zich op het bureau van politie als publieke vrouw heeft aangegeven en aldaar als zoodanig is ingeschreven in het daartoe bestemde register en voorzien is van het boekje en de verklaring van gezondheid, hierna in de artikelen 11 en 16 vermeld.

Z. 1.

Art. 3.

De inschrijving van eene publieke vrouw geschiedt óf op eigene aangifte óf ambtshalve op last van den Burgemeester. Inschrijving op eigene aangifte heeft geen plaats dan nadat de publieke vrouw een geneeskundig onderzoek heeft ondergaan; [1]) zij ontvangt van den geneeskundige een schriftelijk bewijs der visitatie, waarmede zij zich ter inschrijving aanmeldt.

Ar. 9. De vrouwen, welke bij regterlijk vonnis zijn veroordeeld ter zake van prostitutie, worden ambtshalve als publieke vrouwen ingeschreven.

As. 3. De inschrijving eener publieke vrouw geschiedt op eigen aangifte, of bij gebreke daarvan en na veroordeeling deswege, ambtshalve op last van den Burgemeester.

---

[1]) Cf. de vonnissen en arresten o. a. vermeld in „Bestuur en Administratie van Gemeenten in Nederland", door H. G. Hartman. Deel II: blz. 33.

Gr. 9. Kent alleen inschrijving op aangifte. Cf. intusschen Gr. 2 (onder H. 1.)

Br. 3. Inschrijving (alzoo ook ambtshalve) heeft geen plaats dan nadat de publieke vrouw een geneeskundig onderzoek enz. als H. 3.

L. 15. Bij de inschrijving heeft het geneeskundig onderzoek, bedoeld in art. 24, onmiddelijk plaats.

R. 4. Na ingeschreven te zijn, zullen zij geneeskundig worden onderzocht.

Art. 4.

§ 1. De vrouw, die, volgens art. 1, van de prostitutie haar beroep maakt of zich daaraan overgeeft en die zich niet ter inschrijving heeft aangegeven, wordt, op last van den Burgemeester, voor den Commissaris van Politie geroepen om in haar belang te worden gehoord.

§ 2. De Commissaris van Politie stelt een onderzoek in, maakt daarvan proces-verbaal op en zendt dit met zijn rapport aan den Burgemeester, die naar bevind van zaken de inschrijving al of niet beveelt.

§ 3. Zoo de inschrijving bevolen wordt, zal daarvan aan de publieke vrouw binnen 24 uren worden kennis gegeven door de zorg van den Commissaris van Politie.

§ 4. De voormelde oproeping geschiedt, doch met besloten brief, door eenen dienaar van Politie, volgens een model door den Burgemeester vastgesteld.

§ 5. De dienaar van Politie laat in een couvert, afschrift der oproeping aan de opgeroepene zelve of aan hare woning in handen van den persoon dien hij aldaar aantreft. Hij vermeldt het uur der oproeping en aan wien hij afschrift heeft gelaten op het adres en onderteekent het origineel.

§ 6. De kennisgeving der inschrijving geschiedt schriftelijk, op dezelfde wijze als de oproeping.

§ 7. De opgeroepene vrouw, die niet verschijnt, wordt gestraft met de in art. 44 bedreigde straffen.

§ 8. Ingeval van niet verschijning heeft de inschrijving ambtshalve geen plaats dan na veroordeeling deswegens.

A. 3. De vrouw, die in een huis van ontucht bevonden wordt zich als

publieke vrouw te gedragen, zonder in het register te zijn ingeschreven, is strafbaar. Bij herhaalde veroordeeling, wordt zij als publieke vrouw ambtshalve ingeschreven en is zij daardoor aan de bepalingen van deze Verordening onderworpen.

Ar. 9. De vrouwen, welke bij regterlijk vonnis zijn veroordeeld ter zake van prostitutie, worden ambtshalve als publieke vrouwen ingeschreven.

Ba. 226. Zoo de vrouw op de oproeping niet is verschenen, kunnen Burgemeester en Wethouders niettemin aanstonds de inschrijving, of, naar gelang van omstandigheid, eene herhaalde oproeping bevelen.

De. 5 ad H. § 8 en § 7. Gedurende acht dagen na den dag waarop aan de vrouw de kennisgeving der voorloopige inschrijving is gedaan, kan hij een verzoek aan den Burgemeester rigten, om in haar belang door dezen te worden gehoord.

De Burgemeester beveelt daarop de oproeping der vrouw.

Ook deze oproeping geschiedt op de wijze, zooals in alinea 6 van art. 4 (= H. 4 § 5) voorgeschreven.

De Burgemeester ondervraagt de vrouw en beveelt, naar bevind van zaken, *al* dan *niet* hare definitieve inschrijving.

Indien de vrouw, na de oproeping voor den Burgemeester niet verschijnt of geen gebruik heeft gemaakt van de bevoegdheid, haar bij alinea 1 van dit artikel gegeven, ook dan beveelt de Burgemeester, naar verloop van den bedoelden termijn, naar bevind van zaken, *al* dan *niet* de definitieve inschrijving der vrouw op het bedoelde register.

Van de definitieve inschrijving wordt aan de bedoelde vrouw binnen 24 uren kennis gegeven door de zorg van de Commissaris van Politie.

Ook deze kennisgeving geschiedt schriftelijk en op dezelfde wijze als voor de oproeping in alinea 6 van art. 4 is voorgeschreven.

G. 3. Van publieke vrouwen, die zich niet aangeven, kan de inschrijving ambtshalve door den Burgemeester bevolen worden.

Gm. 4. De vrouw, die volgens art. 1 van de prostitutie haar beroep maakt of die op de daad betrapt wordt, terwijl zij zich in het openbaar daaraan overgeeft, en die zich niet ter inschrijving heeft aangegeven, wordt op last van den Burgemeester enz. als in H. 4.

L. 15. Iedere publieke vrouw is verpligt zich te vervoegen aan het bureau van politie, ten einde zich aldaar in een door den Burgemeester vast te stellen register te doen inschrijven.

Voldoet zij hieraan niet, dan wordt zij, onverminderd de strafbepaling van art. 33, ambtshalve ingeschreven.

Bij de inschrijving heeft het geneeskundig onderzoek, bedoeld in art. 24, onmiddelijk plaats.

Ma. 7. Elke vrouw, die verdacht wordt gehouden van zich aan prostitutie over te geven, zal aan het bureau van politie ontboden en daar ondervraagd worden over hetgeen ten haren laste, bij de politie bekend is.

Indien zij verschijnt, zal van dat verhoor een proces-verbaal worden opgemaakt door een Commissaris van Politie, die hetzelve, benevens een omstandig rapport over de ten haren laste bekende feiten zal toezenden aan den Burgemeester.

Bij niet verschijning, wordt het rapport eveneens aan den Burgemeester toegezonden, die, na gehouden onderzoek, in ieder geval hare inschrijving beveelt of weigert.

Het bevel van den Burgemeester zal aan de betrokkene vrouw van wege de politie worden bekend gemaakt.

Art. 5.

Het register houdt in:

1° Het nommer van inschrijving;

2° De naam, de voornamen, de ouderdom, de geboorte- en woonplaats, het laatste verblijf en beroep der ingeschrevene vrouw;

3° Haar signalement;

4° Vermelding van de geproduceerde stukken volgens art. 6; en

5° Of zij is afzonderlijk wonende of wel in een huis van ontucht gehuisvest.

B. 195. De Commissaris van Politie houdt van allen (publieke vrouwen) een register en zoo lang zij daarop voorkomen, zijn zij onderworpen aan alle bepalingen van dit Hoofdstuk.

De. 6 ad 1° De dagteekening en het nommer van de inschrijving.

Na 5° nog

6° Indien zij minderjarig is, de namen en de woonplaats harer ouders of voogden. (Ook het „boekje" zal al de aanwijzingen inhouden, in art. 6 vermeld.)

L. 16. De inschrijving in het register geschiedt onder een doorloopend nummer.

Zij bevat den naam, de voornamen, de geboorteplaats, den ouderdom, den burgerlijken staat, de straat en het nummer van de woning, benevens het signalement van de aangeefster en wordt gedagteekend en geteekend door den Commissaris van Politie, zoomede door de aangeefster.

Gr. 9. Indien deze niet kan schrijven, wordt daarvan melding gemaakt. Deze inschrijving wordt door haar onderteekend.

De publieke vrouw, die niet kan onderteekenen, is verpligt de aangifte te doen in tegenwoordigheid van twee mannelijke meerderjarige ingezetenen der gemeente, die de inschrijving zullen moeten onderteekenen.

Ma. 4. Indien de inschrijving geschiedt ambtshalve, wordt zulks in het register aangeteekend.

Art. 6.

Elke publieke vrouw is verpligt al de inlichtingen, noodig tot de inschrijving en onder haar bereik, op te geven. Bij weigering wordt zij gestraft volgens art. 44. Zij brengt mede en levert in hare geboorte-acte, en is het eene vreemde, haar paspoort.

Deze stukken of zoodanige andere, welke haren staat betreffen en in haar bezit mogten zijn, zullen ten Burele van Politie verblijven tot haar vertrek uit de Gemeente of de doorhaling van haren naam op het register.

Haar wordt een reçu van de overgifte dier stukken afgegeven.

N. 272. Deze inschrijving zal niet kunnen geschieden dan onder overlegging van eene geboorte-acte en van een bewijs van inschrijving in het bevolkings-register der gemeente; — wat buitenlandsche vrouwen betreft, van eene tijdelijke verblijfpas.

Art. 7.

§ 1. De publieke vrouw ontvangt bij de inschrijving een boekje, volgens model, door den Burgemeester voor te schrijven.

§ 2. Dit boekje zal inhouden de aanwijzingen in n°s 1, 2, 3 en 5 van art. 5 vermeld, en hare handteekening zoo zij kan schrijven, anders de vermelding dat zij dit niet kan.

§ 3. Het is op de eerste bladzijde door den Commissaris van Politie met diens zegel en handteekening voorzien en wijders met zijn paraphe op iedere verdere bladzijde.

§ 4. Een extract uit deze Verordening, voor zoo ver de

afzonderlijk wonende vrouwen betreft, is in het boekje afgedrukt.

§ 5. Dit boekje moet jaarlijks worden vernieuwd.

Ho. 7 ad § 5. Het vorige wordt ingetrokken en ten burele van den Commissaris van Politie bewaard.

L. 19 ad § 5. Indien een jaar is verloopen sedert de dagteekening van het zakboekje.

Le. 166. De boekjes en verdere bewijzen, in deze afdeeling overgeschreven, worden voor de eerste maal *kosteloos* afgegeven.

Gr. 9. Zij (publieke vrouw) ontvangt een boekje, waarin hetzelfde als in het register wordt vermeld, met dagteekening en onderteekening door den Commissaris van Politie, en tevens een uittreksel uit het politiereglement, bevattende de bepalingen omtrent de publieke vrouwen.

M. 272. (Het boekje) zal jaarlijks op den verschijndag tegen een ander verwisseld worden. Op den eersten van elke maand zal deze inschrijving moeten worden vernieuwd.

R. 4. Zij zullen dit boekje voor de eerste maal gratis ontvangen; het naderhand vernieuwd willende hebben zullen zij hiervoor betalen 50 cents, — wel minder, maar niet meerder.

Deventer en Arnhem: Het boekje behelst de *geheele* verordening (geen uittreksel), dus ook de bepalingen omtrent huizen van ontucht.

Art. 8.

De ingeschrevene vrouwen mogen hare boekjes niet uitleenen, zij moeten die altijd bij zich hebben en ze op de eerste aanvrage aan de Politie vertoonen.

Zij zijn ook verpligt hare boekjes te vertoonen op aanvrage aan de houders of houdsters der huizen van ontucht en aan de manspersonen die zij bij zich ontvangen.

Bij verlies zijn zij verpligt dadelijk een ander te vragen.

Bo. 8. Is het boekje of bewijs krachteloos geworden, wordt zij geacht er geen te bezitten.

Gr. 10 ad § 1. Iedere publieke vrouw is verpligt haar boekje steeds bij zich te hebben en aan elken politie-beambte, op zijne aanvrage, te vertoonen.

De Commissaris van Politie zorgt, dat zij onmiddelijk na de uitreiking van het nieuwe boekje worde onderzocht door een deskundige, bedoeld in art. 11, 1e alinea. (Zie ad H. 26.)

Vl. 8. Dit boekje zal telken drie maanden aan den Commissaris van Politie moeten vertoond en door hem voor gezien geteekend worden.

Vl. 9. Indien het bewijs (boekje) mogt zijn verloren geraakt, zal zij verbeuren eene boete van *f* 1, en aan haar een nieuw bewijs worden ter hand gesteld.

Art. 9.

Geene publieke vrouw zal van huis of woonplaats mogen veranderen dan na voorafgaande kennisgeving aan het Bureau van Politie.

Zij ontvangt van die kennisgeving een schriftelijk bewijs.

Ba. 227. De publieke vrouw, die binnen de gemeente van woonplaats of verblijf verandert, is gehouden daarvan op denzelfden dag aan den Commissaris van Politie kennis te geven, die zulks, zoowel in haar boekje, als in het register aanteekent.

Gr. 9. Van elke verandering van woning of verblijf is zij verpligt, aan het Bureau van Politie, op den dag zelven, kennis te geven.

Ma. 6. Evenals Gr. 9 +:

Hiervan wordt aanteekening gedaan in het register en in het boekje dat door den Commissaris van Politie, voor gezien, zal geteekend worden.

Art. 10.

Het staat der publieke vrouwen, die in huizen van ontucht wonen, altijd vrij die huizen te verlaten, mits het voorschrift van art. 9 opvolgende.

De houder of houdster van het huis van ontucht, die het vertrek van zoodanige inwoonster verhindert, zal gestraft worden volgens de laatste alinea van art. 44.

Ba. 240. Het is den houder van het huis, even als ieder ander verboden haar terug te houden, of in haar vertrek hinderlijk te zijn.

Gr. 22. Het staat de publieke vrouwen, die in een bordeel wonen, altijd vrij dat huis te verlaten. Zij geven van de verlating kennis aan het Bureau van Politie.

De beambten van politie zien bepaaldelijk toe, dat geene vrouw tegen hare wensch in het bordeel worde gehouden.

L. 21. De publieke vrouwen kunnen ten allen tijde de door haar bewoonde huizen van ontucht verlaten.

De Commissaris van Politie is verpligt, den inhoud van dit artikel ter kennis te brengen van elke publieke vrouw, die zich ter inschrijving vervoegt aan het Bureau van Politie.

V. 13. Iedere publieke vrouw heeft de bevoegdheid het huis van ontucht waarin zij woont te verlaten. De houder of houdster van dat huis is niet geregtigd, die vrouw zulks te verhinderen, zelfs niet ter zake van schuld of achterstand.

Cf. Aanschrijving Godefroi van 7 Juni 1860.

M. 9. De bordeelmeisjes kunnen, ten allen tijde, het publiek huis, waarin zij zijn opgenomen, verlaten.

De bordeelhouder die onder welk voorwendsel ook, zulks zal belet hebben, zal gestraft worden met eene geldboete van vijf en twintig gulden en eene gevangenis van *drie dagen;* behoudens vervolging ingevolge de strafwet, in geval van onwettige aanhouding of sequestratie.

Ma. 24. Wanneer eene publieke vrouw, wegens ziekte of uit iederen anderen hoofde, het bordeelhuis tijdelijk verlaat, is de bordeelhouder verpligt de kleedingstukken en andere effecten, haar toebehoorende, te laten volgen of dezelve, binnen de vier en twintig uren na het vertrek, aan het Kantoor van Politie te brengen.

Art. 11.

De Burgemeester beveelt de doorhaling op de registers van den naam der publieke vrouw, die, op eigene aangifte ingeschreven, haar bedrijf vaarwel wil zeggen en daarvan persoonlijk aangifte ten Burele van Politie heeft gedaan.

Zij, die ambtshalve zijn ingeschreven, kunnen zich insgelijks persoonlijk ten Burele van Politie aanmelden, om de doorhaling van haren naam te erlangen, doch in dit geval staat het aan den Burgemeester de doorhaling al of niet toe te staan.

Bij huwelijk of overlijden geschiedt de doorhaling ambtshalve.

A. 25. De aanhaling geschiedt zoodanig, dat alle spoor van haren naam en hare familiebetrekkingen verdwijnt.

Am. 21. Zij die vermeenen ten onregte door den Commissaris van Politie op het register van publieke vrouwen ingeschreven te zijn, kunnen zich daarover beklagen bij Burgemeester en Wethouders, die, na den Commissaris van Politie gehoord te hebben, bevoegd zijn, de doorhaling te gelasten.

Ba. 232. Indien eene publieke vrouw onder verklaring, dat zij van dat bedrijf afziet, van de lijst verlangt geschrapt te worden, doet zij daarvan aangifte bij den Commissaris van Politie, onder overlegging van haar boekje.

Burgemeester en Wethouders belissen op dat verzoek.

D. 13. De Burgemeester beveelt de doorhaling op de registers van den naam der publieke vrouw, die klaarblijkelijk haar bedrijf vaarwel zegt en daartoe persoonlijk ten burele van politie verzoek heeft gedaan.

Bij vertrek naar elders, huwelijk of overlijden geschiedt de doorhaling ambtshalve.

Bij huwelijk of overlijden geschiedt de doorhaling zoodanig, dat alle spoor van haar naam verdwijnt.

Bij terugkeer der publieke vrouw in de gemeente zal de inschrijving weder ambtshalve kunnen plaats hebben op last van den Burgemeester, zonder inachtneming der formaliteiten bij art. 4 en 5 voorgeschreven.

Gr. 23. Indien eene publieke vrouw op de lijst verlangt doorgehaald te worden, doet zij daartoe verklaring aan den Commissaris van Politie, onder afgifte van het boekje.

Hieraan wordt niet voldaan, tenzij uit het boekje blijkt, dat zij op den dag waarop zij dit verlangen te kennen geeft, is onderzocht en gezond bevonden.

Ingeval van trouwen of sterven, wordt zij ambtshalve doorgehaald. De doorhaling geschiedt zoo, dat alle spoor van den naam verdwijnt.

Ma. 12 § 2. Indien (de publieke vrouw) na de schrapping, zich nog aan prostitutie overgeeft, zal zij gestraft worden met eene geldboete van vijf en twintig gulden en eene gevangenis van drie dagen.

TWEEDE AFDEELING.

Van huizen van ontucht.

Art. 12.

Elk verblijf, waar gelegenheid wordt gegeven tot ontuchtige bijeenkomsten, is een huis van ontucht.

Am. 2. Voor *publieke huizen* worden gehouden alle woningen of gedeelten van woningen, waarin door de bewoners, op eenigerlei wijze, gelegenheid gegeven wordt, tot het plegen van ontucht.

Hieronder zijn niet begrepen de woningen van publieke vrouwen, voorkomende op het register bij art. 18 vermeld (zie H. 2), welke op zich zelve wonen.

B. 202. Voor huizen van ontucht worden gehouden die, waar publieke vrouwen vaste woning hebben, en voor koppelhuizen die, waar zoodanige van tijd tot tijd worden toegelaten.

De. 15. Door „huizen van ontucht" worden voor de toepassing dezer verordening verstaan die huizen, welke òf op eigen aangifte òf ambtshalve *definitief* in het bovenvermeld register zijn ingeschreven.

Gr. 3. Bordeelen zijn alle openbare huizen, waar tot het plegen van ontucht gelegenheid wordt gegeven.

7 § 2. Elk gedeelte van het huis, dat niet door muren geheel is afgescheiden, wordt gerekend tot het bordeel te behooren.

Hr. 2. Onder bordeelen worden begrepen alle zoowel geheime of stille, als de openlijke huizen van ontucht, alsmede de herbergen en tapperijen, waarin openbare vrouwen wonen of verkeeren.

L. 2. Onder huizen van ontucht worden verstaan alle huizen of inrigtingen, waar aan mannen gelegenheid wordt gegeven tot het plegen van ontucht met een of meer vrouwen, onverschillig of deze aldaar inwonen of die huizen slechts tijdelijk bezoeken.

Le. 151. Onder bordeelen worden begrepen alle, zoowel geheime of stille, als publieke huizen van ontucht.

M. 3. Als publiek huis wordt beschouwd elk verblijf, waar aan een of meer vrouwen, hetzij al dan niet aldaar wonende, de gelegenheid verschaft wordt om met verschillende personen ontucht te plegen.

Art. 13.

Twee soorten van huizen van ontucht kunnen worden toegelaten:

1° Huizen waar de publieke vrouwen inwonen; en

2° Huizen die door publieke afzonderlijk wonende vrouwen worden bezocht.

De eerste zijn bordeelen, de tweede rendezvous-huizen.

Men kan tegelijk bordeel- en rendezvous-huis houden.

A. 17. Men mag te gelijk bordeel- en rendez-vous-huizen houden.

Gr. 3. Met bordeelen worden, voor zoover betreft art. 1*a* (zie H. 14) en de hierna volgende bepalingen dezer verordening, gelijk gesteld alle zoogenaamde stille huizen en rendez-vous-huizen, die Burgemeester en Wethouders, in het belang van de openbare orde of gezondheid, verklaren onder die bepalingen te moeten vallen.

Ma. 14 § 1. = M. 3.

§ 2. Zij (de publieke huizen) worden onderscheiden in:

1° Bordeelen of huizen, waar publieke vrouwen gezamentlijk wonen.

2° Geheime of stille huizen, waaronder de zoogenaamde *rendezvous-huizen* begrepen zijn.

Art. 14.

Niemand mag een huis van ontucht oprigten, openen of houden, zonder schriftelijke vergunning van den Burgemeester. Die vergunning kan altijd worden ingetrokken.

De houders of houdsters van huizen van ontucht mogen in die huizen alleen kamers verhuren aan vrouwen, voorzien van het boekje, bedoeld bij art. 7.

Iedere vrouw, die in eenig huis van ontucht haren intrek neemt, wordt daardoor onderworpen aan de bepalingen dezer Verordening. Zij wordt gerekend te behooren tot de publieke vrouwen van het huis waar zij haren intrek neemt.

B. 205. Het is verboden er (in de publieke huizen) kamers te verhuren.

Gr. 1. Het is verboden binnen deze gemeente:

a. een bordeel te vestigen of te houden, zonder vergunning van Burgemeester en Wethouders.

Deze vergunning kan ten allen tijde worden herroepen.

Go. 9. Geene publieke vrouw zal in een huis van ontucht worden opgenomen en gehuisvest, dan na geneeskundig te zijn onderzocht.

Ha. 241. Geene speelhuizen, bordeelen of huizen van ontucht mogen in deze gemeente bestaan, dan met toestemming van den Burgemeester.

Hk. 14. Het bedrijf van publieke vrouw toe te laten of te begunstigeu is een ieder, behalve aan de erkende houders van publieke huizen, verboden.

Hk. 6. De houders van zoodanige huizen, het verlof bekomen hebbende, zijn verpligt telken jare verlenging daarvan aan den Burgemeester aan te vragen.

Hr. 5. Het is aan een ieder verboden, zonder vergunning tot het houden van een bordeel te hebben verkregen, ontuchtige vrouwen te huisvesten, ontuchtige zamenkomsten in zijne woning toe te laten of op welke wijze ook het bedrijf van een bordeelhouder in het openbaar of heimelijk uit te oefenen of na te volgen.

L. 3. Niemand mag een huis van ontucht houden dan met schriftelijke vergunning van den Burgemeester.

Deze vergunning wordt telkens gegeven voor den tijd van één jaar.

L. 7. De houders of houdsters van huizen van ontucht mogen in hunne huizen geene kamers of gedeelten der woning aan anderen dan aan publieke vrouwen verhuren.

M. 5. De toestemming (een publiek huis op te rigten) kan ten allen tijde door Burgemeester en Wethouders worden ingetrokken, wanneer dit in het belang der zedelijkheid noodig wordt geoordeeld.

Ma. 15. Geene bordeel-, geheime-, stille- of rendezvous-huizen mogen gevestigd worden zonder vooraf bekomene toestemming van den Burgemeester.

N. 265. Geene openlijke huizen of vrouwen van ontucht zullen binnen deze gemeente worden toegelaten, dan die bij den Commissaris van Politie bekend zijn en op de wijze, hierna bepaald, voor dit bedrijf zijn ingeschreven.

266. De houders der thans bestaande huizen van ontucht, welke als zoodanig zijn toegelaten, of zij, die zulke huizen in het vervolg wenschen te openen, zullen zich, onder overlegging van een schriftelijk verzoek, behooren te vervoegen aan het Commissariaat van Politie, ten einde de inschrijving en toelating te verkrijgen; in geval van weigering aan zijde van den Commissaris van Politie, zal de belanghebbende zich schriftelijk bij Burgemeester en Wethouders kunnen bezwaren. Bij het einde van elk jaar zal eene vernieuwde aanvraag tot toelating schriftelijk moeten geschieden.

N. 274. Iedere vrouw, die zich als vrouw van ontucht gedraagt en in een huis van ontucht gevonden wordt, zonder een bewijs van inschrijving verkregen te hebben, of die ingeschreven zijnde, zonder het boekje of zonder bewijs bevonden wordt, zal deswege gestraft worden met eene geldboete van *f* 3 en gevangenis van éénen dag.

275. De ambtenaren van politie zullen elk vrouwspersoon, zich als vrouw van ontucht gedragende en in een huis van ontucht gevonden wordende, zonder van een boekje van inschrijving voorzien te zijn, dadelijk bij den Commissaris van Politie aangeven en hiervan schriftelijk relaas

hem inleveren, van welk een en ander die ambtenaar proces-verbaal zal opmaken.

R*. 1. Het houden van huizen van ontucht of zoogenaamde publieke huizen, in den regel verboden zijnde, zoo zal evenwel het houden van dezelve binnen de stad Rotterdam, door den Directeur van Politie kunnen worden toegelaten, onder die voorwaarden, die in ieder afzonderlijk geval zullen worden voorgeschreven, onverminderd de opvolging van deze algemeene voorschriften. De huizen van hen, die tot dat einde geduld worden en zich niet aan de gegevene voorschriften onderwerpen, verkeeren in het algemeen verbod en zullen gesloten worden.

R*. 2. Geheime huizen of zoogenaamde stille huizen van ontucht zullen nimmer worden geduld. Tegen het houden van dezelve zal steeds ten strengste worden gewaakt, en, zoo daartoe termen zijn, op grond der strafwet worden vervolgd.

Vl. 1. Het houden van openlijke huizen van ontucht, of zoogenaamde publieke huizen, is in den regel verboden.

Door Burgemeester en Wethouders zullen echter zoodanige huizen kunnen worden toegelaten onder zulke voorwaarden, ook speciaal wat de plaats betreft, als in elk afzonderlijk geval zal noodig geacht worden en met inachtneming van de in deze Verordening daaromtrent vastgestelde bepalingen.

Vl. 9. Iedere vrouw, die zich in een openlijk huis van ontucht bevindt, of daarin wordt toegelaten en het bewijs in art. 8 (het zoogen. „boekje") vermeld, niet kan vertoonen, zal onmiddelijk naar het Kantoor van Politie worden opgebragt.

Vl. 14. Zij, die zich in een huis van ontucht bevinden, zonder alvorens zich aan het heelkundig onderzoek te hebben onderworpen, zullen worden gestraft met eene gevangenisstraf van drie dagen.

Y. 1. Geene openlijke huizen van ontucht worden toegelaten, dan na *vooraf* verkregen schriftelijke vergunning van het hoofd van politie.

Art. 15.

De vergunning, waarvan in het vorig artikel gesproken wordt, moet schriftelijk aan den Burgemeester gevraagd worden.

In dat adres zal worden vermeld:

De bestemming van het huis, hetzij als bordeel-, hetzij als rendezvous-huis;

Waar het gelegen is;

Hoevele kamers en uit- of toegangen, naar of van buiten of naburige huizen of erven, zich daarin bevinden;

Hoe vele vrouwen men wenscht te houden; en

Wie de eigenaar is van het huis.

A. 20. Indien de aanvrager huurder is van de woning, waarin hij het huis van ontucht wil vestigen, moet bij genoemd verzoek de schriftelijke toestemming van den eigenaar worden overgelegd.

De. 15. Vermeldt een register van publieke huizen. (Zie onder H. 12.)

20. Inhoud daarvan = H. 15.

22. Indien de woning van gebruiker verandert of niet meer tot het doel, in art. 15 omschreven, gebruikt wordt, zal de Burgemeester, op het verzoek tot doorhaling der inschrijving, die doorhaling gelasten.

R*. 3. Ook zal, het geval zich voordoende, hierbij (bij dit adres) worden overgelegd:

1. De toestemming van den man, indien de vraagster getrouwd is en niet wettig gescheiden leeft; — en

2. De toestemming van den eigenaar van het huis, indien men hetzelve slechts als huurling bewoont.

Art. 16.

Geen huis van ontucht zal mogen opgerigt of gehouden worden in de nabijheid van scholen of huizen van opvoeding, van instellingen van welken aard ook op openbaar gezag daargesteld of van gebouwen aan godsdienstoefening gewijd.

Geene geheime of bij de Politie onbekende uit- of toegangen mogen er in huizen van ontucht zijn.

A. 21. Geen huis van ontucht mag gehouden worden aan of binnen vijftig Nederlandsche ellen afstand van de stads-wandelplaatsen, gelegen tusschen het groot Noord-Hollandsch kanaal enz.

De. 14. De voormelde vergunning wordt niet gegeven voor woningen.... gelegen aan druk bezochte straten en wandelplaatsen.

Gr. 6. Geen bordeel mag worden opgerigt of gehouden in eene van de hoofdstraten der stad, noch op plaatsen, waar de aanwezigheid, wegens de nabijheid van opvoedingsgestichten, weeshuizen, publieke inrigtingen of kerkgebouwen, door Burgemeester en Wethouders hinderlijk wordt geacht.

Hr. 4. Bordeelen mogen zoo min mogelijk gevestigd worden aan de hoofdstraten.

Hm. 5. Geen bordeel kan gevestigd worden in de voorname straten.

L. 5 ongeveer H. 16 +: Ter beoordeeling van den Burgemeester.

M. 4. Geen publiek huis mag opgerigt worden in het middengedeelte der stad.

Vl. 4. Geen openbaar huis van ontucht zal mogen bestaan of gevestigd worden in de nabijheid van scholen, openbare gestichten of kerken, evenmin als in de voornaamste gedeelten van de gemeente.

Art. 17.

De houder of houdster van een huis van ontucht, die door verandering van woonplaats zijn of haar bedrijf elders in de Gemeente overbrengt, heeft nieuwe vergunning van den Burgemeester noodig om dat bedrijf in de nieuwe woonplaats uit te oefenen.

De vergunning moet worden aangevraagd op de wijze in art. 16 omschreven.

Art. 18.

Indien het blijkt, dat iemand een huis van ontucht houdt zonder de vergunning in artt. 15 of 17 voorgeschreven, zal hij volgens de slotbepaling van art. 44 gestraft worden.

Bovendien zal de Commissaris van Politie, met de dienst belast, een onderzoek instellen en, indien er termen zijn, zal de Burgemeester, op het rapport van dien ambtenaar, de inschrijving der vrouwen, die daarin wonen of verkeeren, bevelen.

Daarenboven zal degene, die zoodanig huis houdt, als houder of houdster van een huis van ontucht worden aangemerkt en als zoodanig onderworpen zijn aan de voorschriften van deze Verordening.

De. 18. Bij vermoeden van overtreding van het 1e lid van art. 14 (cf. H. 14 § 1), wordt de bewoner der woning op last van den Burgemeester voor den Commissaris van Politie opgeroepen om te worden gehoord. Verder ongeveer dezelfde procedure als onder H. 4 en De. 5 vermeld. Evenzoo voorloopige en definitieve inschrijving.

L. 4. Onverminderd de strafbepaling van art. 33, is de Burgemeester bevoegd, elk huis, dat zonder de vergunning bij art. 3 voorgeschreven, tot een huis van ontucht ingerigt of na intrekking van de vergunning voortgezet wordt, te doen sluiten.

N. 287. Het onderzoek naar zoodanig kennelijk huis van ontucht kan door den Burgemeester, of op zijnen last, door den Commissaris van Politie, vergezeld van een der ambtenaren, bij art. 3 der wet van den 31 Augustus 1853, *Staatsblad* nº 83, aangewezen, ten allen tijde plaats hebben.

Vl. 18. Een ieder die zonder toestemming verkregen te hebben tot het houden van een openlijk huis van ontucht of zonder als zoodanig te zijn ingeschreven, bevonden zal worden dit bedrijf binnen deze gemeente op eenigerhande wijs uit te oefenen, behalve ten zijnen of harer huize toe te laten, te begunstigen of op eene min openbare wijs gelegenheid te verschaffen om het gebruik van openbare huizen van ontucht door het zijne of hare te vervangen, zal vervallen in eene boete van *f* 25.

Ma. 18. Al wie in zijn huis, vrouwen tot het plegen van ontucht toelaat, zonder verkregen te hebben de toestemming, waarvan in art. 15 melding is gemaakt, zal met eene geldboete van *f* 25 en eene gevangenis van drie dagen gestraft worden.

Art. 19.

Ieder houder of iedere houdster van een huis van ontucht zal aan het Bureau van Politie schriftelijk moeten kenbaar maken hoe vele en welke publieke vrouwen in zijne of hare woning gehuisvest worden of aldaar verkeeren, en zulks voor elk dezer twee gevallen afzonderlijk.

Gelijke opgave moet geschieden van alle overige inwonende of daar verkeerende vrouwen, ook van de dienstboden, boven de 15 en beneden de 45 jaren.

Ieder verzuim of iedere verzwijging is strafbaar.

Bo. 4. De houders van publieke huizen moeten schriftelijk aan den aangewezen ambtenaar van Politie opgeven, hoeveel en welke zoogenaamde publieke vrouwen in hunne woning gehuisvest worden of aldaar verkeeren met overlegging harer geboorte-acten.

Do. 103. De houders of houdsters van huizen van ontucht zullen voorzien zijn van een boek of register, waarin door den Commissaris van

Politie worden ingeschreven de namen van alle in het huis inwonende vrouwen; zij zullen dit steeds voorhanden moeten hebben om op de eerste aanvraag, aan de politiebeambten te vertoonen.

De. 25. Dienstboden beneden de 21 jaren mogen in huizen van ontucht niet worden gehouden.

Art. 20.

Bovendien is het aan den houder of de houdster van een huis van ontucht verboden eenige verandering in den staat van het huis te maken of te gedoogen, wat het personeel in het vorige artikel bedoeld aangaat, dan na voorafgaande kennisgeving aan het Bureau van Politie.

Van elke aangifte, in het voorgaande en het tegenwoordige artikel vermeld, zal aan den aangever een schriftelijk bewijs worden uitgereikt.

L. 9. De houders of houdsters van een huis van ontucht zijn verpligt, binnen de eerste drie dagen van elke maand aan den Commissaris van Politie eene schriftelijke opgave te doen van het getal, de namen, de voornamen, de geboorteplaats, den ouderdom en den burgerlijken staat der publieke vrouwen, die bij hen in hun huis inwonen.

Zij doen bovendien opgave van de publieke vrouwen, die hun huis tijdelijk bezoeken, met vermelding van den naam en de woonplaats dezer vrouwen.

L. 10. Bij het verlaten van een huis van ontucht door eene inwonende publieke vrouw, zoomede bij het komen inwonen aldaar van eene publieke vrouw, is de houder of houdster van het huis verpligt, hiervan binnen 24 uren kennis te geven aan den Commissaris van Politie.

Ma. 8. De houders van publieke huizen zijn verpligt aan het bureau van politie op den dag zelven, kennis te geven van elke verandering van woonplaats of verblijf of heimelijk vertrek der in hun huis inwonende of verblijvende bordeelmeisjes.

Gr. 20. De houder of houdster van een bordeel is verpligt eenmaal 's weeks, des voormiddags, op een door den Commissaris van Politie te bepalen dag, aan het bureau van politie te komen opgeven het getal en de namen van al de bij hem of haar inwonende of verblijvende vrouwen, en de boekjes te vertoonen, bedoeld in art. 9.

Art. 21.

De houders of houdsters van huizen van ontucht mogen

in die huizen, buiten hunne of hare dochters die zich niet aan prostitutie overgeven, geene vrouwen huisvesten of toelaten, die niet voorzien zijn van het boekje bij art. 7 bedoeld.

Am. 8. De vrouwelijke dienstboden, in de publieke huizen inwonende, beneden de 45 jaar, alsmede — indien het huis gehouden wordt door eene vrouw, die ongehuwd is of niet zamenwoont met haren man, — de houdster, zullen aan het onderzoek van den na te melden geneeskundige onderworpen zijn.

Am. 15. Het is aan de houders van publieke huizen verboden, zoodanige minderjarige personen in hunne woningen toe te laten, als hun door den Commissaris van politie, op verzoek van hunne ouders of voogden, opgegeven worden.

B. 206. Jongelingen beneden de achttien jaren worden er niet ontvangen.

Bo. 4 = H. 21 +: of wier boekje of bewijs is krachteloos geworden.

De. 25. Dienstboden beneden de 21 jaren mogen in huizen van ontucht niet worden gehouden.

De. 27. De houders van huizen van ontucht mogen in die huizen, buiten hunne dochters, die zich niet aan prostitutie overgeven, geene vrouwen huisvesten of toelaten, die den ouderdom van 21 jaren niet hebben bereikt en die niet voorzien zijn van en bij zich hebben het boekje bij art. 7 bedoeld.

Do. 110. De houder of houdster van een huis van ontucht mag eene met syphilis of andere besmettelijke ziekte aangedane publieke vrouw niet in zijn of haar huis laten verblijven.

Go. 5. Alle houdsters van huizen van ontucht, zoo zij ongehuwd of wettig of feitelijk van haren man zijn gescheiden, zijn verpligt zich wekelijks aan het geneeskundig onderzoek te onderwerpen.

Gr. 19. Elke houdster beneden de 50 jaren van en elke vrouwelijke dienstbode in een bordeel, is verpligt zich te voorzien van het boekje, bedoeld in art. 9. Op haar zijn verder art. 9 tot en met 18 toepasselijk.

Ha. 244. Vrouwen, welke van dit boekje niet zijn voorzien, mogen in geen speelhuis of bordeel worden opgenomen of toegelaten, noch aldaar verblijf houden.

Hr. 15. Geene vrouwen mogen in een bordeel, zelfs als dienstboden, worden toegelaten dan openbare, elk voorzien van haar boekje, met de vereischte verklaring. (Ma. 19 +: van gezondheid.)

M. 12. De publieke vrouw, die bij het onderzoek bevonden wordt met syphilis of andere besmettelijke ziekte te zijn aangedaan, wordt door de zorg der policie dadelijk uit het publiek huis geweerd en haar boekje ingetrokken.

M. 13. Het is aan de houders van een publiek huis verboden, zoodanig eene vrouw wederom in het huis op te nemen, alvorens zij op nieuw in het register ingeschreven en geneeskundig onderzocht is.

M. 15. Het is verboden, kinderen of jonge lieden, zelfs wanneer zij tot het huisgezin behooren, in de zoogenaamde algemeene kamer toe te laten.

Ma. 19. Buiten de kinderen van den bordeelhouder, mogen geene personen beneden de 21 jaren in een huis van ontucht verblijven of toegelaten worden.

Ma. 20. Geene publieke vrouw zal in een huis van ontucht mogen opgenomen worden, dan na alvorens, door een van wege de gemeente aangestelde deskundige, geneeskundig te zijn onderzocht en eene verklaring van gezondheid te hebben verkregen.

R*. 6. Zij (de houders) mogen geene dienstmeiden houden, dan die van wege de politie zijn goedgekeurd, terwijl deze jonger zijn dan 40 jaren, onderworpen zullen zijn aan de geneeskundige visitatien.

Insgelijks zullen de houdsters, ongetrouwd en buiten de maritale magt zich bevindende en den leeftijd van 40 jaren nog niet bereikt hebbende, aan die visitatien onderworpen zijn.

V. 12. Behalve de als zoodanig ingeschreven publieke vrouwen, mogen geen vrouwen boven de 45 jaren of meisjes beneden de 16 jaren in een publiek huis aanwezig zijn. Ook dienstboden als zoodanig daarin verblijvende zijn onderworpen aan de inschrijving, hetzij op eigen aangifte, hetzij ambtshalve.

Hiervan zijn uitgezonderd de inwonende dochters die blijkbaar zich niet aan prostitutie overgeven ter beoordeeling van den Burgemeester.

V. 15. Kinderen of jonge lieden beneden de 15 jaren, zelf tot het huisgezin behoorende, worden nimmer tot de algemeene kamer of tot afzonderlijke vertrekken waarin de publieke vrouwen haar bedrijf uitoefenen, toegelaten. Zij worden van deze door de houder of de houdster van het huis geheel en ten allen tijde afgezonderd gehouden.

V. 18. De houder of houdster van eenig huis van ontucht mag geen vrouw tot de zamenkomst met eenige manspersonen, onder wat voorwendsel ook, in eene der kamers van zijn huis toelaten, dan na vertoon van haar boekje, bedoeld bij het slot van art. 7.

Vl. 6. Onder de inwonende publieke vrouwen is zoowel de houdster van

het huis zelve, zoo zij ongehuwd of weduwe is, als de dienstboden begrepen en aan de bepalingen dier Verordening onderworpen.

Z. 13. Behalve de leden van het gezin van den houder, die zich niet als publieke vrouwen gedragen, mag daarin geen vrouw, zelfs niet als dienst- of werkbode worden toegelaten of gehouden, dan die als publieke vrouw op het bureau van policie is ingeschreven en voorzien is van het boekje en de verklaring van gezondheid, hierna in de artikelen 19 en 26 vermeld.

Art. 22.

De houders en houdsters van huizen van ontucht hebben verlof van den Burgemeester noodig tot het houden van muziek- of danspartijen.

Am. 14. Van des avonds elf uur tot zonsopgang gedurende de maanden April tot en met September, en gedurende de overige maanden tot des morgens zeven uur, moeten de publieke huizen gesloten zijn, en zal niemand meer daarin binnen gelaten worden, dan de bewoners en de personen, in art. 16 vermeld. Bovendien zal de gelag- of algemeene kamer des avonds ten elf ure door de publieke vrouwen en de bezoekers moeten ontruimd en de lichten aldaar uitgedoofd worden en blijven gedurende voormeld tijdsverloop.

Behalve de personen, die hun voornemen te kennen geven om te overnachten in het huis, waarvan de houder tevens logementhouder is, zal de houder van een publiek huis verpligt zijn, alle personen, die zich des avonds ten elf ure in zijn huis bevinden, aan te manen zijn huis te verlaten.

Ingeval zij weigeren daaraan te voldoen, zal hij daarvan onmiddelijk aan de Policie doen kennis geven.

Gedurende de kermis kan door den Burgemeester eene schriftelijke vergunning verleend worden, om gezegde huizen tot middernacht geopend te houden.

Am. 17. Desgelijks zullen, gedurende de kermis, de wafel- en poffertjeskramen ten allen tijde voor de Policie toegankelijk moeten zijn. Ingeval de Commissaris van policie vermeent, reden te hebben om te vorderen, dat de wafel- en poffertjesbakkers hunne dienstmeiden of andere bij hen inwonende vrouwen, tijdelijk, gedurende de kermis, uit hunne dienst ontslaan en verwijderen, zullen zij daaraan gevolg moeten geven en gedurende hun verblijf alhier, in geen geval gemelde personen meer in hunne kraam toelaten.

Ten dien einde zullen de houders dier kramen, binnen 25 uren na

hunne komst in de gemeente, hunne dienstmeiden of andere bij hen inwonende vrouwen, aan den Commissaris van policie opgeven.

Hr. 6. Aan de houders van bordeelen is het vergund in hunne gelagkamer muziek te doen maken, behoudens de betaling der plaatselijke belasting op de openbare vermakelijkheden, en zoodanige beperkingen van tijd en enkele avonden als de Burgemeester zal goedvinden te bepalen.

Vl. 20. In de openlijke huizen van ontucht zal des avonds na elf ure geen muziek meer mogen gemaakt worden.

Vl. 21. Geene muziekanten, zangers, verkoopers van ververschingen of dergelijke, zullen door den houder van een openlijk huis van ontucht mogen worden toegelaten, dan die daartoe van eene schriftelijke vergunning van den Commissaris van Politie zijn voorzien, op eene boete van *f* 5, onverminderd de dadelijke verwijdering van hen die zonder zoodanige vergunning in genoemd huis bevonden worden.

R*. 8. De bordeelhoud(st)ers zijn voor het overige indachtig aan de straffen op de schennis der eerbaarheid, vergrijp tegen de zeden en debaucheeren van minderjarigen gesteld.

DERDE AFDEELING.

Algemeene Politiemaatregelen.

Art. 23.

De ramen der huizen van ontucht, gelijkvloers aan de straat uitkomende, moeten ten allen tijde voorzien zijn van ondoorzigtbare gordijnen of horren, die nimmer opengeschoven, opgehaald of weggenomen mogen zijn of worden.

B. 204. Zij mogen geen uithangbord of ander teeken van nering hebben. Dezelver vensters moeten van dichte gordijnen of vaststaande latblinden voorzien zijn.

B. 206. Jongelingen beneden de achttien jaren worden er (in de publieke huizen) niet ontvangen.

Ba. 239. Het is verboden voor huizen van ontucht uithangborden te plaatsen.

De. 29 = H. 23 +: de houder van het huis is voor de nakoming dezer bepaling verantwoordelijk.

Hr. 23. De bordeelhouders zijn verpligt hunne huizen des nachts ten 12 ure te sluiten, en mogen vóór den volgenden morgen ten 6 ure, daarin niemand buiten de leden van hun gezin den toegang verleenen. De Burgemeester kan ontheffing verleenen der bepalingen van dit artikel.

Gm. 23. Op de huizen van ontucht in deze verordening bedoeld wordt de plaatselijke verordening betrekkelijk koffijhouders, tappers, slijters in sterken drank en kroeghouders te Gorinchem, vastgesteld door den Raad dezer Gemeente, den 8 Mei en 3 Junij 1857, mede toepasselijk verklaard.

L. 6. De ramen der huizen van ontucht, van de benedenverdieping op de openbare straat uitzigt gevende, moeten ten allen tijde zijn voorzien van ondoorzigtbare gordijnen of horretjes, zoodanig dat geen voorbijganger in het vertrek kan zien.

L. 8. De houders of houdsters van huizen van ontucht zijn aansprakelijk voor de handhaving van rust en orde in hunne huizen en dragen zorg, dat door hetgeen aldaar geschiedt aan anderen geen overlast worde veroorzaakt.

M. 22. De houders van een publiek huis zijn verpligt hunne woning des avonds ten elf ure te sluiten, en mogen vóór den volgenden morgen ten zes uur, buiten de leden van hun gezin, aan niemand, dan bij buitengewone omstandigheden met toestemming van den Burgemeester, daarin den toegang verleenen.

Art. 24.

Het is aan publieke vrouwen verboden:

1° Zich op onbetamelijke of de zeden kwetsende wijze of in staat van dronkenschap op straat te vertoonen;

2° Op eenigerlei wijze in het openbaar schandaal te maken of zich door woorden of gebaren onbehoorlijk te gedragen;

3° De lieden door woorden of gebaren aan te lokken; en

4° Om in schouwburgen, concerten of bij openbare vermakelijkheden in de daartoe bestemde zalen of tribunes andere plaatsen in te nemen, dan die haar door de Politie zullen worden aangewezen.

Am. 30. Het is aan publieke vrouwen verboden:

1° Na des avonds elf uur tot zonsopgang op de openbare straat of wandelingen te komen.

2° Gedurende den overigen tijd aldaar beschonken of onbehoorlijk gekleed te verschijnen; de mannen door woorden, geluiden of teekens tot zich te roepen; zedelooze uitdrukkingen te doen of de voorbijgangers op eenigerlei wijze lastig te vallen.

3° Zich in hare woningen, of in de publieke huizen, voor de opengeschovene ramen aan de straatzijde, in de deur of voor het huis op straat op te houden.

4° = H. 25.

5° Zoodanige personen als haar door den Commissaris van Politie opgegeven mogten worden, in hare woningen toe te laten.

B. 197. De inwoning in herbergen of slijterijen van drank wordt haar (de publieke vrouw) ontzegd.

Gm. 24. ad 4um Om in schouwburgen, concerten of bij openbare vermakelijkheden in de daartoe bestemde vertrekken of lokalen te verschijnen, tenzij met vergunning der Politie en in dat geval uitsluitend op de zitplaatsen haar door de Politie aan te wijzen.

Gr. 24. Het is aan de houders of houdsters van bordeelen en aan de publieke vrouwen verboden de voorbijgangers aan te houden of door woorden of gebaren te lokken of eenige ergenis te geven.

Ha. 255. Het is aan bordeelhouders of houdsters en aan publieke vrouwen verboden voorbijgangers feitelijk tot zich te trekken of wel door woorden of gebaren te lokken. Na 11 uur 's avonds moeten de deuren hunner woningen gesloten zijn.

Hr. 19 § 2. Openbare vrouwen welke bij de Politie als zoodanig bekend staan, langs de straat gaande, moeten eenvoudig en zonder opschik gekleed zijn. Zij zullen zich, zonder toestemming van den Burgemeester, niet vertoonen in andere voor het publiek openstaande tooneelvertooningen en verdere openbare plaatsen van vermakelijkheden.

Ma. 29. Wanneer een bordeelmeisje zich in staat van dronkenschap bevindt, zal zij dadelijk naar hare kamer moeten gaan, wanneer zij daartoe door den bordeelhouder verzocht of aangemaand is. De houders van publieke huizen zijn verpligt dat verzoek of die aanmaning tijdig te doen.

R. 9. Behalve aan deze voorschriften, zij iedere vrouw indachtig aan de straffen, op schennis der eerbaarheid en vergrijp tegen de zeden gesteld.

Vl. 19. Het is aan de houders van huizen van ontucht en aan de zich aldaar ophoudende publieke vrouwen verboden de voorbijgangers feitelijk tot zich te trekken of door woorden of gebaarden uit te lokken, op verbeurte eener boete van *f* 5.

Z. 15. Door den houder van een huis van ontucht wordt gewaakt, dat enz. gelijk H. 24: 1°, 3°.

Art. 25.

Het is verboden aan afzonderlijk wonende publieke vrouwen

om mannen elders bij zich te ontvangen, dan in hare eigene woning of in de huizen van ontucht, bestaande overeenkomstig artt. 14 en 17.

Am. 31. Wijders is het aan de publieke vrouwen, die op zich zelve wonen, verboden, in hare woningen aan andere, zelfs publieke vrouwen, niet met haar zamenwonende, gelegenheid te verschaffen, tot het plegen van ontucht.

Ma. 10. Afgezonderde publieke vrouwen mogen niet wonen of vernachten in herbergen, tapperijen of huizen waar slaapsteden gehouden worden, dan met toestemming der politie.

Ma. 11. De publieke vrouwen mogen zich niet aan ontucht overgeven dan in de zoodanig erkende publieke huizen of in hare eigene woningen.

VIERDE AFDEELING.

Geneeskundige maatregelen.

Art. 26.

Alle publieke vrouwen moeten zich minstens twee malen per week aan een geneeskundig onderzoek onderwerpen, en zich te dien einde begeven naar de plaats voor de visitatien bestemd.

De Burgemeester bepaalt de dagen en uren, waarop iedere publieke vrouw geneeskundig moet worden onderzocht.

Deze tijdsbepaling wordt in haar boekje door de Politie ingeschreven.

Aan het onderzoek en de visitatien zijn ook onderworpen de houdsters van huizen van ontucht en alle andere in art. 19 vermelde vrouwen, behalve de dochters die zich niet aan prostitutie overgeven.

Wanneer eene publieke vrouw lijdt aan eene ziekte, niet bedoeld bij art. 36, die haar belet haar bedrijf uit te oefenen, zal zij niet van de gewone visitatien ontslagen zijn, voor dat door den geneeskundige, met de dienst belast, de geldigheid der exceptie is geconstateerd.

Keuring (geneeskundig onderzoek) te Ar., Ha., L., Le. en Z.: tweemaal 's weeks (in de week, in elke week.)

Ho.: minstens tweemalen per week.

As., Br., De., G., Gm., Go., Zw.: minstens éénmaal in de week.

Am., N., R., Vl.: wekelijks.

A., B., Ba., Bo., Gr., He., Hk., Hm., Hr., M., Ma., V., Ve.: éénmaal, eens in de week — om de 8 dagen — iederen Maandag, enz.

K.: aantal keeren niet vermeld.

Y.: keuring niet voorgeschreven. Do.: Zie onder H. 42.

B. 199. De inwonende dienstboden en de waardin, zoo zij ongehuwd is of afgescheiden van haar man leeft, zijn aan hetzelfde onderzoek onderworpen.

De. 30 = H. 26 § 5 +: aan den Commissaris van Politie eene verklaring is afgegeven, dat die vrouw werkelijk ziek is.

Gr. 11. Geene publieke vrouw zal zich in een bordeel mogen bevinden of zich aan prostitutie overgeven, dan na alvorens door van wege de gemeente aangestelde deskundigen geneeskundig te zijn onderzocht, en eene verklaring van onderzocht te zijn te hebben verkregen.

Deze verklaring wordt in meergemeld boek geschreven, gedagteekend en door den deskundige onderteekend.

Gm. 26. Aan het onderzoek en de visitatien zijn ook onderworpen de houdsters van huizen van ontucht en alle andere in art. 19 vermelde vrouwen, behalve de wettige huisvrouw van den houder en zijne of hare dochters, die zich niet aan prostitutie overgeven.

Ho. 26. (In plaats van: de geldigheid der exceptie): die ziekte zal zijn geconstateerd.

Art. 27.

De publieke vrouw, die volgens art. 4 kennis heeft bekomen, dat zij ambtshalve is ingeschreven, moet zich op den eerstvolgenden dag voor de visitatien bestemd, ter visitatie aanmelden.

Bij weigering zal zij boven de bedreigde straf, op last van den Commissaris van Politie, naar de voor die visitatien bestemde plaats kunnen worden overgebragt.

Ha. 251. De publieke vrouw die zich niet ter bepaalden tijd, voor de visitatie aanmeldt, kan op last van den Commissaris van Politie naar de bestemde plaats gebracht worden.

Go. 12. Weigering van dit onderzoek heeft de intrekking van haar boekje ten gevolge en wordt zij zelve als verdacht naar het gasthuis gezonden, onverminderd de straf bij art. 18 bepaald.

V. 4. Weigert de ambtshalve ingeschreven vrouw zich aan het geneeskundig onderzoek te onderwerpen, zoo wordt zij op last van den ambtenaar met de politie belast ter plaatse overgebracht voor de visitatie bestemd.

Art. 28.

De visitatien der publieke vrouwen moeten geschieden in de plaats voor de visitatien bestemd.

De geneeskundige met de dienst belast kan echter de visitatien der publieke vrouwen op haar verzoek elders doen plaats hebben, indien de localiteit aldaar van dien aard is dat het onderzoek op geschikte wijze kan geschieden.

Het oordeel over de geschiktheid der localiteit verblijft uitsluitend aan dien geneeskundige.

Ar. 15. Met schriftelijke vergunning van den Burgemeester, kan het onderzoek van publieke vrouwen, in een huis van ontucht inwonende, in dit huis geschieden mits in dat huis een voor het onderzoek geschikt locaal aanwezig zij, voorzien van de noodige hulpmiddelen, alles ter beoordeeling van den Burgemeester.

Deze vergunning is steeds herroepelijk.

L. 25. De aan dit onderzoek onderworpen vrouwen kunnen zich, op haar verzoek en tegen betaling, door den in het vorig artikel bedoelden geneeskundige ook ten harent laten onderzoeken, indien dit volgens zijn oordeel op geschikte wijze kan geschieden.

R. 7. De vrouwen in de publieke huizen zullen aldaar worden gevisiteerd, terwijl de afzonderlijk wonenden in den regel aan het Bureau van den heer Chirurgijn, daartoe ingerigt, worden onderzocht.

Hieronder worden verstaan de vrouwen, houdsters van publieke huizen, ongetrouwd of buiten de maritale magt zich bevindende, alsmede de dienstmeiden, beide wanneer zij jonger zijn dan 40 jaren.

Het Bureau van den heer Chirurgijn zal open zijn van des namiddags 2 tot 4 ure, gedurende de eerste vijf dagen der week, feestdagen uitgezonderd.

Vl. 12. Dit onderzoek zal door een door Burgemeester en Wethouders te benoemen heelmeester plaats hebben, ten huize waar die vrouwen woonachtig zijn of verkeeren, met toekenning aan den heelmeester van het regt van intrede, hierna bij art. 24 omschreven.

Art. 29.

De publieke vrouwen, die elders dan in het daartoe bestemde gebouw de visitatien ondergaan, betalen daarvoor eene retributie zoo als die geregeld is bij de Verordening, houdende bepaling der retributien door de publieke vrouwen te betalen.

Het geneeskundig onderzoek in de plaats daarvoor bestemd geschiedt kosteloos.

Am. 26. Dit onderzoek geschiedt kosteloos. Zij echter, die verlangen mogten zulks in hare eigene woning te ondergaan, zullen daartoe aanvraag doen bij den Commissaris van Politie, en, wanneer dit toegestaan wordt, daarvoor aan den geneeskundige 40 cents moeten betalen.

Gm. 29. De publieke vrouwen, die elders dan in het daartoe bestemde gebouw de visitatien ondergaan, betalen daarvoor telken male eene retributie van vijf en twintig cent ten behoeve der gemeente.

Art. 30.

De geneeskundige dienst wordt waargenomen door een geneeskundige-visiteur.

Bo. 11. De genees- of heelkundige verrigt het onderzoek in persoon.

Bij ongesteldheid of afwezigheid wordt hij vervangen door een deskundige, daartoe door den aangewezen ambtenaar van politie te benoemen.

Gr. 30. Ingeval van verhindering van den benoemden deskundige, zorgt hij, dat zijne werkzaamheden door een ander worden waargenomen.

Hij doet te dien einde aan Burgemeester en Wethouders eene voordragt van twee geneesheeren of heelmeesters, hebbende ieder ten minste vijf jaar gepraktizeerd.

Op den uit de voordragt door Burgemeester en Wethouders benoemden persoon zijn, gedurende den door Burgemeester en Wethouders te bepalen tijd, de bepalingen van dit reglement toepasselijk.

He. 30. De geneeskundige, aan wien de visitatien zijn opgedragen, wordt door den Raad aangewezen op voordragt van Burgemeester en Wethouders.

Art. 31.

Hij is belast met de visitatie der publieke vrouwen.

De visitatie geschiedt twee malen per week.

Te dien einde is hij vier dagen per week tegenwoordig

aan de plaats, bestemd tot het geneeskundig onderzoek der publieke vrouwen, van des voormiddags tien tot twaalf uur, ten einde de visitatie te bewerkstelligen van alle vrouwen die zich aanmelden.

Zie H. 26. alwaar: minstens tweemaal per week.

Art. 32.

Hij zendt jaarlijks, vóór den 1^{en} Maart, een verslag aan Burgemeester en Wethouders, betrekkelijk zijne dienstverrigtingen.

Gm. 30. Hij zendt maandelijks op den eersten dag der maand een verslag aan Burgemeester en Wethouders, betrekkelijk dezen tak der openbare gezondheidsdienst.

N. 279. Binnen 24 uren na het bevorderd onderzoek, doet de genees- of heelkundige van zijne bevinding schriftelijk rapport aan den Commissaris van Politie.

Ho. 30. betrekkelijk dezen tak der openbare gezondheidsdienst aan hunne zorg toevertrouwd.

Art. 33.

De visitatien moeten met de meest mogelijke naauwgezetheid geschieden. Alle de hulpmiddelen, die de wetenschap aangeeft, moeten daarbij worden aangewend.

As. 21. Wanneer eene publieke vrouw door de militaire authoriteit als syphilitisch is aangeduid en de gewone geneesheer na onderzoek van oordeel is, dat deze aanduiding valsch is, wordt dit onmiddelijk ter kennis gebragt van den garnizoenskommandant.

Art. 34.

Het is aan de bijzondere zorg van den geneesheer-visiteur opgedragen toe te zien, dat de localen ter visitatie altijd eene geschikte gelegenheid daartoe aanbieden en voorzien zijn van alle hulpmiddelen, die tot eene goede visitatie vereischt worden.

Hij doet daartoe de noodige voorstellen aan den Burgemeester.

Art. 35.

De geneeskundige schrijft op het boekje der publieke vrouwen den dag en het uur der visitatie, alsmede zijne bevinding omtrent hare gezondheid.

Hij houdt bovendien aanteekening op de registers, die in de plaats voor het geneeskundig onderzoek bestemd van Gemeentewege worden verstrekt, van den gezonden, besmetten of twijfelachtigen toestand van iedere gevisiteerde vrouw.

Deze aanteekeningen worden telkens door hem onderteekend met bijvoeging der dagteekening.

Bo. 13. Blijkt uit het voorschreven boekje niet, dat de vrouw in de voorlaatste *acht dagen* door den genees- of heelkundige is onderzocht, is het krachteloos.

L. 26.... Deze verklaring is slechts van waarde tot den dag, voor het volgend onderzoek bepaald.

L. 29. Door den geneeskundige wordt in het ziekenhuis aanteekening gehouden van de publieke vrouwen, die aldaar worden verpleegd, van den tijd der verpleging, zoomede van den aard der kwalen.

Art. 36.

Iedere publieke vrouw, die bij de visitatie bevonden wordt met venerische of eenige andere besmettelijke ziekte aangedaan te zijn, zal zoo spoedig mogelijk in het gesticht ter genezing van die ziekten worden overgebragt.

De publieke vrouw wier gezondheidstoestand twijfelachtig is, wordt mede naar genoemd gesticht overgebragt.

De geneeskundige-visiteur doet zoo spoedig mogelijk daarvan aangifte aan het Bureau van Politie, met overlegging van het boekje der besmette vrouw, houdende als laatste aanteekening: «*besmet bevonden en naar het ziekenhuis verwezen*», of «*twijfelachtig bevonden en naar het ziekenhuis verwezen*», naarmate de bevinding van den geneeskundige, met dag- en naamteekening, benevens een behoorlijk ingevuld geleibiljet, met opgave der ziekte, ter opneming in de 2de afdeeling van het gasthuis.

De publieke vrouw naar genoemd gesticht verwezen, die mogt weigeren zich daar heen te begeven, zal op last van den Commissaris van Politie derwaarts gebragt worden.

Die weigering is bovendien strafbaar.

Am. 27. Bijaldien uit dit onderzoek mocht blijken, dat de houdster is lijdende aan eenige syphilitische of andere besmettelijke ziekte, zal zij verpligt zijn haar boekje in handen van den geneeskundige te laten, zich, voor zoover zij met syphilis of schurft besmet is, onder zijne behandeling te stellen en zijne voorschriften na te komen.

Gedurende de behandeling zal zij zich niet aan ontucht mogen overgeven en, indien de Commissaris van policie of de geneeskundige zulks noodig acht, de woning, waarin zij de behandeling ondergaat, niet mogen verlaten.

Am. 29. Wanneer zij aan eenige andere besmettelijke ziekte of kwaal lijdt, zal zij, hersteld zijnde, zich bij den geneeskundige aanmelden, die, haar werkelijk hersteld bevindende, zal handelen als in het slot van het vorig artikel vermeld is.

Vóór dien tijd zal zij zich niet aan ontucht mogen overgeven.

B. 199. Door eene besmettelijke ziekte besmet, worden zij ten koste van den houder van het huis in een daartoe aan te wijzen en afgezonderd locaal verpleegd tot aan hare geheele herstelling.

Wanneer zij eene afzonderlijke woning hebben ten hare koste.

Bo. 15. Het boekje wordt krachteloos, wanneer publieke vrouwen, die door den genees- of heelkundige bevonden worden gevaarlijk te zijn.

Het krijgt zijne waarde terug, nadat zij van den genees- of heelkundige een getuigschrift bekomen hebben harer volkomene herstelling, en daarvan moet blijken op het boekje, dat gedurende hare ongesteldheid bij den aangewezen ambtenaar van Politie verblijft.

Bo. 16. De genees- of heelkundige is gehouden, wanneer hij bij het onderzoek eene der publieke vrouwen ongezond vindt, daarvan nog dien zelfden dag schriftelijk kennis te geven aan den aangewezen ambtenaar van Politie.

Gr. 17. Iedere publieke vrouw, die bij de visitatie bevonden wordt met venerische of eenige andere besmettelijke ziekte aangedaan te zijn, zal terstond worden opgenomen in een ziekenhuis, daartoe door Burgemeester en Wethouders aan te wijzen.

Hk. 12. Iedere publieke vrouw, die bij het onderzoek bevonden wordt besmet te zijn, zal zich dadelijk aan genees- of heelkundige behandeling moeten onderwerpen en zoolang van haar beroep afstand doen.

Zij is verpligt deze genees- of heelkundige behandeling te ondergaan in een daartoe aan te wijzen locaal, als Burgemeester en Wethouders dit gelasten in het belang der volksgezondheid.

Hr. 13. Bij weigering van zich daar te laten opnemen, wordt het boekje ingehouden.

L. 28. De ter opneming en verpleging in het ziekenhuis aangewezen publieke vrouw is verpligt, zich aldaar onmiddellijk te laten opnemen en te blijven totdat zij wordt ontslagen.

M. 12. De publieke vrouw, die bij het onderzoek bevonden wordt met syphilis of andere besmettelijke ziekten te zijn aangedaan, wordt door de zorg der politie dadelijk uit het publiek huis geweerd en haar boekje ingetrokken.

M. 13. Het is aan de houders van een publiek huis verboden, zoodanig eene vrouw wederom in het huis op te nemen, alvorens zij op nieuw in het register ingeschreven en geneeskundig onderzocht is.

N. 284 § 1. De vrouw van ontucht, die door den geneeskunstoefenaar bevonden wordt besmet te zijn, zal dadelijk het huis van ontucht moeten verlaten en door den Commissaris van Politie, ten koste der lijderes, of bij onvermogen met toepassing der bepalingen, vervat bij de wet van 28 Julij 1854, *Stbl.* n° 100, tot regeling van het armbestuur in een voor zoodanige lijderessen bestemd ziekenhuis ter verzorging, verpleging en genezing worden overgebragt.

Art. 37.

De publieke vrouw, die in genoemd gesticht is geplaatst, zal hetzelve onder geenerlei voorwendsel mogen verlaten, dan na eene schriftelijke verklaring van den geneesheer ontvangen te hebben, houdende, dat zij volkomen hersteld is.

Hij geeft daarvan ten zelfden dag kennis aan den Commissaris van Politie.

De Commissaris van Politie teekent zulks op het boekje der herstelde publieke vrouw met dag- en naamteekening aan, met de woorden: «*hersteld ontslagen*», en doet het boekje aan de publieke vrouw teruggeven.

N. 285. De geneeskunstoefenaar, die bij het onderzoek eener vrouw van ontucht bevindt, dat in strijd met het vorige artikel is gehandeld, zal daarvan schriftelijk aan den Commissaris van Politie moeten kennis geven.

Art. 38.

Wanneer de gezondheidstoestand van eene publieke vrouw zoo zeer is achteruitgegaan, dat zij bijna voortdurend in het gasthuis moet verpleegd worden, of wanneer zij, door eenig haar overgekomen gebrek, gerekend moet worden ongeschikt te zijn tot de verdere uitoefening van haar bedrijf, zal de geneesheer-visiteur hieromtrent een gemotiveerd voorstel aan den Burgemeester inzenden, die, naar bevind van zaken, aan zoodanige vrouw de verdere uitoefening van haar bedrijf zal ontzeggen.

Hij doet haar daarvan schriftelijk kennis geven.

Haar naam wordt op het register doorgehaald; de reden der doorhaling wordt daar nevens vermeld.

Naderhand bevonden wordende zich aan prostitutie over te geven, zal zij gestraft worden volgens art. 44.

De. 39. Zal ontzeggen: al dan niet ontzegt.
G. 14. Kan ontzeggen.

Art. 39.

De huizen van ontucht moeten met de meest mogelijke zindelijkheid gehouden worden.

Zoo veel mogelijk heeft iedere publieke vrouw in een bordeel haar eigene kamer, waar alles, wat tot reiniging noodzakelijk is, ter harer beschikking moet gesteld worden.

De geneeskundige, met de gezondheidsdienst over de huizen van ontucht en vrouwen belast, houdt toezigt op de inrigting dier huizen wat zindelijkheid en gezondheidsmaatregelen betreft.

De publieke vrouwen en houders of houdsters van huizen van ontucht zijn verplicht zijne bevelen daaromtrent na te komen.

Bij weigering geeft hij schriftelijk berigt aan den Commissaris van Politie, ten einde, zoo er termen zijn, proces-verbaal ter vervolging op te maken.

Art. 40.

De vrouwen, die niet, ter voldoening aan het voorschrift

van art. 26, op den door den Burgemeester bepaalden tijd aan de plaats voor de visitatien bestemd verschijnen, die weigeren zich te laten visiteren, of, ingeval van visitatie aan hare woning, zich daaraan onttrekken, of ook listen of bedriegerijen plegen om den geneeskundige omtrent den staat harer gezondheid te misleiden, zullen altijd met het maximum der straffen, bedreigd op de overtreding van art. 26, gestraft worden.

De vrouwen, die zich niet ten bepaalden tijd voor de visitatien aanmelden, kunnen op last van den Commissaris van Politie naar de daartoe bestemde plaats worden gebragt.

Ma. 26. Wanneer eene publieke vrouw, bij of ter gelegenheid van het geneeskundig onderzoek, door list, bedrog of aanwending van eenig geheim middel, hare gezondheidsstaat zoekt te verbergen, of weigert zich aan dat onderzoek te onderwerpen, zal zij ingevolge art. 34 dezer verordening gestraft worden.

Art. 41.

De bordeelhouders en houdsters zijn verpligt te zorgen, dat hunne publieke vrouwen zich steeds ter visitatie aanmelden.

As. 26. De bordeelhouders en houdsters zijn verpligt hunne publieke vrouwen te waarschuwen en op geenerlei wijze te beletten zich steeds ter visitatie aan te melden.

Bo. 14. De publieke vrouwen, die niet regelmatig het onderzoek ondergaan, worden door de houders van de publieke huizen, waarin zij zich bevinden, terstond aan den aangewezen ambtenaar van politie kenbaar gemaakt.

Do. 109. De met syphilis of andere besmettelijke ziekte aangedane publieke vrouw, zooals ook de houder of houdster van het huis van ontucht waarin zij woont, zijn verpligt, daarvan onmiddelijk na de ontdekking aangifte bij den Commissaris van Politie te doen.

Hk. 10. Indien de publieke vrouw uit een erkend publiek huis weigert zich aan dit onderzoek te onderwerpen, is de houder van dit huis verpligt haar daaruit te verwijderen.

Art. 42.

De geneeskundige is verpligt buitengewone visitatien te verrigten, wanneer hij daartoe verzocht wordt, hetzij door

de houders of houdsters van huizen van ontucht, die twijfel voeden over den gezonden staat der bij hen inwonende of verkeerende publieke vrouwen, hetzij door de Politie, hetzij dat hij zelf vermoedt dat eene publieke vrouw besmet is.

Am. 25. Wanneer de Burgemeester of de Commissaris van Politie in bijzondere gevallen noodig keurt, dat eene publieke vrouw tusschentijds onderzocht worde, is deze gehouden zich daaraan te onderwerpen.

Do. 111. De Commissaris van Politie is bevoegd, ten allen tijde een onderzoek door eenen deskundige te doen instellen, omtrent den gezondheidstoestand eener publieke vrouw, zij mag dit geneeskundig onderzoek niet weigeren.

He. 26. Op aandrang der politie of wanneer de visitateur zulks noodig acht, kunnen meerdere visitatien worden gedaan, waarin ook betrokken worden de andere vrouwelijke zich in het huis van ontucht bevindende personen.

Ma. 31. Behalve het gewone wekelijks onderzoek enz.

Art. 43.

Het is den geneeskundige-visiteur volstrekt verboden eenige geneeskundige of heelkundige praktijk, van welken aard ook in de openlijke huizen van ontucht of over de publieke vrouwen in hare woningen uit te oefenen.

De overtreding van dit verbod zal, na verhoor van den belanghebbende voor Burgemeester en Wethouders, de eerste keer met eene schriftelijke waarschuwing van den Burgemeester de tweede keer met ontslag uit de betrekking gestraft worden.

VIJFDE AFDEELING.

Strafbepalingen.

Art. 44.

De overtredingen van de artt. 6, 8 en 9 worden gestraft met geldboete van *f* 1.

Die van de artt. 2, 23, 24, n° 1 tot en met 4, artt. 25 en 26 met geldboete van *f* 3.

Die van de artt. 4, 19, 20, 38, 39, 40 en 46 met geldboete van *f* 3 tot *f* 10, met of zonder gevangenisstraf van 3 dagen.

Die van de artt. 27, 1ste alinea, 36 en 41 met geldboete van *f* 5 tot *f* 15, met of zonder gevangenisstraf van 3 dagen.

Die van de artt. 14, 2de lid, 16, 17, 21 en 22 met geldboete van *f* 10 tot *f* 20, met of zonder gevangenisstraf van drie dagen.

Die van de artt. 10 en 18 met *f* 25 boete en drie dagen gevangenisstraf.

Gr. 28. De overtreding van eene der bepalingen van art. 1*a*, art. 5, art. 13 en art. 19 wordt gestraft met eene geldboete van *f* 3 tot *f* 25, met of zonder gevangenis van 1 tot 3 dagen.

De overtreding van eene der andere bepalingen van deze Verordening wordt gestraft met eene boete van *f* 3 tot *f* 25.

K. 103. Voor zooverre daartegen bij geene Wet, algemeenen maatregel van inwendig bestuur of provinciale Verordeningen is voorzien, zullen de overtredingen der bepalingen in dit Hoofdstuk vervat, worden gestraft met eene geldboete van *f* 10.

L. 33. Onwil of verzet tegen de maatregelen, ter handhaving van de bepalingen dezer verordening gelast of genomen, wordt gestraft met eene geldboete van *f* 10 tot *f* 25 en gevangenis van 1 tot 3 dagen, te zamen of afzonderlijk, behoudens zwaardere straffen die daartegen door de wet mogten zijn bedreigd.

N. 283. Wanneer bij vertoon van voorschreven boekje, uit hetzelve niet mogt blijken, dat de vrouw van ontucht aan welke hetzelve is afgegeven, in de voorgaande laatste 8 dagen door den genees- of heelkundige is onderzocht, zal zoodanige vrouw gestraft worden met eene geldboete van *f* 3.

Iedere vrouw, die niet regelmatig het geneeskundig onderzoek heeft ondergaan, zal, zoo zij geene gegronde redenen van verschooning kan bijbrengen, aan de Commissaris van Politie worden opgegeven, die haar het huis van inwoning of verkeer terstond zal doen verlaten of ontzeggen, en waarin zij niet weder zal worden toegelaten, alvorens behoorlijk te zijn onderzocht. — Wanneer zij hieraan niet voldoet, zal zij gestraft worden met eene geldboete van *f* 3 en gevangenis van 3 dagen.

Y. 3. Personen, welke na het sluiten (nl. van het huis van ontucht) en de afkondiging in het vorige artikel bedoeld, dat huis van ontucht bezoeken, worden gelijkelijk gestraft.

ZESDE AFDEELING.

Bepalingen omtrent de uitvoering der Verordening.

Art. 45.

Overeenkomstig de artt. 188 en 190 van de Wet van den 29sten Junij 1851 (*Staatsblad* n° 85), behoort de Politie over de openlijke huizen van ontucht aan den Burgemeester.

Art. 46.

Een gedrukt exemplaar van deze Verordening wordt aan de houders en houdsters van huizen van ontucht verstrekt.

Dit exemplaar moet ten allen tijde in die huizen zigtbaar voor een ieder aanwezig zijn.

De. 21. Dit bewijs (nl. der vergunning) geldt als vergunning bij art. 14 bedoeld.

Het bewijs moet in de woning, waarop het betrekking heeft, steeds op eene in het oog loopende plaats hangen.

Ma. 33. De houders van een publiek huis zijn verpligt zorg te dragen, dat een afschrift dezer Verordening, ten allen tijde, op eene voor elk zigtbare plaats, in plano, in de algemeene kamer is opgehangen.

R*. 7. Het bewijs van toelating, vergezeld van deze voorschriften, zijn zij verpligt steeds bij de hand te hebben, om aan de ambtenaren van politie, des gevorderd, te vertoonen; zij ontvangen hetzelve gratis, doch bij het verloren gaan een nieuw moetende erlangen, zullen zij voor dit boekje betalen 1 gulden.

Art. 47.

De geneeskundige-visiteur, de Commissarissen, Inspecteurs en dienaren van Politie zijn bevoegd, overeenkomstig art. 1 der Wet van den 31sten Augustus 1853 (*Staatsblad* n° 83), ten allen tijde de huizen van ontucht en de woningen en verblijven der publieke vrouwen binnen te treden, ook ondanks de bewoners, ten einde de nakoming te verzekeren van de artt. 4, 9, 14, 2de alinea, 16, 17, 19, 20, 11, 25, 26, 27, 2de alinea, 28, 38, 39 en 41.

De Commissarissen en Inspecteurs van Politie zijn bevoegd

de woningen der ingezetenen ten allen tijde binnen te treden, ondanks de bewoners, ten einde de nakoming te verzekeren van de 1ste alinea van art. 14 en van art. 18.

Zulks mag echter door de laatstgenoemde ambtenaren niet geschieden zonder specialen schriftelijken last van den Burgemeester, vermeldende de redenen, die tot zoodanig onderzoek aanleiding hebben gegeven.

Al die ambtenaren gedragen zich daarbij stiptelijk naar de bepalingen van art. 3 der Wet van den 31sten Augustus 1853 (*Staatsblad* no 83).

Do. 113. Onverminderd de bepalingen van art. 11 van het Wetboek van Strafvordering, zijn met het opsporen van de overtredingen dezer Verordening belast:

1° De Commissaris en verdere Beambten der politie....

Zij zijn bevoegd de overtredingen bij proces-verbaal te constateeren, op den eed, bij den aanvang hunner bediening afgelegd.

Zij geven dit proces-verbaal terstond aan den Commissaris van Politie of geven dadelijk van de overtreding aan dien ambtenaar kennis, die alsdan proces-verbaal opmaakt.

Ma. 35. Het opsporen der overtredingen dezer verordening wordt aan de bijzondere waakzaamheid der beambten en dienaren der politie opgedragen.

N. 270. Onbescheiden handeling bij het bevorderen van onderzoek in die huizen, geeft den houders het regt hunne bezwaren hierover bij den Burgemeester in te brengen.

ZEVENDE AFDEELING.

Overgangsbepalingen.

Art. 48.

De bij de Politie bekende huizen van ontucht, tijdens de afkondiging dezer Verordening in strijd met art. 16 bestaande, kunnen daar blijven voortduren, mits de houders of houdsters zich overigens aan de bepalingen van deze Verordening onderwerpen.

Bij de eerste overtreding bij vonnis geconstateerd, of waarop vrijwillig de boete is betaald, zal de Burgemeester de vergunning intrekken.

Bij intrekking der vergunning, bij overlijden van dengeen die het bedrijf daar ter plaatse bij de afkondiging der Verordening uitoefende, bij diens vertrek uit het huis, moeten de voorschriften van art. 16 worden nagekomen.

G. L. H. HOOFT,
Voorzitter.

J. F. BURNIER,
Secretaris.

F. G. A. GEVERS DEYNOOT,
Voorzitter.

P. WINTGENS,
Secretaris.

F. G. A. GEVERS DEYNOOT,
Voorzitter.

J. A. F. SEELKING,
Loco-Secretaris.

De BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *'s Gravenhage* doen te weten, dat door den Raad dier Gemeente, in zijne Vergadering van den 20sten September 1859, is vastgesteld de volgende

VERORDENING,

regelende het bedrag *en de* grondslagen *der* retributie, *te betalen naar aanleiding der* VERORDENING, *regelende het gezondheids- en politie-toezigt op de openlijke huizen van ontucht en publieke vrouwen te* 'S GRAVENHAGE.

Eenig artikel.

De publieke vrouwen, die op eigen verlangen elders dan in het daartoe bestemde gebouw de visitatie of contravisitatie ondergaan, betalen voor elke visitatie en contravisitatie *veertig cents.*

Aldus vastgesteld in de openbare Raadsvergadering van den 20sten September 1859.

F. G. A. GEVERS DEYNOOT,
Voorzitter.

P. WINTGENS,
Secretaris.

De BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *'s Gravenhage* doen te weten, dat door den Raad dier Gemeente, in zijne Vergadering van den 20sten September 1859, is vastgesteld de volgende

VERORDENING,

regelende de invordering *der* retributie, *te betalen door de* PUBLIEKE VROUWEN *te* 's GRAVENHAGE.

Art. 1.

De publieke vrouwen die de geneeskundige visitatie en contravisitatie elders dan in de daartoe bestemde gebouwen ondergaan, betalen de daarvoor verschuldigde retributie aan den ambtenaar der politie, door den Burgemeester hiertoe aangewezen.

Art. 2.

De betaling voor de in elke week ondergane visitatiën en contravisitatiën moet op het einde dier week geschieden, tegen een bewijs van voldoening, gesneden uit een register met strooken, daartoe van wege de Gemeente verstrekt.

Art. 3.

Voornoemde ambtenaar van politie stort de aldus ontvangen gelden elke maand, tegen quitantie, bij den Gemeente-Ontvanger.

Hij geeft alsdan aan dezen ambtenaar de namen op van die vrouwen, welke gedurende de afgeloopene maand in de betaling van het door haar verschuldigde nalatig zijn gebleven.

Aldus vastgesteld in de openbare Raadsvergadering van den 20sten September 1859.

F. G. A. GEVERS DEYNOOT,
Voorziter.

P. WINTGENS,
Secretaris.

Zijnde de Verordening, regelende het *bedrag* en de *grondslagen* der *retributie*, te betalen naar aanleiding der Verordening, regelende het gezondheids- en politietoezigt op de openlijke huizen van ontucht en publieke vrouwen te *'s Gravenhage*, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van den 24sten October 1859, n° 1.

En is hiervan afkondiging geschied waar het behoort, heden den 9den November 1859.

F. G. A. GEVERS DEYNOOT,
Burgemeester.
P. WINTGENS,
Secretaris.

Circulaires van wege het Ministerie van Oorlog uitgevaardigd:

N° 155. 's Gravenhage, den 24 Mei 1860.

Ik heb de eer UWelEdelGestrenge mede te deelen dat door Zijne Excellentie den Heer Minister van Oorlog, in afwachting van nadere maatregelen, die in overleg met de Gemeente-besturen zullen worden genomen ter bestrijding van den voortgang der syphilitische ziekten onder de militairen, de chefs der korpsen zijn gelast, ten strengste toe te zien, dat de wekelijksche geneeskundige visitatiën der manschappen, geheel in overeenstemming met de daarvoor bestaande voorschriften geschieden en dat die visitatiën voortaan steeds *man voor man*, zoo veel mogelijk in een afzonderlijk vertrek plaats hebben, — dat de ongehuwde onder-officieren niet even als de manschappen aan de visitatie op gezette tijden zullen zijn onderworpen, doch dat zij van tijd tot tijd, ieder afzonderlijk, door een officier van gezondheid zullen worden onderzocht, in dier voege dat dit minstens eens per maand geschiedt; — dat ieder onder-officier of mindere in rang, die bevonden wordt met venerische ziekte besmet te zijn, zonder daarvan opgave te hebben gedaan, na zijne herstelling steeds met provoost gestraft zal worden.

Hoezeer Zijne Excellentie de Heer Minister van Oorlog vertrouwt dat deze maatregelen zullen kunnen strekken tot het bestrijden van den voortgang eener ziekte, waardoor zoo vele manschappen aan de dienst worden onttrokken, verlangt Zijne Excellentie echter dat bij die visitatiën steeds de vereischte kieschheid worde in acht genomen en dat alles worde vermeden wat het relief van den onder-officiersstand in de oogen van minderen zou kunnen benadeelen, hetgeen ik

UWelEdelGestrenge dan ook op verlangen van Zijne Excellentie met den meesten ernst moet aanbevelen, terwijl ik overtuigd ben dat de officieren van gezondheid, die met deze dienst worden belast, zoo veel van hen afhangt zullen medewerken om de goede bedoeling van dien maatregel te ondersteunen, zonder dat klagten over de uitvoering daarvan zich zullen doen hooren.

De Inspecteur van de geneeskundige dienst der Landmagt:

D. SNABILIÉ.

Aan de Heeren Eerstaanwezende Officieren van gezondheid bij de garnizoenen.

N° 56. 's Gravenhage, den 8 Mei 1863.

Door Zijne Excellentie den Heer Minister van Oorlog is mij, bij missive van den 3n dezer, n° 76 P, de uitslag medegedeeld der pogingen om bij de Gemeentebesturen te bewerken, dat meer afdoende maatregelen werden genomen, om den voortgang der syphilitische ziekten te bestrijden, waarop reeds gewezen is in den aanhef van mijne circulaire van den 24n Mei 1860, n° 155; en hoewel niet alle Gemeentebesturen bereid zijn om daaraan, op de voorgestelde wijze, gevolg te geven en hunne medewerking te verleenen, zoo zijn zij toch van de noodzakelijkheid overtuigd, dat in het belang dezer zaak het noodige worde gedaan.

De maatregelen die door Zijne Excellentie den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken, in overleg met Zijne Excellentie den Heer Minister van Oorlog aan Heeren Gedeputeerde Staten der provinciën waren aanbevolen komen hierop neder:

dat de Gemeentebesturen zijn uitgenoodigd het geneeskundig- en politietoezigt op de vrouwen die zich aan de publieke of clandestine prostitutie overgeven, zoo noodig te verbeteren;

dat, zal deze maatregel eenig doel treffen, het daartoe onvermijdelijk is, dat de besmet bevonden vrouwen onmiddelijk in een afgezonderd lokaal, en des noods voor rekening der gemeente, geneeskundig behandeld en genezen worden;

dat voortaan van ieder syphilitisch militair de naam der vrouw van wie hij de besmetting heeft opgedaan zal gevraagd worden, en dat deze vrouw daarop, door tusschenkomst van den plaatselijken of garnizoens kommandant, aan het Gemeentebestuur zal worden bekend gemaakt, ten einde zij, door den bevoegden burger-geneesheer zoo mogelijk kunne worden onderzocht;

dat, bijaldien na dit onderzoek de burger-geneesheer van gevoelen mogt zijn, dat de militair eene valsche opgave heeft gedaan, hetgeen

waarschijnlijk meermalen zal voorkomen, het Gemeentebestuur hiervan verwittigd, dit ter kennis zou kunnen brengen van den plaatselijken of garnizoens kommandant, waarna, op diens uitnoodiging, door den Eerstaanwezenden officier van gezondheid, of door een zijner onderhoorige officieren van gezondheid, in consult met dien burger-geneesheer, eene her-visitatie zou kunnen worden verrigt, en dat, wanneer ook daardoor de valschheid van de opgave van den militair mogt worden geconstateerd, deze steeds naar gelang der omstandigheden ernstig, zelfs met provoost zal behooren te worden gestraft.

Het zal dus noodig wezen dat door de Heeren plaatselijke of garnizoens kommandanten, met uw overleg bij het Gemeentebestuur worde onderzocht welke maatregelen, in bovengenoemden geest, bereids zijn, of nog zullen kunnen worden getroffen, om het beoogde doel te bereiken, en dat alsdan ook van uwe zijde daaraan de hand worde gehouden; het is echter niet onwaarschijnlijk, dat de officieren van gezondheid in de gevallen, waarin zij ter handhaving van de in deze bedoelde maatregelen worden betrokken, meermalen bewijzen van veel tact en overleg zullen hebben te geven, doch ik heb te veel vertrouwen in het geneeskundig personeel, dan dat ik aan dien tact en dat overleg reeds vooraf zoude twijfelen, niettemin acht ik het noodig om hen de meeste kieschheid en voorzigtigheid aan te bevelen, zonder het doel van die maatregelen, van zoo veel belang voor het leger, uit het oog te verliezen.

De Inspecteur van de geneeskundige dienst der Landmagt:

D. SNABILIÉ.

Aan de Heeren Eerstaanwezende Officieren van gezondheid bij de garnizoenen.

Ook in onze Oost-Indiën bestaat een Prostitutie-Reglement «tot wering van de schadelijke gevolgen welke uit de Prostitutie voortvloeijen», dd. Buitenzorg 15 Julij 1852, 24 Januarij 1856 en verschillende besluiten in 1857, 1861 en 1862. Het bevat 25 artikelen met een rubriek: openbare vrouwen (3—15) en bordeelen (16—25) en is van toepassing verklaard behalve voor de hoofdplaatsen Batavia, Samarang en Soerabaya, in de residentiën Bantam, Banjoemaas, Madioen, Bagelen, Probolingo, Bezoeki, Cheribon, Japara en Passaroean, Kadoe, Tagal, Madura, Kedirie, voor de adsistent-residentiën Buitenzorg en Krawang, en eindelijk voor de hoofdplaatsen Djocjocarta, Padang en Amboina.

Ook in dit Reglement komen niet minder ergerlijke en onverdedigbare bepalingen voor dan in de voorafgaande Verordeningen en Circulaires.

ADVIES VAN EEN MEDICUS, VERSLAG EENER COMMISSIE VAN ENQUÊTE EN RESOLUTIËN DOOR HET CONGRES TE GENÈVE AANGENOMEN.

BETREFFENDE DE

HOOFDBEGINSELEN IN VOORSTAANDE VERORDENINGEN NEDERGELEGD.

MOET DE STAAT HET BESTAAN VAN OPENLIJKE PROSTITUTIE ERKENNEN?

DOOR

Dr. N. B. DONKERSLOOT, [1])

Directeur van het Krankzinnigengesticht te Dordrecht.
Hoofdredacteur der Geneeskundige Courant.

De vraag, die wij hierboven gesteld hebben, is van zooveel omvang en gewigt, dat wij hare beantwoording in dit blad, zelfs niet in de verte zouden beproeven, en ons niet aan hare behandeling zouden wagen, indien niet een berigt uit 's Gravenhage, voorkomende in het „Nederlandsch Weekblad voor Geneeskundigen" (van 4 October ll.), en mededeelende het aannemen, door den Raad

---

[1]) Geneeskundige Courant van 2 Nov. en 9 Nov. 1856. — De noten zijn van mijne hand. v. d. B.

der residentie, van een nieuw Reglement op de Prostitutie, ons aanleiding had gegeven, met eenige woorden deze kwestie te bespreken, of liever er ons gevoelen over uit te brengen.

Wij meenden tot dus ver, dat het nog altijd eene *vraag* bleef, of de Staat de openlijke prostitutie al dan niet moet erkennen, en dat het antwoord hierop nog altijd twijfelachtig was. In het genoemde berigt, echter, wordt zij, zonder omwegen, bevestigend beantwoord, en wordt de noodzakelijkheid der z. g. wettige prostitutie met eene overtuiging uitgesproken, die zelfs dan niet sterker zou kunnen zijn, als ze ook op de algemeene opinie en op de ervaring gegrond waren.

„Het is noodig, — zoo heet het in het berigt, — wanneer men over de prostitutie spreekt, zich het juiste standpunt voor oogen te stellen, waarop men zich bij den tegenwoordigen toestand der maatschappij behoort te plaatsen.

Men moge zeggen, de prostitutie is een verderfelijk, zedekwetsend, tegen de maatschappelijke zoowel als de godsdienstige wetten indruischend, kwaad. Men moge den billijken wensch uiten, dat dit kwaad geheel en al uit de maatschappij konde geweerd worden. Men moge bevreesd zijn door wetten te regelen een bedrijf, dat iedereen, die het uitoefent, buiten de wet moest stellen. Hoe goed en braaf de bedoelingen dezer beweringen ook zijn, zij zullen in de uitwerking haar doel missen en veeleer tot een tegenovergesteld resultaat voeren.

De geschiedenis van vroegere tijden heeft geleerd, dat, hoe meer men de prostitutie tracht te onderdrukken, zij des te nadeeliger voor de maatschappij wordt, zoowel uit een moreel als uit een physiek oogpunt. Dat het er ook niet anders mede gesteld is in den tegenwoordigen tijd, leert de ondervinding van den geneesheer, die het physiek nadeel dagelijks voor oogen krijgt, en de teleurstelling van den moralist, die, niettegenstaande de vele instellingen ter verbetering van afgedwaalde zusteren, zijne prijzenswaardige pogingen zoo herhaaldelijk ziet teleurgesteld.

En zoude dit bij de tegenwoordige inrigting der maatschappij wel anders kunnen zijn? De maatschappelijke, evenals de Christelijke instellingen hebben het huwelijk voorgeschreven en verbieden iedere geslachtelijke vereeniging buiten deze wettige verbindtenis.

Maar boven deze instellingen staan de eischen der natuur, waaraan men niet ongestraft weerstand kan bieden. In de geheele natuur is er geene neiging sterker uitgedrukt dan die, welke werkt tot bewaring der soorten. De rede is in staat om veel te doen, ten einde deze neiging binnen zekere perken te houden, maar dra zwijgt deze, wanneer de natuur, lang onderdrukt, hare eischen doet gelden. Men vindt er wel, die het ver schijnen gebragt te hebben, om deze neiging te onderdrukken, maar den geneesheer is het maar al te zeer bekend op welke gevaarlijke wijze door deze ongelukkigen de natuur bedrogen wordt. Wij gelooven niet te veel te zeggen, wanneer wij als onze op de ondervinding gegronde overtuiging uitspreken, dat het voor iederen persoon, op mannelijken leeftijd, wil hij zijne gezondheid naar lichaam en naar ziel in den normalen staat bewaren, noodzakelijk is, om aan de neigingen, die hij in zijn geslacht voelt uitgedrukt, langs den natuurlijken weg den billijken teugel te vieren.

Zoolang er bijgevolg in de maatschappij nog menschen gevonden worden, die in een meer of minder gedwongen coelibaat leven, zoolang zal de prostitutie moeten blijven bestaan. En gaat men deze van regeringswege onderdrukken, dan zal zij toch in het geheim voortgaan. Het kwaad wordt dan gevaarlijker, omdat het minder bekend is, en de daaruit voortkomende ziekten kunnen zich des te gemakkelijker en onverhinderd over de geheele maatschappij voortplanten. Deze ziekten, van bijzonder besmettelijken aard, zijn het vooral, waarom op de prostitutie het wakend oog der regering moet gevestigd blijven. Wanneer de publieke moraliteit aan den eenen kant vordert, dat de prostitutie, die toch niet kan tegengegaan worden, binnen wetten beperkt worde, dan vereischt aan den anderen kant de algemeene gezondheid, dat gewaakt wordt tegen het nadeel, dat uit de prostitutie kan geboren worden. Op dit standpunt nu, — het afweren eener besmettelijke ziekte, die uit de prostitutie als uit het voornaamste brandpunt geboren wordt, en die meer en meer nadeelig op de algemeene gezondheid dreigt in te werken, — behoort men zich te plaatsen, wanneer men verordeningen op de prostitutie wil maken. Uit het oogpunt van de algemeene gezondheid is het noodig, dat de publieke prostitutie, dat is te zeggen, die bij de policie bekend staat en aan de be-

staande reglementen onderworpen is, bevorderd worde tegenover de clandestine, die zich verschuilt en aan elk toezicht tracht te onttrekken. Bestond er immers alleen publieke prostitutie, dan zoude men het zeer ver brengen in het uitroeijen van de besmettelijke ziekten, die daaruit ontstaan; maar in de geheime prostitutie is de sterkste hindernis gelegen, om deze ziekten, die zich te gevaarlijker voordoen, naarmate zij langer verborgen zijn gehouden, met vrucht tegen te gaan."

Volgens deze beschouwing is 1. de erkenning van de openlijke prostitutie in 't belang der algemeene gezondheid; 2. de voldoening der geslachtsdrift noodzakelijk voor iederen persoon, op mannelijken leeftijd, die zijne gezondheid naar ligchaam en ziel in den normalen staat wil bewaren, terwijl 3. de syphilis zich zoude uitbreiden, naarmate men de prostitutie meer in 't geheim zocht terug te dringen. — Wij zijn van deze stellingen bepaalde opposanten, en zullen ieder harer met een kort woord bespreken; omdat wij, door ons stilzwijgen, niet gehouden willen zijn, de apodictische uitspraak van den berigtgever te beamen.

I. *De erkenning der openlijke prostitutie in 't belang der algemeene gezondheid.*

De schrijver *zegt* dit, maar *bewijst* het niet. Hij *zegt* wel, dat „de geschiedenis van vroegere tijden heeft geleerd, dat, hoe meer men de prostitutie tracht te onderdrukken, zij des te nadeeliger voor de maatschappij wordt, zoowel uit een moreel als uit een physiek oogpunt," doch hij staaft deze bewering niet door feiten en statistieken. — Wij weten wel, dat hij die bij Parent-Duchatelet, bij Behrends [1]) en anderen zoude kunnen vinden, en dat hij Berlin, Breslau, enz. als voorbeelden zoude kunnen aanhalen, om het bestaan der openlijke prostitutie te verdedigen. Hij beroept zich echter niet op deze autoriteiten en daarom, willen wij hem

---

[1]) Uit het Rapport van Dr. Henne-am Rhyn hebben wij vernomen, dat ten minste Behrend, die in 1850 misschien het krachtigste en uitvoerigste pleidooi voor het bordeelen-stelsel heeft geleverd, „von jener Ansicht völlig abgegangen ist." Het is dus de vraag of ook Parent-Duchâtelet, die reeds in 1836 overleed, leefde hij nog, niet evenzeer door de ervaringen der laatste halve eeuw van voor- tot tegenstander zou bekeerd zijn.

ook niet op de onze, als b.v. Schurmaijer [1]), Mohl [2]), etc. wijzen, die eene tegenovergestelde uitspraak doen. Men kan door dergelijke aanhalingen toch nooit iets anders bewijzen, dan hoe de loop van zaken was onder het heerschen van *bestaande* bepalingen. Wat men er in zou kunnen *verbeteren*, en welke gevolgen uit die verbeteringen zouden voortvloeijen, kan alleen de stof tot eene abstracte beschouwing uitmaken. — Zooveel, intusschen, is zeker, dat de behoefte aan publieke huizen zich slechts in grootere steden doet gevoelen, terwijl op het platteland en in kleinere steden hiervan zelfs in de verte geen sprake is. Een belangrijke, schier alles afdoende, vraag is het: of de publieke huizen de ontucht vermeerderen of verminderen? Wij gelooven het eerste; maar om zich deze zaak duidelijk voor te stellen, moet men niet eene stad nemen waar sinds jaar en dag publiek gehoereerd wordt en waar de schande der ontucht haar vaste werkplaatsen bezit. Hier zal de opheffing het kwaad misschien niet verminderen, voordat de ingeroeste wellustelingen zijn uitgestorven. Wij moeten ons echter een stad voorstellen, waar tot dus ver nog geen publiek huis bestond. Zoudt ge er daar immer een oprigten? Zoudt ge daar, niet alleen voor den vergrijsden satyriaat, maar ook voor de prikkelbare jengd, de verleiding moedwillig openstellen? Waag het niet, want de uitkomst zou gruwelijk zijn. Ge zegt, dat door de opheffing der publieke prostitutie de geheime zal toenemen; maar ge verliest ten eenenmale uit het oog, hoeveel jongelingen, ja kinderen zelfs, jaarlijks in het verderf gestort worden, omdat ze gehoor geven aan de verleiding, die door eene rei van prachtig gekleede schoonen, omgeven van muziek en schitterende verlichting, en zich met de wulpsche kleeding in eenen even wulpschen dans bewegende, te midden van den zinbedwelmenden drank wordt aangeboden. Ge vergeet, dat verreweg de minderheid de publieke huizen binnentreedt, alleen om aan eene onweerstaanbare geslachtsdrift te voldoen, en dat de

---

[1]) Noode laat ik achterwege de zoo degelijke adviezen van R. von Mohl in zijn Polizei-Wissenschaft, 2e Aufl. I. S. 567 en Schürmayer in zijn Handbuch für Medicinischen Polizei. 2e Aufl. § 55 (door zijn Nederlandschen vertaler Dr. Rombouts onderschreven). — Zie ook nog de andere vroeger aangehaalde Duitsche geschriften.

meerderheid zich daar bevindt, deels om zich de zinnen te laten prikkelen, deels omdat zij, door allerlei uitwendige aanlokkingsmiddelen, daartoe is uitgenoodigd en overgehaald. Wanneer er geene bordeelen waren, die openlijk hun uithangbord vertoonen, dan ware er menig jongeling onbekend gebleven met de schandwegen der prostitutie, — dan zou de Staat heel wat meer energieke mannen tellen, — dan ware er over sommige familie's niet zooveel schande en ellende verspreid, en dan zou ten minste aan het kind niet geleerd worden, hoe voor eenige guldens het „schoone beeld der schepping" haar ligchaam veil wil stellen.

Maar al ware het ook een leugen, dat de publieke huizen het ontuchtig leven, overspel, enz. algemeener maken, en al kon het ook bewezen worden, dat bij de opheffing dier gesanctioneerde of gedulde gestichten de geheime prostitutie veel grooter en uitgebreider en gevaarlijker zoude worden, — dan nog is het ten eenenmale in strijd met het doel van den Staat, om het bestaan van publieke huizen te erkennen, en nog veel meer, om er zelfs winsten van te trekken. Men moge de ondeugd al niet kunnen uitroeijen; men moge de openbare prostitutie al niet kunnen weren; de Staat moet haar des niet te min ignoreeren, en door *de wet* — waarop wij later terugkomen — waken, dat hare gevolgen zoo onschadelijk mogelijk gemaakt worden. Men voere ons niet het *oude* thema tegen, dat men een kleiner kwaad moet toelaten om een grooter te voorkomen, dat de toelating der openbare prostitutie een noodzakelijk kwaad is, en dat men anders voor veel ergere uiting der geslachtsdrift moest vreezen; — want als men deze stelling aanneemt, dan moet men tot de ongerijmde gevolgtrekking komen, dat men dan ook aan dieven een bepaald kwartier aanwijst, waar ze vrij kunnen stelen; aan den pyromaan, waar hij vrij kan brandstichten; aan de zuipers en spelers, waar ze hunne hartstogten zonder stoornis mogen botvieren.

De Staat — en hiertoe behooren natuurlijk ook de gemeenten — strekt zijne zorgen niet verder uit, dan tot het bewaren der orde en der openbare veiligheid, en *mag* niets dulden wat daarmede in strijd is. In deze roeping van den Staat ligt van zelf opgesloten, dat de vrouw niet tegen haar wil geprostitueerd kan worden, en dat de Staat haar deswege moet beschermen; terwijl de openbare

orde eischt, dat geene schadelijke ondeugden in 't openbaar bedreven of uitgeoefend worden. Met deze twee Staatsbemoeijingen kunnen de openbare veiligheid en de openbare zeden bewaard blijven. Wil men, echter, *in 't geheim*, toegeven aan zijne driften en zich zelven daardoor schade en schande berokkenen, — welnu! de straf treffe dan den overtreder, evenals dit met iedere andere ondeugd het geval is, waartegen door den Staat niet kan gewaakt worden.

In de maatschappij wisselen deugden en ondeugden met elkander af: hare aankweeking of uitroeijing behoort tot het gebied van het zedelijk toezigt, dat wederom de hulp van het wettig toezigt vraagt, om alle *openbare* gelegenheid, die de zeden kunnen bederven, af te snijden. En daarom juist mogen de bordeelen door den Staat noch officiëel erkend, noch op de reglementaire voorwaarden, worden.

II. *De voldoening der geslachtsdrift is noodzakelijk voor iederen persoon, op mannelijken leeftijd, die zijne gezondheid naar ligchaam en ziel in den normalen staat wil bewaren.*

Indien deze uitspraak waarheid behelsde, dan zoude het er diep rampzalig uitzien in de Maatschappij! Verbeeld u eens de uitoefening der coitus eene physiologische noodzakelijkheid, waaraan men niet ongestraft weerstand mag bieden, even als alvus, diuresis, ademhaling, enz. — en dan, met niets dan mannen, meer dan honderd dagen aan boord! Verbeeld u die cellulaire en andere gevangenissen, waar jaren achtereen de mensch gedwongen wordt, om, altijd volgens den berigtgever, óf zich eene straf der natuur op den hals te halen, óf die natuur op eene gevaarlijke wijze te bedriegen [1]). Verbeeld u eens die duizenden van geestelijke coelibatairs. Aan hun uitzigt zou men, in 't algemeen, zeggen, dat de straf der onthouding nog niet zwaar op hen drukt. Men zou evenmin zeggen, dat ze de natuur op eene gevaarlijke wijze bedriegen. En wanneer men nu tegen hen eens volhield, „dat het voor iederen persoon

---

[1]) P. Schröter, aangesteld in het „Zellen-Gefängniss Moabit" te Berlijn, heeft mij medegedeeld, dat het onanisme solitaire door het cellen-stelsel zelfs werd uitgeroeid. Zoo is het ook onjuist, dat alleen ten gevolge van „sexueele onthouding" de „stomme" zonden aan boord der schepen zouden toenemen.

op mannelijken leeftijd, wil hij zijne gezondheid naar ligchaam en ziel in den normalen staat bewaren, noodzakelijk is, om aan de neigingen, die hij in zijn geslacht voelt uitgedrukt, langs den natuurlijken weg den billijken (??) teugel te vieren," welke gevolgen zou men dan uit zoodanige bewering moeten trekken? Me dunkt, de Schr. zelf moet er, bij eenig nadenken, voor terugdeinzen! Maar zwaarder nog drukt de kracht der conclusie op de jonge dames, of liever op de ongehuwde. Of bedoelt de Schr. alleen mannen? Dit ware wel onphysiologisch, doch nog meer te vergeven, dan zóó vreesselijk ver de gevolgen eener redenering uit te strekken.

Wij gelooven echter, dat de berigtgever zich van die „noodzakelijkheid" een al te zwaarmoedig denkbeeld vormt, en dat zij noch op de ervaring, noch op de wetten der natuur gegrond is. Wel is de neiging, om aan de geslachtsdrift te voldoen, sterk, sterker misschien dan eenige andere, — en moeijelijk kan ze zonder eene ejaculatie bevredigd worden, — doch ze moet, om zich krachtig en onweerstaanbaar te openbaren, eerst *opgewekt* worden. Weet men die opwekking te vermijden, of is men — hetgeen bij velen het geval is — tot zoodanige opwekking ten eenenmale buiten de gelegenheid, dan, gelooven wij, kan men zonder eenige moeite weerstand bieden aan eene neiging, die sluimert en maar weinig van zelve wakker wordt. En al ontstaat ze ook van zelf, en al openbaart ze ook hare onweerstaanbaarheid, dan, immers, zijn de pollutiones nocturnae daar, om aan de congestio seminalis (sit venia verbo) eene heilzame afleiding te geven.

Maar waar die neiging vooral, en te vroegtijdig, wordt wakker geschud, dat is in de bordeelen, waar geen enkel middel wordt onbeproefd gelaten, om de kiemende drift der jeugd te ontsteken, of den uitdoovenden gloed der grijsheid op te wakkeren.

Men kan zich, door gewoonte, aan de voldoening dier neiging *verslaafd* hebben, doch dan is zij eerder een gebrek, dan eene noodzakelijke physiologische functie, geworden.

III. *Naarmate men de prostitutie meer in 't geheim tracht terug te dringen, zal de syphilis zich uitbreiden.*

De berigtgever staaft deze bewering al weder niet door voorbeelden; en toch zoude hij dit kunnen doen. Wat ons aanbelangt,

die deze statistieken ook kennen, kan hij ze echter gerust weglaten, want nog eens: ze bewijzen niets anders, dan de uitkomst van den *feitelijken* toestand in deze of gene plaats, dat is: de som der syphilitische lijders vóór en na de opheffling der bordeelen. Zoodanig bewijs is ons echter niet genoeg; wij zouden willen weten, of de syphilis dan nog zou toenemen, als de publieken huizen gesloten, en op de venerische besmetting straffen gesteld waren. Of het beperken der ontucht alleen tot publieke huizen de syphilis zoude verminderen, willen wij noch aannemen, noch ontkennen; doch wij willen er eene bewering tegenover stellen, die, in ons oog, nog al iets beteekent, en waarvoor wij in staat zijn, onbetwistbare gronden aan te voeren. Het is deze bewering: *op plaatsen, waar geen bordeelen bestaan, wordt nooit, of hoogst zeldzaam syphilis aangetroffen* [1]). Beteekent deze waarheid niets? Ze geeft toch stof tot veel nadenken.

Maar nog eens, al ware het ook, dat de vreeselijke kwaal, waarover we spreken, meer voedsel vond in 't geheim, dan in 't openbaar, dan nog zouden we liever 100 zieken zien, die zelven hun ongeluk *gezocht* hadden, dan 25, die we hun ongeluk hadden *aangewezen.*

Men ziet alzoo, dat ook de uitbreiding der syphilis ons niet kan terugbrengen van onzen tegenzin voor het erkennen der openlijke prostitutie, en dat wij, al hadden we er de overtuiging van, het wezen toch niet aan de gevolgen zouden opofferen.

Wij willen de openlijke prostitutie *niet*, maar wat willen we dan? Ziehier onze corollaria.

1. De policie-verordeningen van iedere plaats, waar men de openbare ontucht voor noodzakelijk houdt, verbieden *niet*, dat vele vrouwen zich in zekere huizen ophouden; maar ze verbieden *wel*, dat het verblijf van zoodanige wezens door uiterlijke kenteekenen zigtbaar zij; ze verbieden *vooral*, dat schitterend licht, muzijk en dans als middelen worden gebezigd, om den voorbijganger naar de onreine hallen te lokken, — en veel meer nog, dat de opgesmukte en in eene wellustige kleeding gehulde nymphen hare sirenentaal op den openbaren weg doen hooren. Is het dan vol-

---

[1]) Cf. de ervaring in Tilburg boven vermeld, blz. 45.

strekt noodzakelijk, dat de maatschappij aan dit gebrek eene afleiding moet geven, even als een exutorium in de therapie, die afleiding zij dan te vinden in donkere, weinig bezochte holen, waar de schande in diepe stilte haar offer aan de noodzakelijkheid kan brengen, en waar de persoon, die „zijne gezondheid, naar ligchaam en ziel, in den normalen staat wil bewaren, aan de neiging, die in zijn geslacht is uitgedrukt, langs den natuurlijken weg den billijken teugel kan vieren." De politie *kenne* de bordeelen wel, maar loochene toch hun bestaan; ze knoope er nimmer eene officiele betrekking mede aan. In die stad zelfs, waar de prostitutie bij herhaling is toegelaten en gereglementeerd, leest men a. een artikel, dat zij, als bedrijf, niet geoorloofd is, maar slechts als een noodzakelijk kwaad, geduld wordt, en b. een koninklijk bevel [1]), dat op bordeelen de stempel der diepste verworpenheid en schande moet gedrukt worden; — en dit is juist het ware: schande moet op de bordeelen en hunne bezoekers kleven, en daarom moet niemand van hun bestaan bewust zijn, die hierbij geen belang heeft, of die niet bang is voor de straf, welke op eene onderdrukking der geslachtsneiging zal volgen. Zang en dans en muzijk en punsch en bloote armen en ontbloote boezem en schitterende tanden en golvende lokken en zwellende vormen en wulpsche handgrepen en verleidelijke lonken zijn niet noodig voor den persoon, die zijne neiging tot coitus niet meer kan overwinnen, — ze zijn veeleer geschikt, om bij iedereen die neiging op te wekken en gaande te maken. De man, die moet toegeven aan eene onweerstaanbare drift, zij de stilte en de duisternis liever, dan gewoel en licht, — en mogt hij het laatste ook verkiezen, — mogt hij zijne eischen zelfs boven de voorregten van een huwelijk uitstrekken, de policie verhindere hem in die onzinnige vordering en sta hem niet meer toe, dan het voldoen aan eene natuurlijke neiging, waaraan hij „niet ongestraft kan weêrstand bieden."

2. Een gevolg van het voorgaande is, dat het houden van een bordeel niet als een bedrijf wordt beschouwd en dat de houders

---

[1]) Tot mijne spijt heb ik dit „Koninklijk bevel" (waarschijnlijk een Koninklijk Besluit) niet kunnen vinden. — Zie verder noot 1 (blz. 49) en de Haagsche Verordening van 1856.

derhalve noch aan patentregt, noch aan eenig ander regt onderworpen zijn. Alexander Severus heeft reeds gezegd, dat het strijdig is met de waardigheid van den Staat, van een verderfelijk, hoewel dan ook noodzakelijk, middel van bestaan voordeel te trekken, — en wij zeggen het hem ten volle na. De Staat mag iemand niet verbieden, zijne woning tot het bedrijven van ontucht te leenen — want met dit verbod ware de vrijheid van elk gezin geschonden — doch hij moet zoodanig bedrijf ignoreeren, en er derhalve, onder welk voorwendsel ook, nimmer eene belasting op leggen; want zoodanige belasting sluit van zelf eene erkenning in, die nimmer van den Staat mag uitgaan.

3. De strafwet heeft gewaakt, dat personen beneden eenen bepaalden leeftijd niet tot ontucht verleid worden; ze waakt tevens, dat de een den anderen geen vergif, of andere schadelijke zelfstandigheid, mag toedienen; — en waarom zouden ze dan ook geen straf kunnen bedreigen tegen dengene, die een ander met syphilitisch gift besmet? In de Berlijnsche verordening op het houden van Bordeelen, van 2 Febr. 1792, komt (zie art. 2) voor dat ieder. die een ander, door onreinen bijslaap, met syphilis aansteekt, verpligt zal worden de kosten der genezing te dragen, en daarenboven gestraft zal worden met eene tuchthuis- of vestingstraf van drie maanden [1]). Deze zelfde bepaling komt voor, en wel van algemeener toepassing, in art. 1015 en 1026 van het algemeen „Landrecht"; en behoorden wij tot diegenen, die de voldoening der geslachtsdrift voor „noodzakelijk" hielden, zeer heilzaam zouden wij dan die bepaling vinden, al ware ze ook niet gemakkelijk te handhaven. Vermits wij echter van die noodzakelijkheid niet overtuigd zijn, en dus dit besmet worden door syphilis geheel moedwillig noemen, zoo kunnen we ook den besmette geenerlei vergelding toedienen.

Wanneer wij dus een plaatselijk policie-reglement moesten maken, waarin de noodzakelijkheid werd aangenomen, dat er bordeelen bestaan, dan zouden we wenschen op zoodanige bepaling, als boven vermeld is, in de strafwet te kunnen wijzen, — dan

---

[1]) Dergelijke bepalingen zijn op het Congres te Utrecht door den heer Sibmayer Zijnen voorgesteld en toegelicht.

zouden we strengelijk toezien, dat ligte vrouwen en ligte huizen zich zorgvuldig aan het oog des publieks onttrokken, opdat der wereld te gelijk met de schande ook de schade ontnomen werd!

Een ontuchtig leven echter behoort tot het forum van den zedelijken regter, en het kwaad, dat daaruit voortvloeit, kan men nimmer op de policie verhalen. Het schijnt dus beter, om de geheele zaak der prostitutie te ignoreren, en de gevolgen op het hoofd harer trawanten te doen nederdalen."

Op het Congres te Utrecht werden de volgende zinsneden uit een brief van den Heer Donkersloot d.d. 9 Mei 1878 voorgelezen, waarvan de openbaarmaking toegestaan was:

„ Als uwe bijeenkomst eenig doel zou treffen, dan zoude zij, dunkt mij, moeten decreteeren:

1°. dat de Staat het bestaan der prostitutie volstrekt moet ignoreeren, derhalve er *geen* toezigt op houden, veel minder een brevet moet geven voor het houden van een bordeel, en nog veel minder er belasting = dat is voordeel = van te trekken.

2°. dat alle openbare kenteekenen of uitlokselen, die sommige huizen van plezier ten toon spreiden, strengelijk geweerd of gestraft moeten worden.

3°. dat het openbaar gezag geen kennis moet nemen van de ziekten, die prostitués bij zich dragen, en die nog veel minder moet trachten te voorkomen, omdat het juist daardoor de eerste en ergste straf opheft, die der ongebondenheid te wachten staat.

4°. dat er van *openbare* prostitutie geen sprake meer moet zijn, maar alleen van *clandestine*, opdat er toch zooveel mogelijk nog van de wankelende eer worde gered."

Na dit advies van een medicus dient nog melding te worden gemaakt van de slotsom, waartoe een Commissie van Enquête kwam betreffende het stelsel van periodieke keuring der publieke vrouwen, dat een hoofdoorzaak en deel van den inhoud vormt ook onzer Plaatselijke Verordeningen.

In Engeland bestaan nl. sints 1864 wetten tot bestrijding der syphilis, euphemistisch betiteld: „An Act for of the prevention of Contagious Diseases at certain Naval and Military Stations", oorspronkelijk slechts over 11 steden (zoogenaamde „protected districts") zich uitstrekkend. — Door de Act van 1866 werd dit getal tot 13 gebracht, maar daarenboven de Act van 1864 afgeschaft en een nieuw stelsel met gewichtige wijzigingen ingevoerd; bepaaldelijk waren nieuw:

A. The periodical examination, by a medical officer appointed for this duty, of every common prostitute within the prescribed districts, either upon a magistrate's order, or by voluntary submission:

B. The detention in a certified hospital of every prostitute found upon any such examination to be affected with contagious disease, for a period not exceeding three, or under special circumstances, six months; the certificate of the examining surgeon, without the order of a magistrate, being sufficient warrant for such detention [1]).

Men ziet: hetzelfde stelsel in hoofdzaak, dat in onze Verordeningen wordt gehuldigd, voorzoover het de eerste en vierde afdeeling der Haagsche Verordening betreft.

De Act van 11 Aug. 1869 voegde 6 nieuwe plaatsen aan de reeds bestaande 13 protected districts toe, strekte het cordon om de plaatsen van 5 tot 10 mijlen uit, verlengde het maximum van verblijf in het hospitaal van 5 tot 6 maanden en verscherpte in meer dan een opzicht de bepalingen.

Het zou ons te ver, ook buiten het doel voeren eene beschrijving te geven hetzij van den volledigen inhoud dezer

---

[1]) Report of the Royal Commission. I. p. 3. — Dit deel, de conclusies met hare toelichting bevattend, is 27 blzz. groot en afzonderlijk te bekomen.

wetten [1]), hetzij van de beweging die in Engeland tegen dezelve ontstond en die zich weldra ook naar het vaste land uitbreidde, van waar trouwens het stelsel naar Engeland was overgeplant. — In September 1877 werd te Genève het 1ste Congres gehouden der „Fédération Britannique et Continentale pour l'abolition de la prostitution comme institution légale et tolerée", die reeds tal van geschriften over het wezen der Prostitutie en tegen de door haar gewraakte maatregelen heeft doen verschijnen.

Voor ons doel en land is nu echter bovenal belangrijk, dat in 1869 eene Commissie van Enquête van 23 leden werd benoemd, die zelf haar ontstaan aldus beschrijft (Report blz. 6):

„The movement against the Acts was supported by many persons of station and intelligence, and among others by several ladies who resented this legislation as insulting to their sex, and tending to the depravation of public morals. In the midst of this agitation the House of Commons was moved to repeal the Acts, and after a long discussion, with closed doors, Your Majesty's ministers undertook to advise Your Majesty to the whole question to a Royal Commission to inquire into and report upon the administration and operation of the Contagious Diseases Acts (1866 to 1869), with power to suggest whether the same should be amended, maintained, extended, or repealed."

Ten behoeve nu waarschijnlijk dezer Commissie van Enquête kwam er in 1870 eene aanvraag van de Engelsche regeering aan de onze om inlichtingen, betreffende de verordeningen regelende het toezicht op de publieke vrouwen en de werking van die verordeningen.

---

[1]) Zie verdere bijzonderheden in de reeds aangehaalde werken van Lecour (blz. 274), Jeannel (blz. 487), Mireur (blz. 236).

Nadat deze inlichtingen door tusschenkomst onzer provinciale geneeskundige inspecteurs en de Ministers van Oorlog en Marine verstrekt waren, verscheen nu in 1871 het Report van de Engelsche Commissie van Enquête, groot 27 bladz. folio, toegelicht door een 846 blz. folio groot deel Minutes of Evidence (Vol. II van het Report), de antwoorden behelzend op 20385 vragen gedurende 45 dagen aan tal van personen gedaan, die hetzij de toepassing der wetten hadden ondergaan, hetzij ze uitgevoerd hadden, hetzij door hun betrekking, ondervinding of studiën getuigenissen konden afleggen. Een belangrijke zitting was zeker die, waarin J. Stuart Mill werd ondervraagd (19,990—20,101), welk verhoor ook afzonderlijk uitgegeven is.

De bezwaren, tegen de Acts ingebracht, worden door de Commissie tot 9 punten teruggebracht (blz. 13).

1. That the Acts are designed to provide sound prostitutes for soldiers and sailors, and that this is implied in their title.
2. That such legislation, by rendering vicious indulgence less hazardous, has a direct tendency to promote immorality.
3. That the protected districts are in fact resorted to by libertines, and that married men and youths are induced to visit the registered women by the security they are supposed to offer of freedom from contagion.
4. That the practice of registering prostitutes. and subjecting them to a periodical examination for the purpose of ascertaining whether they are in a fit condition to follow their trade, is in itself an outrage upon public decency and morality.
5. That such a system is virtually a recognition by the State of the trade of prostitution.
6. That the compulsory surgical examination of the women at stated intervals is calculated to remove any lingering sense of shame in the subjects of such operation, and to harden them.

7. That the increased gains of prostitution consequent upon the improved condition of the women offer a temptation to girls to enter upon this way of life.
8. That it is unfair to exempt men from the restraints and regulations to which women are subjected.
9. That the Acts are opposed to the principles of constitutional law.

Merkwaardig is het, dat de Commissie na zóó nauwgezet onderzoek en ook waarschijnlijk van de ten onzent verkregen resultaten kennis te hebben genomen, hare conclusies aldus aanvangt (blz. 19):

„To sum up: We recommend —

1. That the periodical examination of the public women be discontinued" [1]), — het periodiek „Sanitair onderzoek" niet worde voortgezet, waarmede dus zoowel een hoofdbepaling der Contagious Diseases, als het in onze Verordeningen nedergelegde Fransche stelsel wordt afgekeurd.

Een grondige studie over de Engelsche Acts en soortgelijke Wetten en Verordeningen op het vaste land leverde Prof. Sheldon Amos in „a Comparative Survey of laws in force for the prohibition, regulation and licensing of vice in England and other countries," London 1877, waarvan een Fransche goedkoope vertaling verscheen, o. a. bij den uitgever van dit Proefschrift te verkrijgen [1]).

---

[1]) Ook de Medical Times and Gazette 1857 (II) blz. 528 en 661, en 1858 (I) 90, 170 en 248 behelst artikelen in denzelfden geest.

Op bladz. 249 (1858: I) volgt na eene beschrijving van de voorgestelde „Sanitaire" maatregelen: „But we must stop, for our pen hesitates in describing these details of the „most important duties" of our sanitary confrères. We have surely said enough. Principles which lead to such practices as these bear with them their own condemnation. Does the author of the scheme

Ten slotte dient nog opgemerkt te worden, dat 22 Mei jl. door het Parlementslid Sir Harcourt Johnstone in het House of Commons de tweede lezing van de Repeal-Bill werd verdedigd, welke door adressen van 114,000 namen voorzien, was ondersteund. — Ten gevolge der staking van de werkzaamheden op dien dag werd het voorstel niet aan eene stemming onderworpen [1]).

RÉSOLUTIONS DU CONGRÈS DE GENÈVE.

22 SEPTEMBRE 1877.

A. Section d'Hygiène.

Résolutions.

La Section d'Hygiène affirme:

I. Que l'empire sur soi-même dans les relations sexuelles est une des bases indispensables de la santé des individus et des peuples.

II. Que la prostitution est une violation fondamentale des lois de l'hygiène.

---

really believe that he will ever find a body of Medical men who will assist him in carrying out such things as these? Does he really think that he is diminishing vice by the fostering of such a system as this?" —

Gelukkig zijn er ook in Nederland medici, die aldus oordeelen. Zoo weigerde nog onlangs te Arnhem een geneeskundige om dergelijke beweegredenen een aanstelling van „keurmeester van publieke vrouwen" van gemeentewege.

[1]) Zie het uitvoerig bericht in „the Shield" van 2 Juni 1878.

III. Considérant que le rôle de l'hygiène publique ne doit pas se borner à la surveillance et à la prophylaxie des maladies qui peuvent affecter les populations, nous déclarons que sa vraie fonction est de développer toutes les conditions favorables à la santé, qui a sa plus haute expression dans la moralité publique.

IV. La Section d'Hygiène constate le complet insuccès de tous les systèmes de police des mœurs ayant pour but de réglementer la prostitution.

Elle les repousse en s'appuyant entre autres motifs sur les suivants: — que la visite chirurgicale obligatoire des femmes est révoltante pour la nature humaine, — qu'elle ne peut d'ailleurs atteindre qu'un certain nombre de prostituées, — qu'on ne peut pas se fier à cette visite pour découvrir la forme constitutionnelle la plus grave des maladies vénériennes et en empêcher les progrés, et que, par conséquent, elle donne une fausse sécurité sur la santé des femmes visitées.

V. La Section d'Hygiéne désire instamment que l'on écarte tous les obstacles que empêchent aujourd'hui que les maladies vénériennes soient soignées aussi largement que toute autre dans les hôpitaux qui relévent du contrôle municipal ou d'autres corps publics, ainsi que dans ceux qui sont soutenus par des dons particuliers.

VI. La Section d'Hygiène exprime aussi le vœu que la police ordinaire fasse strictement respecter la décence dans les rues et les places publiques, et qu'elle réprime tout scandale public, qu'il soit causé par les hommes ou par les femmes.

B. Section de Morale.

I. Que la pratique de l'impureté est aussi répréhensible chez les hommes que chez les femmes.

II. Que la réglementation tend à détruire l'idée de l'unité de la loi morale pour les deux sexes, et à rabaisser le ton de l'opinion publique sur ce sujet.

III. Que tout système d'organisation de la prostitution excite à la débauche, augmente le nombre des naissances illégitimes, développe la prostitution clandestine, et abaisse le niveau de la moralité publique et privée.

IV. Que la visite médicale obligatoire des femmes, base de toute réglementation, est un outrage à la femme, d'autant plus odieux qu'il tend à sonsommer la perte des malheureuses forcées de le subir et même à détruire, chez les plus dégradées, ce qui peut leur rester de pudeur.

V. Que l'inscription d'office est une atteinte à la liberté et au droit commun.

VI. Que par la réglementation, l'État oubliant qu'il doit une égale protection aux deux sexes, les corrompt en réalité et avilit la femme.

VII. Que l'État, dont la mission est de protéger le mineur et de le soutenir dans sa lutte pour le bien, l'excite au contraire à la débauche en la lui facilitant par la réglementation.

VIII. Qu'en autorisant les lieux de débauche et en faisant du désordre l'exercice d'une profession régulière, l'État sanctionne le préjugé immoral que la débauche est une nécessité pour l'homme.

IX. Qu'un appel sera adressé à la conscience de tous les auteurs, éditeurs, libraires et colporteurs des deux continents, pour les engager à ne favoriser en aucune manière la vente ou la diffusion de la littérature corruptrice, des ouvrages licencieux et des gravures obscénes.

C. Section d'Economie sociale.

I. Les intérêts, les droits et l'indépendance économique du sexe féminin sont-ils suffisament respectés et sauvegardés de notre temps par les lois, l'opinion, les coutumes et les mœurs?

Réponse: Non.

II. L'exercice continu d'une profession de main-d'œuvre est-il conciliable pour la femme avec son rôle dans la famille et au foyer domestique?

Réponse: Cela dépend de la profession et de la position individuelle de chaque femme.

III. Le salaire de main-d'œuvre d'une femme est-il suffisant pour satisfaire à ses besoins légitimes?

Réponse (*avec une minorité*) : Non.

IV. 1° Quelles sont les causes principales de l'insuffisance du salaire des femmes dans l'industrie?

Réponse (*avec une minorité*) : L'inégalité que les lois, les mœurs, l'ignorance et le réglementation de la prostitution introduisent entre les hommes et les femmes.

2° Serait-il possible de remédier à cette infériorité ?

Réponse : Qui, par des lois égales, par l'amélioration des mœurs, par l'abolition de la prostitution réglementée, par l'enseignement général et professionnel.

V. Quelles sont ou seront les conséquences, pour le sort économique et moral des femmes, de leur emploi dans la grande industrie (manufactures, fabriques, etc.) ?

Réponse : Ces conséquences varieront selon les circonstances. La Section estime que, en principe, il ne faut fermer à la femme aucun des emplois industriels qui peuvent la soustaire par le travail, à la misère et à la prostitution.

VI. L'intervention gouvernementale ou légale en faveur des femmes, dans le régime de la grande industrie (durée du travail, taux du salaire, etc.), est-elle désirable ?

Réponse (*avec une minorité de deux voix*) : Non.

VII. Quel parti les femmes pourraient-elles tirer du principe d'association pour améliorer leur sort au point de vue économique ?

Réponse : Le même que les hommes.

VIII. Comment doit-on concevoir et organiser l'instruction et l'éducation pour contribuer au relèvement moral, social et économique de la femme ?

Réponse : En ne fermant aux femmes aucune branche d'instruction et d'éducation, et en assurant une parité de sacrifices de l'État et de la société en faveur des deux sexes.

D. Section de Bienfaisance.

I. Que les idées que comporte le système de la réglementation du vice sont incompatibles avec toute œuvre de sauvetage.

II. Qu'il est prouvé que la réglementation de la prostitution est un grand empêchement à la réussite des œuvres de secours, parce que l'inscription et la visite médicale sont opposées à tous les

sentiments de pudeur féminine, qui ne sont jamais absolument éteints en aucune femme, et qu'elles rendent plus difficile la réhabilitation qu'on peut et qu'on doit espérer de toute femme, quelque perdue qu'elle soit.

III. Il est à désirer qu'on établisse partout des *Homes*, dont le système doit être aussi peu que possible pénitentiaire, parce que la sympathie et l'amour chrétien sont les seuls moyens efficaces de sauvetage pour les jeunes filles.

IV. Il est à désirer qu'un système de communications internationales soit établi pour empêcher la traite des blanches et pour veiller sur le bien-être des femmes qui cherchent de l'emploi dans les divers pays.

E. Section de Législation.

I. L'État n'a pas le droit de réglementer la prostitution, car il ne doit jamais practiser avec le mal ni sacrifier les garanties constitutionelles à des intérêts contestables.

II. Tout système de réglementation officielle de la prostitution entraine l'arbitraire de la police et la violation des garanties judiciaires assurées à tout individu, et même aux plus grands criminels, contre les arrestations et les détentions arbitraires.

Comme cette violation du droit est commise uniquement au préjudice de la femme, il en résulte entre elle et l'homme une monstrueuse inégalité; la femme est rabaissée au rang d'un pur moyen, et n'est plus traitée comme une personne. Elle est hors la loi.

En outre, par la réglementation du vice, l'État viole directement sa propre loi pénale, puisque celle-ci défend l'excitation à la débache, et que l'État se fait au moins le complice de cette excitation, en tant qu'elle est pratiquée par les établissements ou par les femmes qu'il autorise.

L'État méconnait en outre ainsi son devoir de tutelle envers les mineurs.

III. Le but n'est pas atteint: car la réglementation produit et développe la prostitution au lieu de la diminuer.

Le développement croissant de la prostitution clandestine, dans

les villes où ce vice est réglementé, suffit pour montrer que les réglements sont toujours plus éludés. Le développement des maladies vénériennes et le nombre des attentats aux mœurs dans les mêmes villes, prouvent que la réglementation n'atteint pas les buts qu'elle se propose.

IV. Il résulte de tout cela que l'État doit renoncer à poursuivre le but hyginiéque, d'autant plus qu'l s'agit ici, non d'un danger extérieur pour la santé publique en général, comme les épidémies, mais d'un danger auquel on s'expose, le sachant e le voulant.

L'État doit donc abandonner le procédé administratif et arbitraire, pour rentrer dans la voie judiciaire et dans le droit commun. Il doit se borner à l'ordre public et à la tutelle des mineurs.

La visite sanitare forcée des prostituées est également contraire au droit commun.

V. L'État doit continuer à punir l'excitation à la débauche commise sur des mineurs de l'un ou de l'autre sexe, et particulièrement le proxénétisme.

Il devra punir l'embauchage des mineures en vue de la débauche.

Il devra interdire toute organisation collective de la prostitution, c'est-à-dire punir le fait de tenir une maison de débauche ouverte au public, et celui de louer un immeuble pour un pareil usage. On peut alléguer ici l'analogie des maisons de jeu, qui sont interdites par presque toutes les législations pénales.

Nous réservons, sans y rien changer, les dispositions, pénales touchant les outrages à la morale publique, et en particulier la provocation *publique* à la débauche, les attentats aux mœurs contre les individus, les détournements de mineurs et les séquestrations illégales.

VI. Quant aux causes de la prostitution au point de vue juridique l'État pourrait punir la séduction d'une mineure, lorsqu'elle a été opérée au moyen de promesses mensongères.

On pourrait examiner aussi la question de savoir si l'État ne devrait pas rétablir la recherche en paternité, afin d'égaliser la position entre l'homme et la femme.

SLOT.

Het Congres tot bespreking van het Prostitutie-vraagstuk 27 Mei 1878 te Utrecht gehouden, kenmerkte zich door twee verblijdende verschijnselen.

Allereerst de zoo groote belangstelling blijkbaar uit het ruim 200tal aanwezigen van allerlei stand, ambt en richting: Professoren en Studenten, Commissarissen van Politie en Medici, Predikanten en Militairen, Rechters en Kooplieden, Pers en Straatprediker. Uit Noord en Zuid, Oost en West, van stad en lande waren ze bijeen, en al was 's avonds de vergadering iets gedund, toch werd wellicht toen zelfs met grooter aandacht en vrucht aan het debat deelgenomen.

Dán was het peil der beschouwingen over het geheel ernstig en hoog; werd door niemand bevordering van of medeplichtigheid aan de prostitutie in bescherming genomen, al mocht niet ieder voor het oogenblik zich bewust gevoeld hebben van de vérstrekkende gevolgen, die dit hooge standpunt tegenover de aan de orde gestelde onderwerpen (*keuring* en *bordeelen*) medebracht.

De geldigheid der zedewet, voor ieder en onder elke omstandigheid, de heiligheid van het huwelijk, de zware verantwoording, die ook in het geslachtsleven op ieder mensch rust, maakten den grondtoon uit van meer dan één advies. Het lot, dat de ontuchtigen zelven als gevolg van hun bedrijf soms wacht, werd door niemand in bescherming genomen; ernstig werd de vraag gesteld of men in naam en in het belang der onschuldige slachtoffers de genoemde geneesmiddelen mocht verdedigen, die wellicht erger waren dan de kwaal; en naast de bedachtzaamheid, het breken met utilisme en met wetten, wier grondslag onzedelijk was, aanbevolen.

Trouwens én die groote *belangstelling* én die *ernstige* toon waren te verwachten van eene vergadering van *Nederlandsche mannen*, in *deze* dagen, bij dit *vraagstuk*.

Op elk dezer vier laatste gecursiveerde woorden moet de nadruk vallen.

Vooreerst om het vraagstuk:

De Schrift oordeelt geen schennis der zedewet zwaarder: „Vliedt de hoererij. Alle zonde, die de mensch doet, is buiten het ligchaam; maar die hoererij bedrijft, zondigt tegen zijn eigen ligchaam" [1]).

„Zonde tegen zijn eigen lichaam", en daaronder valt niet slechts elke anticipatie op hetgeen slechts in het huwelijk niet verboden is, — de overspelige, — de publieke vrouw in de velerlei vertakkingen die b.v. de Haagsche Verordening in art. 1 van haar vermeldt, — elke man of jongeling die haar verleider was of medeplichtige is, maar ook zoowel „l'onanisme

---

Met deze aant. in de Staten-Vertaling: „Want hoewel een dronkaard en brasser zijn ligchaam ook misbruikt, zoo geschiedt het nochtans door iets dat geen deel aan zijn lichaam is, als spijs en drank; doet ook zijn ligchaam veel chade en schande aan, maar niet zoo zwaar als de hoererij."

solitaire" [1]) als „l'onanisme conjugal" [2]) — tegenwoordig euphemistisch „kunstmatige toepassing van het 1 of 2 kinderen-stelsel" genoemd —, zoowel de „stomme", als meer dan één der „roepende" zonden.

„Zoo iemand den tempel Gods schendt, dien zal God schenden", en daarom rust zoo zware, zoo veelzijdige vloek op alles wat in engeren en wijderen zin behoort tot het „veil hebben" van zijn lichaam, al is het niet om geld, al is het zonder „den menschen ergernis te geven", al bestaat ze slechts in aan derden onbekende schennis van huwelijkstrouw en huwelijksteerheid.

Aan een breeden zoom van kwalen en smarten paart zich onverschilligheid omtrent wat hoog, edel, rein en heilig is. Weerzin van arbeid, inspanning en natuurlijke liefde, nivelleering der zedewet tot het peil der zinnelijke lust, verlies van alle schaamtegevoel, ingetogenheid en zelfbeheersching, verslapping van wilskracht en veerkracht, — spotzucht, malaise en geblaseerdheid; eindelijk dikwijls: wanhoop, levenswalg, zelfmoord [3]).

„Wie de zonde *doet*, haar *dienstknecht*", geldt bovenal hier.

Niet altijd echter is de Ontucht [4]) *dadelijk* van zoo ingrijpenden aard, zijn hare gevolgen zoo *zichtbaar*, schaadt ze het

---

[1]) Zie de treffende Voorrede van O. G. Heldring vóór „Kapff's Waarschuwing" (Amsterdam, Goossens, 1859) over dit punt handelend.

[2]) Cf. o. a. Bourgeois, Chap. IX, van „Les passions, l'amour et le libertinage."

[3]) Cf. Dr. Cohen Stuarts Voorrede van „Uit de Diepten" (Utrecht, C. van der Post Jr., 1861). — Dumas' „Les Madeleines repenties" p. 14—19.

[4]) Ik gebruik de woorden Prostitutie en Ontucht door elkaar, niet slechts omdat ons spraakgebruik en onze wetgeving daartoe aanleiding geven, maar ook omdat het woord Prostitutie verder reikt dan het zich „voor ieder verkrijgbaar stellen", in ontuchtigen zin.

meest den *hoofdschuldige*. Toch is ze daarom niet minder verderfelijk, de bedrijver niet minder schuldig.

„Wie een vrouw aanziet om haar te begeeren, heeft reeds overspel met haar in zijn hart gedaan."

Elke *oneerbare of onreine blik*, houding, beweging reeds geoordeeld, alsof woord en daad er op gevolgd waren. Elk oogenblik in de wereld van onzuivere fantasie of weelderige beschrijving, beschouwing en vertooning doorgebracht, van invloed op het hart, waaruit „kwade gedachten, overspel, hoererij, onreinigheid, ontuchtigheid voortkomen." — Meer nog dan de lichamelijke, de zedelijke syphilis, meer dan de verrotting des lichaams het *verderf der ziel* gevolg van het leven in de bedwelmende atmosfeer dezer zonde. — En eindelijk van geen hartstocht geldt wellicht zoozeer als van deze, dat zij, hoewel niet altijd een ander als medeplichtige eischend, toch in elk geval, even als de steen in het water geworpen in wijder kringen zijn werking doet natrillen, steeds *slachtoffer op slachtoffer om den zondaar heen velt*, en de schakels van diepen val, — verwoesting van eigen of eens anders leven, schennis van familienaam, verderf van eigen en ander gezin, onecht kroost, ondermijning van maatschappij en schudding van de grondslagen des Staats — even zeker, als deze gevolgen dikwijls niet voorzien waren, tot zijne verantwoording komen.

„Er bestaat eene zonde," schrijft Dr. Cohen Stuart in de treffende Voorrede van „Uit de Diepten", „welke diepgeworteld in het verdorven hart, te allen tijde de zeden heeft verwoest, de ziel verontreinigd, de zamenleving verpest, vrede en zegen uit harten en huizen gebannen, en als een invretende kanker heeft geknaagd aan het leven der menschheid — de zonde der *ontucht*. Haar te noemen is eene der verderfelijkste krankten te hebben aangewezen van het zedelijk leven, de hand

te hebben gelegd op een der diepste en doodelijkste wonden ook van den tegenwoordigen maatschappelijken toestand."

Dat nu in onze dagen voorzeker de Prostitutie niet in uitgebreidheid en aard afnam, maakt den toestand reeds ernstig.

„Fast überall hat im Laufe der letzten Decennien die Prostitution bedeutend zugenommen und zwar in höheren Maasstab als die Bevölkerung. Der gleichfalls consequent steigende Selbstmord bietet dazu eine tragische Parallele. — Est ist ein trauriges Characteristicum der sittlichen Depravation unserer Zeit, ein schmachvolles Zeugniss gesunkener Humanität in unserer Civilisationsaëra, dass die Unzuchtverbrechen in allen Staaten Europas stark zugenommen haben und stets noch im Zunehmen begriffen sind" [1]).

Ook in ons land blijkt de toeneming vooral der geheime prostitutie uit bijna elk Gemeenteverslag [2]), en schennis der eerbaarheid, verleiding, verkrachting, tegennatuurlijke zonden en proxenetisme, naar mate ze meer op de rol onzer Rechtbanken en Hoven prijken, doen nog te grooter cijfer vermoeden van de misdaden, welke onbekend bleven of niet in de termen der Strafwet vielen.

Toch ligt niet hierin het hoofdverschil met vroegere dagen. Ten minste niet met de eeuw die aan de onze voorafging. Het onlangs (1877) door het Utrechtsch Genootschap uitge-

---

[1]) Von Oettingen: „Die Moralstatistik". 1874. S. 217. Cf. H. v. Valentini: „das Verbrecherthum", S. 103. — Zie ook „de Economist" van Junij—Julij 1876, blz. 639, 647, 648.

[2]) Zoo b.v. in het Haagsche Gemeenteverslag 1877, blz. 54: „De clandestine prostitutie neemt voortdurend toe; het aantal, dat zich daaraan overgeeft, is onmogelijk op te geven, maar overtreft verre het getal der ingeschrevenen"; — niettegenstaande aldaar reeds 50 jaar „openbare prostitutie" bestaat.

geven *Journaal van Constantijn Huygens* bewijst op nieuw, dat zelfs in den bloeitijd onzer Republiek, wellicht juist ten gevolge van dien bloei en die welvaart, het zedenbederf, vooral in de hofkringen, hoog gestegen was. En hetgeen eene andere uitgave (1872) van datzelfde genootschap „*De Spectatoriale geschriften van* 1741—1800" door Dr. J. Hartog, bepaaldelijk blz. 70—126, ons omtrent den zedelijken toestand der Nederlandsche natie op het einde der 18de eeuw mededeelt, hetgeen de verhalen onzer ouders of grootouders op menig punt zouden kunnen bevestigen, doet zien, welke gerechte kastijding en heilzame loutering Napoleons schrikbewind was. Eindelijk vergete men bij de vergelijking van het verleden en heden niet, hoe toen drie machtige hefboomen: een vooral in zake prostitutie veel nauwlettender *strafwet*, een strenger *kerkelijke tucht*, maar bovenal eene *openbare meening*, die in de Gereformeerde levens- en wereldbeschouwing wortelde, menigeen in den band hielden, gemakkelijker de uiterlijke eerbaarheid redden en van allerlei overtredingen afschrikten.

Ook Dr. Cohen Stuart schrijft: „Ik wil niet beweren, dat de openbare zedelijkheid thans, over 't geheel, tot lager peil dan vroeger zou zijn gezonken, en dit groote kwaad meer dan te voren onder ons heerscht al kan het zeker niet worden ontkend, dat vele verschijnselen van onzen tijd: de ongeloofelijk vermeerderde behoeften en weelde van het maatschappelijk leven, de meer algemeene zucht naar uitspanning en genot, het toenemend verschil van rijkdom en armoede, de afwijking bij velen van eenvoudige vroomheid en voorvaderlijk geloof, de op velerlei wijzen zich openbarende geest van materialisme, eigen aan de dagen, die wij beleven — dat al deze dingen zoo vele aanleidingen en aanlokselen tot onzedelijkheid zijn."

Niet slechts dat de onzedelijkheid toenam, dat de openbare meening haar minder schuldig oordeelt en strafwet zoowel als de in de zamenleving uitgeoefende tucht dermate verslapten, maakt onze dagen bovenal zoo ernstig [1]).

Meer nog, dat het kwaad in *stelsel* gebracht, in *wet* en *verordening* gegoten, door *leiders* des volks wordt aangeprezen, ja door mannen van vroeden en vromen zin soms zelfs over een enting dier beginselen op *christelijken* stam gedacht wordt. Nu eens de naïveteit, dan weder de brutaliteit, eerst het wetenschappelijk kleed, waarin de nieuwe „Sexueele moraal," — want hierop hebben we het oog, — wordt gehuld, later de aandacht, instemming, ja toejuiching, die zij bij menschen vindt, van wie men het 't minst zou verwachten, — verrassen en ontzetten beurtelings. — Maar intusschen wordt even zeker als geleidelijk de maatschappelijke atmosfeer bedorven en veel krachtiger de prostitutie in ruimeren zin d. i. van het lichaam, van het huwelijk, van de teedere en geheimste uitingen des menschelijken levens bevorderd, dan toen met de komst der Spanjaarden in ons land de „Spaansche pokken" zoozeer zich uitbreidden, of met het verblijf der Franschen op het eind der 17de eeuw onanisme en nog erger, „stomme" zonden, inheemsch werden.

De liefde wordt beschouwd als „onmisbaar voor een huwelijk" en tevens — de theorie der „vrije liefde" verdedigd, die eenvoudig eene contradictio in terminis is, omdat de liefde,

---

[1]) F. A. Hartsen noemt in zijne brochure: „Over Onkuischheid" (Amersfoort 1867) onder de oorzaken van het vooroordeel, alsof de zonden der onkuischheid tot de lichtste vergrijpen behooren:

1°. Het verschijnsel, dat sommige vergrijpen tegen de kuischheid niet onder het bereik van de justitie vallen.

2°. Dat de verzoeking tot bedoeld kwaad in onze dagen zoo sterk is.

waarvan niet het „*trouw* tot den dood" grond en uitvloeisel is, eenvoudig dien naam niet verdient.

Het gezin beschouwt men als den grondslag der maatschappij en tegelijkertijd durft men vrijheid van echtscheiding verdedigen, die juist dat gezin ook zelfs formeel opheft.

De prostitutie, ja, wil men uit de maatschappij verbannen maar zich op een standpunt plaatsend, dat de publieke vrouwen als „martyrs to the sexual passions" bijna verheerlijkt, immers: „Reverence should be paid to themselves, to their actions, to their feelings." Het „onanisme solitaire" wordt als de „verschrikkelijkste, meest vernielende kwaal" geschetst, in hetzelfde boek, dat voor „l'onanisme conjugal," nog zooveel minder verdedigbaar en meer verderfelijk, — propaganda drijft.

Zelfs „*in naam der natuur*" durft men de tegennatuurlijkste handelingen verdedigen, zooals de daar even genoemde.

Op dit punt is ten minste Dr. Trall (schrijver ook der „Verirrungen des Geschlechtstriebes") in zijn „Sexual Physiology," ook al verdedigt hij in „exceptional cases" het „onanisme conjugal", meer waarheidslievend (p. 213):

„Let it be distinctly understood that I do not approve any method for preventing pregnancy except that of abstinence" (reeds dit is belangrijk!) „nor any means for producing abortion on the ground that it is or can be in any sense physiological." En verder: „When people will live physiologically, as will be seen in the succeeding chapter, there will be no need of preventive measures, nor will there then be any need for works of this kind."

Behalve het genoemde, verschenen in Amerika nog andere werken, die ernstig het gevaarlijke van de „method for preventing pregnancy" aanwezen b.v. „Storer en Heard's criminal abor-

tion: its nature, its evidence and law." [1]) — Ja reeds werd aldaar een geheele school van medici gevormd als Dr. Sylvester Graham, [2]) Dr. E. P. Miller [3]), die verzekeren: „that entire abstinence from sexual functions through a whole life is not only more healthful than ordinary marriage, but is really conducive to the highest vigour."

Ten onzent wordt nu eerst (of helaas! reeds) openlijk bekend en gepopulariseerd, wat vóór tientallen van jaren in Frankrijk in praktijk gebracht, in Engeland verdedigd werd. Gelukkig komt nu ook door dezelfde kanalen het tegengif.

Zoo leverde Prof. Newman in zijn „Relation of Physiology to Sexual morals" [4]) een zoo uitnemend vertoog tegen „the doctrine which I call the modern heresy — the doctrine, that strict sexual abstinence is a physical evil tending to disease."

Aldus bestreden: „The sexual *appetite*, of which medical men [5]) make so much, is the smallest part of the problem presented to us in sexual morals. Nothing is simpler than its treatment, nor will the appetite fail to be amenable. We have only to keep away each food and drink as will stimulate it, and whatever may make puberty premature: also, it is needful to give to the growing boy or strong young man a sufficiency of bodily toil. But if the mere appetite be successfully kept at its normal condition, that condition is one which at best needs constant restraint. Meanwhile,

[1]) Boston: Little Brown en C°. 1868. Zie o. a. blz. 60 onder de 10 „causes of this general turpitude" bovenaan.

1. The low *morale* of the community as regards the guilt of the crime.

2. The doctrines of political economists.

[2]) Lectures to young men on chastity. Lectures on the science of human life.

[3]) Fountain of Youth.

[4]) Trübner en C°. London. One Shilling. p. 17, 31, 16.

[5]) Tot eer der *Nederlandsche* medici zij opgemerkt, dat zoover mij bekend is, geen hunner nog *openlijk* die „moderne hygiënische dwaalleer" heeft in bescherming genomen, en tot nu toe slechts dilettanten en anonymi ze in geschrifte verdedigen.

alluring Art, lax Literature and corrupt Society are ever active to inflame the youthful imagination and kindle the mind. It is the *mind* and the *moral will* that need to be strengthened: if this be not effected, nothing is done. Of so little avail is it to weaken physical appetite, that oftentimes the youth, whose body is wasting under his own excesses, only the more longs to repeat them. The disease is in his mind: it is not an appetite, but a passion, and this is insatiable: here lies the difficulty."

En verder: „I easily believe that if a youth is sedentary and well fed, — or let us say, ill fed on improper food, and inflamed by drinks, — not only may his sexual passion be premature, but its supplies may be excessive; and thereupon the natural reaction, *which is destined to reestablish the balance*, may agitate his system by its violence. If the girl may thus suffer, why not the boy? The depletion is thought excessive, and is felt to be depressing: yet possibly the *suddenness* of the change and its shock to the nerves is the real cause of distress, even if its amount is not too great, in consideration of the small use made of physical strength. In every case, if a youth do thus suffer, the obvious remedy is, harder bodily exercise, and food less stimulating, less perhaps also in quantity.... *Until this remedy has been tried and failed*, what right has a medical adviser to despair? But what are we to say, when a leading physician, instead of recommending harder work and less food, recommends vile embraces and a foul mockery of tender love? Can imbecility and impiety go further? In imbecility I would compare it to those physicians, who used to bleed a patient, because he had burst a bloodvessel [1])."

---

[1]) Reeds het enkele feit dat op Steenbeek, waar vrouwen met allerlei temperament en uit allerlei levenswijze plotseling in volkomen onthouding maar tot hard werken, eenvoudig voedsel en gezonde levensregel worden gebracht, zonder dat hun dit iets anders dan „goed doet", bewijst hoe volkomen buiten de ervaring om dergelijke stellingen worden opgezet, als hier Newman bestrijdt. Cf. de Opmerkingen van Dr. Donkersloot, sub II der door hem bestreden Stellingen en de daaronder geplaatste noten.

Daarom wil hij niet beweren: „that happy marriage does not make it easier for man to live chastely. In my belief it is to the very purest men an aid; only, not by its physical effect, but solely by its moral and mentally purifying influences. It does just the opposite of that sensual doctrine about „necessity for health;" *viz.* it forbids looking at woman from the carnal side, and presents a wife to the mind and heart as the nearest and sweetest of sisters."

Doch reeds genoeg aangehaald tot aanbeveling van deze bijdrage tot de leer der Sexueele Moraal, die spoedig van de markt en uit de gedachten allerlei geïmporteerde, vertaalde, ja reeds oorspronkelijke werkjes verdrijve, wier titels helaas reeds te bekend zijn, dan dat ik ze zou behoeven te noemen [1]).

Maar ook uit Frankrijk kwam behalve Dr. Cross' noodkreet: „de la dépopulation en France", de 6de druk van Dr. Mayer's: „des rapports conjugaux" en de 4de van Dr. Bourgeois': „les passions, dans leur rapport avec la santé et les maladies, l'amour et le libertinage" ons de gezonde sexueele en moreele leeringen in herinnering brengen, die door de leer der „vrije liefde", vrijheid van echtscheiding [2]), het onanisme conjugal, de onnatuurlijke plaats, die de man aan de vrouw in de maatschappij wil opdringen, en wat Newman de „modern heresy" noemt, worden geschonden.

Als proeve eene aanhaling uit het werk van Dr. Bourgeois: (p. 120):

„C'est bien plutôt à l'abus des voluptés sensuelles qu'à leur abstention vertueuse, qu'il faut attribuer les maladies que nous avons nommées; telle est l'opinion sérieusement mûrie d'hommes

---

[1]) Het Algemeen Handelsblad van 23 Mei j.l. spreekt zoo terecht van een „schandelijk boek."

[2]) Zie hiertegen het hoofdstuk „Le divorce" bij Dr. Mayer, die zelf vroeger „vrijere" denkbeelden was toegedaan.

sérieux, tels que Max Simon, Duffieux, Diday, A. Mayer, Briquet, Frédault, David Richard, qui ont fourni des preuves péremptoires. On trouve plus d'hystériques et de folles dans les maisons de prostitution que dans les couvents.

Quant à la durée de la vie, si l'on veut tenir compte des recherches statistiques récentes, on doit conclure aux avantages de la chasteté religieuse pour la prolongation de l'existence. Mais avouons que cette manière d'élucider la question donne lieu à contestation, car bien des causes, tant physiques que sociales, font varier les chances de longévité d'un côté comme de l'autre.

Quoi qu'il en soit, nous pouvons conclure que la nature ne s'oppose pas à la continence, soit temporaire, soit continuelle. C'est un état exceptionnel, cela est vrai; mais il ne nuit ni à la santé ni à la longévité de ceux qui s'y complaisent.....

Que l'on ne cherche donc pas à excuser le relâchement der mœurs, sous le prétexte que la continence est impossible, qu'elle est nuisible. Non, ce n'est pas le besoin physiologique, c'est le besoin déréglé, c'est l'abus qui entraîne eux habitudes mauvaises et qui compromet la santé.

Le cerveau a une influence puissante sur l'activité fonctionnelle des organes génitaux. La salacité vient plus souvent des excitations d'une imagination dépravée que des sollicitations des sens.

Celui qui, plongé dans la mollesse et l'indolence, caresse ses sens, s'occupe d'idées lubriques, recherche les sociétés et les conversations licencieuses, celui-là sera incessamment poussé à la débauche, par une sécrétion plus abondante de fluide séminal.

Au contraire, un homme dont l'intelligence est absorbée par de graves pensées, dont le cœur est occupé de nobles sentiments, dont le corps est fatigué par de rudes travaux, n'élaborera qu'une petite quantité de sperme, et sera peu tourmenté par les suggestions de l'appétit vénérien. Avec une volonté quelque peu énergique, il pourra dompter le sens génésiaque. Pour combattre la pléthore spermatique, la nature lui suscitera des pollutions nocturnes, qui,

à de rares intervalles, débarrasseront l'économie de la surabondance de vitalité.

Quant à la femme, la chasteté est pour elle plus facile à garder, car il n'y a pas, comme chez l'homme, de sécrétion particulière qui vienne stimuler les organes. Mais si, à l'époque de la puberté, elle exalte son imagination par der lectures de romans, si elle se jette dans le tourbillon des plaisirs, des intrigues, assurément elle surexcitera l'appareil génital, ressentira vivement le besoin sexuel, sera forcée d'y sacrifier, contractera des habitudes funestes; ou bien, des désirs violents non satifaits amèneront ces perturbations nerveuses, qui presque toujours sont évitées par une vie calme et de bonnes habitudes morales."

Het behoeft wel geen uitvoerig betoog dat de leer, die Newman de „modern heresy" noemt, de prostitutie krachtig in de hand werkt, en evenzeer, dat, wil men de laatste vruchtbaar bestrijden, tegen die dwaalleer moet opgekomen, in haar verbreiding en gevolgen het gevaarlijker karakter onzer dagen bovenal gezocht moet worden; en dat verder deze minder gestrenge beschouwing en levensregel zoowel het geheele zedelijk leven moet ondermijnen als ook de moeder worden van overtredingen van anderen aard.

H. von Valentini, in zijn uit een psychologisch oogpunt zoo uitnemend werk: „das Verbrecherthum im Preussischen Staate nebst Vorschlägen zu seiner Bekämpfung durch die Gesellschaft und durch die Reform der Strafvollstreckung" [1]), merkt reeds op in § 12 over de „Factoren zu den Verbrechen" S. 102: „Man würde wohl nicht zu viel behaupten, wenn man der Verletzung des sechsten Gebotes einen hervorragenden Antheil an den Missachtungen der übrigen Gebote, oder um auf dem Rechtsgebiete zu bleiben, wenn man

[1]) Leipzig 1869.

der Gleichgültigkeit gegen den zwölften Titel des Strafgesetzbuches die Gleichgültigkeit gegen den achtzehnten Titel zum grossen Theil zuschreiben wollte..... Gesetzt", schrijft hij verder, „es begegne den Sünden gegen das siebente Gebot dieselbe Toleranz in dem Urtheile der Welt, wie jenen gegen das sechste; gesetzt, die Achtung vor fremdem Eigenthum sei allgemein so sehr preis gegeben wie der Werth der Keuschheid; gesetzt, man prahlte öffentlich und in sogenannter guter Gesellschaft mit seinen Diebesgelüsten und Diebeswerken, wie man mit der Lascivität und mit sexuellen Ausschweifungen prahlen hört: würde man nicht mit Recht sagen, dass diese Gleichgültigkeit gegen das siebente Gebot die Gleichgültigkeit gegen alle anderen Gebote bedinge? Ich behaupte durchaus nicht, das die Ueberschreitung eines Gebotes die Ueberschreitung aller anderen zur Folge haben müsse, wohl aber meine ich dass die Gleichgültigkeit gegen das eine die Gleichgültigkeit gegen alle anderen Gebote bedingen müsse, und von der Gleichgültigkeit bis zur Ueberschreitung ist doch gewiss nicht weit.....

„Wenn die sexuelle Keuschheit der Begierde sich zum Opfer giebt; soll dann die Keuschheit des Gewissens in anderen Dingen erfolgreicheren Schutz gegen die Unfreiheit des Willens, gegen diese oder jene Triebe gewähren? Gewiss nicht; der Versucher hat sein Spiel schon halb gewonnen, sobald jener erste Schritt gethan ist. Leider wird aber dieser erste Schritt heut zu Tage nur zu leicht gethan, leider mehren sich die Unzuchtssünden von Tag zu Tag, weil der Materialismus, der Hang zum Luxus und die Genusssucht immer mehr um sich greifen, und in Folge dessen den Geboten der Moral manche Concessionen abgerungen werden; das allein schon bedingt, dass der Schritt zu Vergehen und Verbrechen

überhaupt ein k ü r z e r e r ist, als es ohnedem der Fall sein würde."

Die verschijnselen staan niet op zichzelf of buiten verband met dieper liggende oorzaken. Zonder er meer uit te werken, wijs ik slechts op deze eene: dat in het geheel het besef van goed en kwaad al meer verflauwt of in elkaar vloeit.

Maar reeds het vraagstuk der Prostitutie in verband met de leeringen, die van buiten af werden ingevoerd, moest vooral in N e d e r l a n d sterk de aandacht trekken.

Slechts voor enkele volksbelangen heeft men ten onzent tijd en geld over, en dat nu op een enkele zamenroeping een zoo groot aantal mannen uit verschillende gedeelten des lands, niettegenstaande veler drukke bezigheden, bijna een ganschen dag bijeenkwamen, bewijst hoe ernstig de toestand, maar vooral hoe belangrijk het vraagstuk voor ons volksleven werd gekeurd.

En natuurlijk! De prostitutie wil corollarium zijn voor het huwelijk, is in elk geval haar caricatuur. Niet slechts omdat de maatschappij op het huwelijk en het huisgezin rust; maar ook omdat juist in *Nederland* die beide instellingen beschouwd worden in eere te zijn en zoo grooten zegen weg te dragen, moesten onze landgenooten bovenal de prostitutie en elke haar bevorderende leer of wetgeving als aanslagen tegen eigen bloed en eer beschouwen.

En ook op staatkundig gebied gevoelt de Nederlander wellicht nog meer dan een vreemde, hoe men met een slechte grondwet en een verwarde staatsinrichting (getuige onze Republiek!) toch wonderen kan wrochten en bloeien kan, maar met een ondermijnd zedelijk leven en denken, onder de beste staatswetten en het rechtvaardigst bestuur, innerlijk en straks uiterlijk verval niet verhoeden kan.

Eindelijk dat juist alleen *mannen* tot het congres werden opgeroepen, gaf aan de bespreking een bijzonder karakter, daar immers nu vooral, zoo dikwijls over of tot de bescherming der afwezige sekse opgetreden werd, elk argument aan scherper toets onderworpen en de verantwoording voor elke stelling verzwaard moest worden.

Reeds van Effen wees, anderhalve eeuw geleden (11 Aug. 1732) er op, hoe dit niet altijd geschiedt [1]):

„De mannen maken zig schuldig omtrent de andere helft van 't menschelijk geslagt, aan eene verbazende onrechtvaardigheid, die alle begrip te boven gaat, en waarvan de bespottelijke tegenstrijdigheid zo baarblijkelijk is, dat het mij onmogelijk is zonder schaamte aan zo eene verfoeijelijke ongerijmtheit mijne gedagten te hechten. Aan de eene kant geven wij voor, dat in kragt van geest de vrouwen op verre naar bij ons niet te vergelijken zijn, en aan de andere kant vordere wij van haar af duizentmaal meer sterkte des gemoeds, als wij zelf willen of kunnen voor den dag brengen. — Ik zal voor tegenwoordig de waarheid van deze stelling maar eens in haar helderste ligt trachten te plaatsen in opzigt van de kuisheid, een van de deftigste en beminnelijkste deugden, en tot welkers moeijelijke oeffening meer kracht en kloekmoedigheid der ziele vereischt word, als tot het waarnemen van de zwaarste van onze andere pligten ..... Volgens der mannen gemeene stelling is die hartstogt nog heviger, en weerbarstiger in 't vrouwelijk gemoed als in het hunne dat echter met kragtiger wapenen voorzien is om dezelve te verwinnen en t' onder te brengen, en nogthans laten wij de gansche eer van naar zo eene roemrugtige overwinning te dingen aan de vrouwen over.

---

[1]) De Hollandsche Spectator 3de Deel nº. 83.

Zo ze in die hagchelijke strijd te kort schieten, rekenen wij haar dat ongeluk toe als eene onuitwisselijke schand, terwijl wij ons de minste oneer niet en maken van zonder de minste tegenstand te bieden, ons voor 't aangaan van den strijd gevangen te geven, ja, 't geen meer is onzen vijand te gemoet gaan om hem 't jok van slavernij af te bidden. In een woord de kuisheid is een bijkans ondragelijke last, aan dewelke niettegenstaande onze snorkerijen op onze sterke schoften, wij niet eens begeeren te tillen, en die wij geheel en al op de zwakke schouderen der vrouwen leggen, die zo z'er maar eens onder bezwijken, zig voor eeuwig met onze veragting en versmading belaaden. Maar waar op mag dog steunen het onreedelijk en tyrannig voorrecht dat de mans zig boven de andere sex in deze betrekking aanmatigen?"

Nu — anderhalve eeuw later — bestaat nog helaas! blijkens veler oordeel, die „verbazende onregtvaardigheid", dat „onzedelijk en tyrannig voorrecht".

Niet slechts dat dit minder fijn zedelijk gevoel, zoodra het eigen sekse betreft, ons oordeel in 't algemeen niet zoo juist en scherp moet maken, en dus te schroomvalliger moest doen zijn in het beslissen van hetgeen recht en plichtmatig is, maar vooral is er voorzichtigheid noodig, waar in naam en in het belang der vrouw opgetreden wordt.

Er zijn in den laatsten tijd ook ten haren behoeve veranderingen in wetgeving en levensbeschouwing door mannen voorgesteld, waarvan het de vraag is, of de eerbare, dieper gevoelende en scherper ziende vrouw ze zou goedkeuren.

Een der vele fijne opmerkingen in Ernest Cadet's Le Mariage is op blz. 243: „Il est bon de remarquer que le divorce, reclamé surtout comme un appui et une protection pour les femmes a été généralement repoussé par elles", en hij be-

roept zich o. a. op het werk van Mlle. Marchef Girard, schrijfster van: „les femmes, leur passé, leur présent, leur avenir."

Zoo was ook behoedzaamheid noodig bij de behandeling der onderwerpen op het Congres te Utrecht aan de orde gesteld.

Door niemand werden „keuring en bordeelen" ten behoeve der mannen, die zich aan prostitutie schuldig maken, verdedigd, maar zoo ze noodig waren, dan in het belang der „onschuldige slachtoffers", m. a. w. der vrouwen van hen, die met de gevreesde ziekte besmet zijn [1]).

Uit tweeërlei oogpunt was nu juist deze grond zeer wankelbaar. Vooreerst om de *gevallen,* die men stelde, dan om het *middel,* dat men wilde aanwenden.

De gevallen werden gesteld, dat hetzij iemand na eerst zijn leven in débauche te hebben doorgebracht, later huwde, of dat hij eens gehuwd, zich aan — wat was het anders? — overspel schuldig maakte?

Reeds dat men in dit laatste geval wilde „voorzien", en dus de slechte gevolgen van overspel, en wat van de misdaden nog zou kunnen afschrikken, wegnemen, toont reeds het onzedelijke van het stelsel.

Maar ook het eerste der beide gevallen wordt veel te licht en te algemeen geoorloofd geacht. Zelden is misschien krachtiger brandmerk op de prostitutie gedrukt en de waarde van het huwelijk ernstiger verdedigd dan in de stelling van een oud-*militair,* in den Leidschen *Studenten-Almanak* van 1850 bladz. 35 medegedeeld: „een reine en deugdzame vrouw is *hij* alleen waard, die zelf rein en deugdzaam geleefd heeft;

---

[1]) De tot ondersteuning van Sir Harcourt Johnstone's „Repeal-Bill" ingekomen adressen (zie blz. 181) waren geteekend door 113,767 — vrouwen! („Bulletin Continental" van 15 Juni en „The Shield" van 22 Juni 1878), die aldus juist tegen deze stelling *protesteerden.*

en 't is een schandelijk verbond, dat gesloten wordt tusschen een man, die jaren achtereen zijne maatschappelijke plichten verzaakte, en eene vrouw die ze altijd trouw heeft waargenomen. ....De wereld oordeelt anders. De uitspattingen van een jong mensch telt zij niet, wanneer hij zich naderhand als man goed gedraagt. Maar deze inschikkelijkheid van de wereld geeft hem, die den naam van opregt en gevoelig verdienen wil, geen regt, zich zelven even zacht te beoordeelen."

Wat nu in onzen tijd noodig is juist tegenover den aandrang naar vrijheid van echtscheiding, wettiging van lossere zamenleving en bezoedeling van den huwelijksband is, dat niet slechts het leven in het huwelijk, maar ook het aangaan daarvan aan veel zwaarder zedelijke eischen worde getoetst en minder lichtvaardig geschiede, dan zoo dikwijls het geval is. — Anders zien wij het hier; de prostitutie: schending ook van plichten tegenover de *maatschappij*, een dergelijk huwelijk: een *„schandelijk verbond"*, ziedaar de stellingen in dien *Studenten-Almanak* verdedigd, wat den held van het verhaal tot het besluit bracht om van een meisje, dat hij „innig lief" had en dat „ook hem gaarne mocht lijden", — af te zien, al „berokkende het hem veel verdriet, veel stille treurigheid, maar geen seconde berouw."

En nu is 't waar, dat niet slechts dit verhaal alleen meer dan één heeft afgehouden van op dergelijke wijze zich de mogelijkheid van een huwelijk af te snijden, maar dat een tiental mannen, van wie bekend was, dat zij om *deze* reden celibatair bleven, in hun omgeving en kring wellicht krachtiger afschrik van de Prostitutie zouden te weeg brengen, dan een honderdtal „gelukkige huisvaders in de schatting der wereld."

Mag dan de overheid de waarde en heiligheid van het huwelijk verlagen door juist die nauwgezette gedragslijn niet

te onderstellen en eer te zorgen, dat men ze zonder gevaar kunne overschrijden?

Maar ook afgescheiden van die casus-positiën, mag reeds het aan te wenden middel nooit in naam, veel minder in het belang der vrouw worden verdedigd. Welke vrouw toch zou zich *willen* beschermd zien door stelselmatige *feitelijke* slavernij van hare zusters, zooals door het bordeel, of door *vernedering* harer sekse in de keuring, die „gezonde prostitutie-objecten" aan de mannen moet leveren [1]). — Maar hoe zou daarenboven ooit iemand beschermd *kunnen* worden door de verleiding officieel te stempelen, te regelen en altijd even onvoldoende als onzekere pogingen om voor lichamelijk nadeel te beschutten, waarvan zeker de vermindering van ontuchtig leven niet het gevolg en waarbij de besmetting altijd mogelijk zou zijn.

Daar bij komt, dat op nieuw een onlangs uitgekomen werkje van Dr. J. Hermann: „die Gesundheitslehre des physischen, geistigen und socialen Lebens (Berlin, Th. Grieben, 1878)", ernstig de toepassing der kwikmethode op de bedoelde ziekte als een „geneesmiddel erger dan de kwaal", beschrijft, op grond van twintigjarige ervaring, speciale studie van dit onderwerp [2]), en klinische waarneming van 30.000 gevallen, — waarbij de schijnbaar uiterlijke genezing hiervan gevolg kan zijn, dat: het gif door het kwik latent gemaakt, in het lichaam vastgehouden en daardoor juist de volgende geslachten verwoest werden [3]).

---

[1]) Zie de noot onderaan blz. 204.

[2]) Zie Schr's werk: Ueber die Werkung des Quecksilbers auf den menschlichen Organismus, 2 aufl. — Berlin. Grieben.

[3]) „Vorschlag zu 3 Neuen Reichs-Zwanggesetzen" von W. Born. Berlin. 1878. Grieben S. 27.

Wordt nu de kwik dikwijls toegepast in de hospitalen, als gevolg der keuring, dan toont reeds alleen de vermelding dezer theorie van Hermann, hoevele bezwaren moeten worden uit den weg geruimd, alvorens zelfs de naam van „prophylaxis" aan het stelsel mag geschonken worden, afgescheiden van den onzedelijken grondslag, die nooit er van los te maken is [1]).

Het was dan ook goed gezien van den heer Pierson, om op het eerste congres, over het Prostitutie-vraagstuk gehouden, juist het keuring- en bordeelenstelsel aan de orde te stellen, omdat zoo wij wel zien, in dit stelsel niet alleen de verhouding van *man* en *vrouw* tegenover het kwaad ter sprake moet komen, maar ook daarin als gecrystalliseerd zijn de twee groote struikelblokken voor een krachtige bestrijding van het Prostitutie-vraagstuk;

1°. het denkbeeld, alsof bevordering van of medeplichtigheid aan de ontucht soms te verontschuldigen was, ja te verdedigen;

2°. de „utiliteitsmoraal".

In de brochure „Gewettigde Ontucht" was o. a. ten betooge hoe, zoowel grondslag als vruchten van het bestreden stelsel onzedelijk moesten zijn, eene vergelijking getrokken tusschen hoererij en diefstal, en gevraagd, of men tegen den laatsten dezelfde voorbehoedmiddelen zou willen nemen, als tegen de schadelijkheid van de eerste.

Immers dat bij beiden niet alleen de lijdende partij, maar ook nog derden slachtoffers konden zijn, was in confesso, daarenboven zouden beide misdrijven waarschijnlijk niet spoe-

---

[1]) Gewoonlijk wordt een, hoe gering ook, aantal procenten *voor*deel aangevoerd. Men vergeet alsdan, dat toch de uitkomst *na*deel wordt, indien nadeelige gevolgen aan het stelsel verbonden zijn, die dat aantal overtreffen.

dig geheel uit de maatschappij verdwijnen; eindelijk dat beide terug te brengen waren tot de begeerte, de hebzucht naar iets, waarop men zedelijk geen recht had, waarvan ten minste het bezit niet geoorloofd was.

Toch kwam jurist en niet-jurist, ja hij, die overigens op elk gebied met den schrijver overeenstemde en ook de slotsom van zijn betoog toestemde, tegen deze parallel op.

Het Utrechtsch Dagblad schreef in zijn Nr. van 24 Mei j.l.:

1°. die vergelijking zou wellicht opgaan, als men bij diefstal had, wat bij de prostitutie helaas, nimmer ontbreekt, de partij, die *vrijwillig* de lijdelijke rol vervult;

2°. dat niet gelet is op het onderscheid tusschen „zedelijk kwaad", en kwaad dat in de termen der „strafwet" valt.

Wat nu het 1ste punt betreft is dit juist een bewijs hoeveel dieper de daad van den ontuchtige moet opgevat worden, dan gewoonlijk geschiedt, — immers niet slechts als gepleegd tegenover de vrouw of man die eer medeplichtige zou kunnen heeten, maar tegen de maatschappij en den staat die op het huwelijk gegrond zijn en nu zoowel door het wezen als door de gevolgen van ontucht en prostitutie zwaarder (want niet slechts stoffelijk maar ook zedelijk!) benadeeld worden, dan de bestolene persoon.

Hieraan knoopt zich vast eene opmerking over de strafbaarheid. Onze oud-Hollandsche juristen hebben hierover anders gedacht, overeenkomstig de gelijkstelling van het 6de en 7de gebod in de Schrift. Daarenboven is dit tweede bezwaar tegen onze (altijd Fransche) Code Pénal gericht; mag men vooral het jus constitutum in onze *Strafwet*geving niet voor onverbeterlijk achten, en is het ten slotte de vraag in hoever een aanstaand Nationaal Strafwetboek ook op dit gebied niet der zedelijkheid een hart onder den riem zou steken.

Dit is in elk geval zeker, dat, wil men krachtig en vruchtbaar ontucht en prostitutie bestrijden, aan de eene zijde nu reeds de censuur der „openbare meening" het „zedelijk kwaad" als niet minder schuldig moet beschouwen, dan wanneer de straf gecodificeerd ware, en aan de andere zijde de Staat ophouden moet met door zijne wetgeving op dit gebied het stigma weg te nemen dat hoererij nog veeleer dan diefstal moet treffen, omdat familieleven, huwelijk, kuischheid niet minder groote belangen voor zijn bestaan en bloei zijn dan de onschendbaarheid van den eigendom.

Een ander bewijs voor de vergoelijkende beschouwing, die omtrent de ontucht heerscht, is wel, dat omtrent spel en dronkenschap nooit gezegd wordt wat zoo menige bespreking van het Prostitutie-vraagstuk dadelijk onvruchtbaar maakt: de leer van het „noodzakelijk kwaad". — Geen enkel kwaad is *noodzakelijk*. — Trouwens, al moge het plegen van ontucht, evenmin als spel en dronkenschap zoo spoedig geheel verdwijnen, toch belet dit geenszins, dat men al vast niet door de leer van het „noodzakelijk kwaad" zich mag laten weêrhouden om tegenover de ééne ondeugd dergelijke gedragslijn te volgen als tegenover de andere. — En voorts mag niet vergeten worden dat alsdan de afwezigheid van ontucht op kleinere plaatsen, in vergelijking met grootere; het hooger peil der eerbaarheid in de eerste eeuw onzer republiek, en het groote verschil, dat tusschen twee plaatsen met hetzelfde aantal inwoners dikwijls bestaat, om niet meer feiten te noemen, zooveel handwijzers zijn naar factoren, die de ontucht kunnen bevorderen of tegengaan, vermeerderen of verminderen.

Niet minder droevig is ook ten onzent, in de wetgeving, op de Prostitutie bestaande, de „utiliteits-moraal" als gecrystalliseerd. Men zou kunnen zeggen: *alleen* nuttigheidsgronden

worden aangevoerd; en al is het nu waar, dat alles wat goed is, ten slotte ook nuttig zal zijn, zoo wordt deze leer gevaarlijk, zoodra men niet elke maatregel toetst aan beginselen van waarheid, zedelijkheid en recht, en tot bereiking van een uitwendig, tijdelijk, schijnbaar voordeel, min keurige middelen toepast. Men vergeet daarbij dat een onzedelijke daad nooit iets goeds kan uitwerken, en al moge dit schijnbaar gebeuren, er *andere nadeelige* gevolgen uit voortvloeien.

Wat Mr. Lloyd Garrison, een der groote strijders voor de afschaffing der slavernij in Amerika, over het „doorhalen" van de Contagious Diseases Acts in het Engelsche Parlement, den 29sten Juni '77 sprak, zou ook wellicht van de vaststelling onzer Plaatselijke Verordeningen, die dezelfde strekking hebben, kunnen gezegd worden:

„Had there been one single woman in Parliament, do you suppose that there would have been any one man audacious, indecent enough, to have dared to stand up and advocate such a measure," — omdat men in tegenwoordigheid der vrouw, wier zedelijk gevoel zooveel fijner is, juist dergelijke nuttigheidsleer, waarvan haar sekse daarenboven alleen de smaad moest dragen, niet zou hebben durven verdedigen.

En het wijkend stigma op de ontucht én dit utilisme, beiden vruchten van één wortel, vormen nu niet slechts den voornaamsten grondslag en de hoofdzakelijke verdediging van de Reglementen, maar zijn ook de gevaarlijkste verschijnselen op het gebied der bestrijding van de zonde zelve in maatschappij en samenleving.

Een andere reden, waarom zoo terecht op dit eerste Congres het genoemde onderwerp kon worden aan de orde gesteld, was, dat vooral ons land zich zóó goed leende voor een vruchtbare bespreking.

In Nederland toch hebben verschillende stelsels elkaar afgewisseld en heeft de ervaring reeds vóór eeuwen geleerd hoe het stelsel van regeling noch het beloofde schenkt, noch duurzaam iets beter is dan een „geneesmiddel erger dan de kwaal". — Hiertoe zoo mogelijk eenige gegevens te verzamelen, was ook een hoofdreden, waarom ik het plan van dit proefschrift opvatte.

Waren de feiten en geschiedenis, die Nederland op het gebied der Prostitutie levert, meer bekend geweest, dan zou men zich wellicht niet beroepen hebben op den historischen toestand, daar juist deze door Fransche, en dus vreemde, wetgeving en beschouwingen in het verkeerde spoor was gebracht. — Een beroep op Parent-Duchatelet zou achterwege gebleven zijn, daar we bij hem (II. p. 842, noot) betreffende Amsterdam, waar geen regeling bestond, lezen: „Malgré toutes ces circonstances évidemment favorables à la propagation du virus vénérien, nous sommes forcés de convenir que les cas d'infection sont relativement peu nombreux, etc." — En men zou het „keuring- en bordeelenstelsel" niet verdedigd hebben als het graven van een greppel om den brand te stuiten, omdat volgens de ervaring, die Nederland opleverde, dit neerkwam op het stelselmatig ontsteken van buskruid, door een kleinen afstand van de overige massa gescheiden, waardoor de vonken juist ook het omliggende aantasten en daarenboven zij die van uit het enceinte naar buiten kwamen, met den brandenden fakkel het gevaar voor ontbrandbaarheid vermeerderden [1]).

De eerste der resolutiën, die oorspronkelijk op het program van het Congres stonden, luidde:

---

[1]) Niet minder zonderling is soms de bewijsvoering in Othenin d'Haussonville's „L'Enfance à Paris" V (Revue des deux Mondes van 15 Juni 1878 p. 895) zoo dikwijls hij van het gebied der maatregelen tot *bestrijding* („surveillance") van de prostitutie verdwaalt op dat der *reglementeering* („inscription").

„Het sanitair toezicht in den bestaanden vorm moet worden afgeschaft, als: *a.* in strijd met de zedelijkheid; *b.* niet in overeenstemming met het recht; *c.* van betwistbaar nut uit een hygiënisch oogpunt."

Onder de punten, die in behandeling kwamen, waren:

„1. Steunt dat toezicht op een moreelen grondslag?

2. Doet het de ongebondenheid toenemen of verminderen?

3. Strekt het om het peil der zedelijkheid bij het volk te verhoogen?

4. Eischt het een absolute macht bij de policie? Zoo ja, is dat billijk en wenschelijk?

5. Kan men bij dat toezicht uitgaan van den regel: de schuld moet bewezen worden, of wel is men gedwongen uit te gaan van de stelling: de onschuld moet worden bewezen?

6. Duldt dat toezicht gelijkstelling van armen en rijken, van mannen en vrouwen?" enz.

Zoowel bovenstaande resolutie als de beide volgende (over „bordeelen" en betreffende „eene vereeniging ten dienste der bestudeering van het Prostitutievraagstuk"), zijn niet aan eene stemming onderworpen. — Zóó scheen het ook beter. — Dit Congres diende bovenal tot baanbreker en sein voor allen, die in het onderwerp belang stellen.

Daarbij komt, dat voor velen het vraagstuk geheel nieuw was, en dat de belangen er mede gemoeid, de beginselen die er bij in het spel zijn, te teeder en groot zijn, dan dat een overhaast en onrijp besluit raadzaam ware geweest.

En dan liever door echt Hollandsche waterstaats-methode, nl. door het volhardend, gemeenschappelijk en proefhoudend strijden van de „afschaffers", (zooals in Engeland ter herinnering aan de slavernij-beweging de „Repealers" worden genoemd) de overwinning verkregen!

Bij het afkeuren van sommige maatregelen, die van administratieve en medische zijde voorgesteld worden, vergete men daarenboven niet, dat juist politie-commissaris en arts het meest de gevolgen der ontucht zien, ja hun vooral de even schoone als zware taak is opgedragen om tegenover ongebondenheid of ziekte tucht of geneesmiddel aan te wenden. — Is het dan te verwonderen, dat beiden dikwijls angstig zoeken naar middelen om het wassend en vèrstrekkend kwaad te keeren, en soms — hoe kortzichtig en onverdedigbaar het moge zijn — van gemeenteraad of staat maatregelen eischen, die ten minste den *naam* dragen van „prophylactische maatregelen?" — Daarenboven alvorens medici en politie te hard te vallen, vergete men evenmin wat zij door hun ambt tot redding van menige gevallene deden, en dat beiden volkomen te recht de maatschappij, waartoe wij behooren, kunnen toeroepen: „hadt gij de prostitutie niet in 't leven geroepen of bevorderd, wij zouden niet naar middelen tot bestrijding behoeven te zoeken." Veeleer moeten wij dan ook zeer waardeeren de belangstelling en ernst, waarmede de beide genoemde standen in de maatschappij op het kwaad en hare gevolgen ons oog vestigen, en al oordeelen wij, gelijk reeds opgemerkt werd, dat het toegediende geneesmiddel juist de kwaal verergert, zoo moet te eer de hand in eigen boezem worden gestoken en dan Heldrings woord behartigd (14de verslag): „Het zedelijk christelijk standpunt blijft het hoogste, maar om daar al het goed te doen, dat mogelijk is, behooren geestelijkheid, politie, justitie, geneeskundige faculteit, en bijzonder het gemeentebestuur mede te werken."

Het is de groote verdienste van Mr. S. van Houten, dat hij 1°. ook het vraagstuk der prostitutie weder *aan de orde* gesteld heeft, 2°. het tot een *persoonlijk* vraagstuk gemaakt heeft.

Wat het 1ste punt betreft, vangt hij een zijner opstellen aan met de opmerking: dat wie het organisch karakter der maatschappij erkent: „hervormer", wie het miskent: „boetprediker" wordt.

Wie zou ooit dit organisch karakter ontkennen? maar daarenboven, zou niet juist hij, die dit het best doorziet en als hervormer wil optreden, in de eerste plaats boetprediker moeten zijn — gelijk trouwens de Schr. zelf was — niet slechts tegen elke slechte instelling of wet, maar ook tegen elken ongezonden en onzedelijken levensregel of elke soortgelijke daad, die juist de maatschappij, omdat ze een organisme is, niet minder gevaarlijk treft dan den persoon die in de eerste plaats daarvan het slachtoffer is.

En juist daarom moet in het belang der maatschappij meer dan ooit voor het geestelijk, onverbrekelijk en hooge karakter van het huwelijk worden opgetreden, omdat met de loochening daarvan de Prostitutie bijna een vrijbrief, de „vrije liefde" eene wettiging ontvangt, en bovenal het organisch karakter der maatschappij hieronder zoude lijden.

Belangrijker is echter nog dat de prostitutie tot een *persoonlijk* vraagstuk gemaakt wordt, dat nl. in de eerste plaats herinnerd wordt aan de zware verantwoording, die op ieder onzer tegenover de maatschappelijke vraagstukken rust.

Niet slechts kerk en gemeente hebben hierbij toch eene hooge, ja de belangrijkste roeping, gelijk in zoo schoone taal en met zoo diepe ernst nog onlangs door den Heer Breijer [1]) den belijders van Christus werd voorgehouden; ook de staat kan door staatswetten en rechtspleging, de maatschappij door ver-

---

[1]) „De zonde der ontucht en de gemeente van Jezus Christus," Utrecht, Kemink en Zoon, 1878.

beterde organiseering en afsnijding van menigen wortel veel en velerlei doen, maar bovenal ieder persoon kan en moet in zijn eigene omgeving door eigen voorbeeld meer en beter het gewenschte voorbereiden, dan men tot nu toe dikwijls in het oog gehouden heeft.

Leerde de ervaring toch, hoe binnen betrekkelijk korten tijd de gevaarlijke leeringen van het onanisme conjugal, en het vrije huwelijk zoo groote verbreiding verkregen, dan moet zoo spoedig en eendrachtelijk mogelijk getuigd en gearbeid worden door ieder die meent, dat geen levenselixir, maar doodelijk gif daarmede aan staat en maatschappij, huwelijks- en persoonlijk leven werd aangeboden.

In het begin van het laatste kwart dezer eeuw (in Juni 1875 van de „Vragen des Tijds") schreef een der radicaalste schrijvers onzer dagen (J. W. Straatman) dit ernstige woord:

„Daar zijn in de geschiedenis der wereld maar weinige „eeuwen, die zoo slecht hebben beantwoord aan de verwach„tingen, waarmede zij in hare jeugd werden begroet als „onze 19e eeuw. Zij zou zich door eene ongekende voortreffe„lijkheid onderscheiden, en nu zij oud is geworden, gelijkt „zij op al hare voorgangsters. Zij zou, wij weten niet wat „al raadsels ontwarren en vraagstukken oplossen en toch zijn „wij thans op dit punt niet veel wijzer dan te voren. Zij „zou een licht ontsteken, zooals nog nooit op aarde had ge„schenen, maar ten spijt van alle helderheid door haar ver„spreid, is toch op verre na niet de duisternis verdwenen, die „zoolang als een nevel op ons werelddeel heeft gerust...."

Bedriegen we ons niet, dan zou men welhaast uit de kinderen van onzen tijd een koor kunnen vormen, dat deze klacht beaamde. Ja, moet ieder ernstig en niet oppervlakkig toeschou-

wer, die onze Eeuw ten einde ziet spoeden, óf met weemoed vervuld worden bij de herinnering aan zoo menige onvervulde profetie der herauten, die aan haren wieg stonden, óf met schrik denken aan de Cassandra's, die meenden, dat onze voorouders van voor 100 jaar jubelden en dansten op een — vulkaan.

Toch denken we hier niet aan het staatkundig gebied.

Evenmin aan de merkwaardige zinsnede die op de aangehaalde woorden volgt: „En op geen gebied is die gedroomde heilstaat zoo weinig tot stand gekomen als op dat van den godsdienst."

We keeren terug tot het gebied der zedelijkheid. We herinneren ons, hoe gelijk de Syphilis — vroeger Spaansche pokken geheeten — vooral door de komst der Spanjaarden zoozeer moet zijn toegenomen, zoowel de tegennatuurlijke zonden als zelfs wellicht het „onanisme solitaire" door de komst der Franschen in 1672 te Utrecht en elders zoozeer inheemsch werden (getuige het jaar 1730 [1]), zoo ook het eerste kwart dezer eeuw ons uit den vreemde de regeling der Prostitutie bracht, — volgens von Oettingen „die Syphilisation der Gesellschaft" — en nu dit laatste kwart wederom uit Frankrijk, al schaamt en zucht men dáár zelf er over, de nieuwe *sexueele immoraliteit*.

Nog resten ons een twintigtal jaren, om kan het zijn, de oud-Hollandsche leer omtrent huwelijk, en eerbaarheid uit de 1ste eeuw onzer Republiek weder de Fransche te doen verdringen, en als eerste bewijs daarvan de bedoelde wetgeving op te heffen.

---

[1]) Zie de voorrede van het werk: „Schouwtooneel zoo van geëxecuteerden als ingedaagden wegens Sodomie in Holland en Overijsel, 1730."

Tot nu toe heeft onze eeuw voor het vraagstuk der Prostitutie veel materiaal en werkkrachten ter bestrijding zamengebracht, maar den vijand nog niet overwonnen. — We moeten zorgen, dat we ten minste niet lager komen, dan onze voorouders van een eeuw geleden. Toen werd door hervormers en staatslieden nog beroep gedaan op, zoo niet zelfs gecoquetteerd met de zedelijkheid en de grondslagen, waarop de belijdenis van het Christendom staat, maatschappij en zamenleving moet plaatsen.

Ook dit wordt nu anders. En daarom kan niet te ernstig ieder worden opgeroepen om in de betrachting der zedelijkheid hetzij voorbereiding hetzij vrucht te vinden van een *nieuw, nationaal, christelijk* leven en den strijd aan te gorden tegen alles wat zulks besmet, verlamt of vernietigt. En luisteren we daartoe ten slotte nog eens naar de roepstem van Heldring in het verslag volgende op dat, waarin hij den wensch van een congres uitte.

„Waarom ontwaken de jongelingen niet, dien de toekomst des vaderlands gegeven is, om onderling den eed der kuischheid te zweren en alle verachtelijke voorwerpen, die de baan der zonde betreden uit hunne kringen te weren? Waarom ontwaakt onder de studenten-korpsen nog niet het besluit om zich op trouw te verbinden, om nimmermeer zulke ellendigen in hunne verkeering op te nemen? Waarom hen niet met een' verachtelijken smaad geteekend? Waarom vereenigen zich de predikanten niet, om, met de kerkelijke tucht gewapend, al strenger en strenger de zonde der verloofden te wraken en in hunnen vertrouwelijken omgang, de ernstige vermaningen te paren aan de aanwijzingen op de schrikkelijkste gevolgen der ontucht? Waarom zwijgen de Wetgevers en Staatslieden. Hebben zij niet de roeping opentlijk op te treden en met ons te strijden? Wij verheugen ons over het aantal mannen, die in ons land zich wel hebben willen vereenigen, om

de zonde der ontucht te bestrijden door redding van reeds gevallenen, waarom niet eene schrede verder nog gegaan, om ook het kwaad zelf in het harte aan te tasten? Wij mogen niet zwijgen, wij mogen niet stilstaan. Integendeel alles roept ons toe: „Ga voort en strijd eerlijk en openbaar!"

De eerste schreden, de moeijelijksten zijn gedaan. De hoogheid van de rust alsof het zoo wèl ware met ons begint te wijken. In het volk ontwaakt de begeerte naar tucht, tot reinheid en kuischheid. Wij verheugen ons er over. Dit is het handvol koren op de bergen, dat het gedruisch van de cederen Libanons zal worden. Slechts dieper verootmoedigd en trouwer schuld erkend en beleden; en weet, het Christendom, dat op aarde kwam, in de ontzettendste verbastering der menschheid tot de grenzenlooste onmatigheid en onkuisheid, heeft de aarde vernieuwd en geheiligd; en zou dat zelfde Christendom de eigene wederbarende Godskracht verloren hebben? Wij gelooven het niet. Maar de Christen strijde met de gansche wapenrusting Gods! Hij erkenne dit zijne roeping te zijn!

Ik heb gesproken om zoo de Heer wil, meer te spreken. Ik meen dat het mijn pligt is. De tijd is dáár dat zwijgen zonde is. Men helpe mij! Gaarne wil ik de minste der dienaren zijn, om in dezen strijd in de eerste rij te kampen. Maar men late mij in deze getuigenis niet alleen. Men neme moed om te antwoorden. Men strijde in het geloof mede. Hij die ons gemaakt heeft tot tempelen des Heiligen Geestes zal met ons zijn."

INHOUD.

	Bladz.
Voorrede	I—IV
Geschiedkundig Overzicht	1—116
I. Van de 15de eeuw tot de Hervorming	1
II. Van de invoering der Hervorming tot onze inlijving bij Frankrijk	15
III. Van onze inlijving bij Frankrijk tot de stichting van Steenbeek	35
IV. Van de stichting van het Asyl Steenbeek (1847) tot Juni 1878.	50
Overzicht van Gemeente-verordeningen en Politie-voorschriften in Nederland, betreffende de Publieke Vrouwen en Huizen van Ontucht; Circulaires enz.	117—164
Advies van een medicus, verslag eener commissie van enquête en resolutiën door het congres te Genève aangenomen	165—186
Slot.	187